

Υπόμνημα

του
Αλέξανδρου Γεωργόπουλου

Θεσσαλονίκη 2018

Περιεχόμενα

1.	Βιογραφικά Στοιχεία	3
	Ατομικά Στοιχεία	3
	Σπουδές	3
	Εργασιακή σχέση με το Πανεπιστήμιο	3
2.	Διοικητικό Έργο	3
3.	Διδακτικό Έργο	3
	Διδακτικό έργο στο Πανεπιστήμιο	3
	Σε προπτυχιακό επίπεδο	
	Σε μεταπτυχιακό επίπεδο	
	Μετεκπαίδευση-διδασκαλείο	
	Τμήματα εξομοίωσης	
	Επιμόρφωση εκπαιδευτικών	
	Επίβλεψη μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών	5
4.	Επιστημονικές Δραστηριότητες	7
	Συμμετοχές σε Συνέδρια	7
	Μέλος σε επιστημονικά Σωματεία.....	11
	Επιστημονικός Σχεδιασμός και Συντονισμός Έργων.....	12
5.	Έρευνες-Εργασίες-Δημοσιεύσεις	13
6.	Επιστημονική και γλωσσική επιμέλεια βιβλίων.....	17
7.	Ανάλυση εργασιών	17

1. Βιογραφικά Στοιχεία

✦ Ατομικά Στοιχεία

Επώνυμο: Γεωργόπουλος
Όνομα: Αλέξανδρος
Πατρώνυμο: Δημήτριος
Διεύθυνση κατοικίας: Ειρήνης 20, Ρεντζίκι, 57010 Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνο: 2310-675923
E-mail: ageorgop@nured.auth.gr

✦ Σπουδές

– 1976: Πτυχίο του Χημικού Τμήματος, της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
– 1981: Διδακτορικό Δίπλωμα, Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ, Ινστιτούτο Επιστήμης και Τεχνολογίας (U.M.I.S.T.)

✦ Εργασιακή σχέση με το Πανεπιστήμιο

– 1985-1990: Ειδικός Επιστήμονας στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΤΕΠΑΕ)-τότε Τμήμα Νηπιαγωγών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
– 1987-1990: Ειδικός Επιστήμονας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
– 1990-1993: Λέκτορας στο ΤΕΠΑΕ του Α.Π.Θ
– 1993-1999: Επίκουρος καθηγητής στο ΤΕΠΑΕ
– 1995-1996: Εκπαιδευτική άδεια και παρακολούθηση του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών με θέματα Περιβαλλοντικής Ηθικής στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Lancaster στην Αγγλία.
– 1999- 2007: αναπληρωτής καθηγητής ΤΕΠΑΕ
--2007- σήμερα: καθηγητής ΤΕΠΑΕ

2. Διοικητικό έργο

– 2000- 2002 : αναπληρωτής πρόεδρος του ΤΕΠΑΕ.
– 2004- 2006 : αντιπρόεδρος του διδασκαλείου του ΤΕΠΑΕ.
– 2004- 2006 : αναπληρωτής πρόεδρος του ΤΕΠΑΕ
--2004-2005, 2010-2011, 2015-2017 : διευθυντής του τομέα Παιδαγωγικής του ΤΕΠΑΕ και υπεύθυνος της πρακτικής άσκησης των φοιτητών/τριών του ίδιου τμήματος
-- 2009-2018: διευθυντής του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ειδίκευση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» που προσφέρεται με επισπεύδον τμήμα το ΤΕΠΑΕ σε συνεργασία με το Τμήμα Βιολογίας του ΑΠΘ

3. Διδακτικό Έργο

Σε προπτυχιακό επίπεδο

– 1985-2012: διδασκαλία του μαθήματος «Εισαγωγή στην Ανθρώπινη

Οικολογία» (υποχρεωτικό, 3^ο εξάμηνο)

- 1992-2013: συνδιδασκαλία των μαθημάτων «Βιωματική Εκπαίδευση» και «Ολιστικές Προσεγγίσεις στη Μελέτη του Φυσικού και Ανθρώπινου Περιβάλλοντος» (επιλογής, 5^ο και 6^ο εξαμήνου αντιστοίχως) με τον αναπληρωτή καθηγητή Κωνσταντίνο Μπακιρτζή
- 1996-2005: συνδιδασκαλία του (κοινού σε ΤΕΠΑΕ και ΠΤΔΕ) μαθήματος «Θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» με τον –τότε επίκουρο- καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΠΤΔΕ) του ΑΠΘ, Στέφανο Παρασκευόπουλο (επιλογής για το ΤΕΠΑΕ, υποχρεωτικό για το ΠΤΔΕ, 5^ο εξάμηνου)
- 1999-2010: συνδιδασκαλία του μαθήματος «Φυσικές και Περιβαλλοντικές Επιστήμες» (υποχρεωτικό μάθημα ειδίκευσης του τομέα Παιδαγωγικής) με την αναπληρώτρια καθηγήτρια Μελοπομένη Τσιτουρίδου
- 1999-σήμερα: διδασκαλία του μαθήματος «Σπουδές Ειρήνης» (επιλογής, 6^ο εξάμηνου)
- 2010-2013: διδασκαλία στο προπτυχιακό, διατμηματικό, διεπιστημονικό μάθημα «Σύγχρονα παγκόσμια προβλήματα και η ευθύνη του επιστήμονα: διεπιστημονικές προσεγγίσεις», που προσφέρεται από την έδρα UNESCO (διευθύντρια: Δήμητρα Παπαδοπούλου) του ΑΠΘ
- 1990-σήμερα: επίβλεψη προπτυχιακών διπλωματικών εργασιών

Σε μεταπτυχιακό επίπεδο

- 1997-2005 (ένα εξάμηνο κάθε σχολικό έτος): διδασκαλία του μαθήματος «Χώρος και Περιβάλλον στην Εκπαιδευτική Διαδικασία» στο 3^ο εξάμηνο του μεταπτυχιακού τμήματος του ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, σε συνεργασία με τον Δ. Γερμανό, τακτικό καθηγητή του ίδιου τμήματος.
- 2003-2004 και 2005-2006 (ένα εξάμηνο κάθε σχολικό έτος): διδασκαλία του μαθήματος «Σύγχρονα Περιβαλλοντικά Προβλήματα και Τρόποι Διαχείρισης και Επίλυσής τους» στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του τομέα Παιδαγωγικής του Τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής, του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- 2004-2005 (και κατά τα δύο εξάμηνα) και 2005-2006 (κατά το ένα εξάμηνο): διδασκαλία σε θέματα Περιβαλλοντικής Ηθικής και μεθοδολογιών της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ειδικότερα της μεθόδου project) στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, του Πανεπιστημίου του Αιγαίου.
- 2009-2010 διδασκαλία (ένα εξάμηνο) στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ειδίκευση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» των τμημάτων ΤΕΠΑΕ και Βιολογίας του ΑΠΘ, του οποίου διετέλεσα διευθυντής
- 2009-2010 (ένα εξάμηνο), 2010-2011 (ένα εξάμηνο), 2011-2012 (ένα εξάμηνο), 2012-2013 (ένα εξάμηνο), 2014-2015 (ένα εξάμηνο) μαθήματος σχετικού με την περιβαλλοντική ηθική στο πανεπιστήμιο Frederick της Λευκωσίας
- 2010-2018 δίδαξα στο European Master's Degree on Human Rights and Democratization, μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών που ξεκινά στο πανεπιστήμιο

της Βενετίας και συνεχίζεται σε 41 συνεργαζόμενα πανεπιστήμια της Ευρώπης, ένα από αυτά το ΑΠΘ, μέσω της έδρας UNESCO (διευθύντρια : Δήμητρα Παπαδοπούλου) με διαλέξεις για τους θεωρητικούς της μη βίας (Θορώ, Τολστόν, Γκάντι, Μάρτιν Λούθερ Κινγκ) και για τη μη βίαιη κοινωνική άμυνα των πολιτών.

Μετεκπαίδευση-Διδασκαλείο

- 1996-2002: διδασκαλία του μαθήματος «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»

Τμήματα Εξομοίωσης

- 1991-2002: διδασκαλία θεμάτων Ανθρώπινης Οικολογίας και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, σε τμήματα Νηπιαγωγών του νομού Θεσσαλονίκης, Πιερίας, Ημαθίας, Κιλκίς, Σερρών, Χαλκιδικής, Πέλλας, μέσω του προγράμματος εξομοίωσης του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ.

- 1998: διδασκαλία θεμάτων Ανθρώπινης Οικολογίας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Περιβαλλοντικής Ηθικής, σε τμήματα εξομοίωσης Κυπρίων δασκάλων, στην Λάρνακα Κύπρου, μέσω του προγράμματος εξομοίωσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ.

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών

- 1988-σήμερα: συμμετοχή με εισηγήσεις και εργαστήρια σε σεμινάρια και ημερίδες επιμόρφωσης εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων που οργανώθηκαν σε όλους τους νομούς της Μακεδονίας και της Θράκης, αλλά και στους νομούς Χίου, Αττικής, Βοιωτίας, Φθιώτιδας, Λέσβου, Χανίων, Δωδεκανήσου (Χάλκη), Μαγνησίας, Καρδίτσας, Πρεβέζης, οργανωμένα από τη ΝΕΛΕ, μη κυβερνητικές οργανώσεις, το Βρετανικό Συμβούλιο, τις κατά τόπους εκπαιδευτικές διευθύνσεις Α΄ θμιας και Β΄ θμιας εκπαίδευσης ή τους εκπαιδευτικούς συνδικαλιστικούς φορείς, το ΕΛΚΕΠΑ, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, το ΥΠΕΠΘ, τον Σύνδεσμο Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος και τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κορδελιού (Θεσσαλονίκη), Αρναίας, Σουφλίου, Παρανεστίου, Νάουσας, Έδεσσας, Καστοριάς, Αργυρούπολης (Αθήνα), Ποροίων, κ.λπ.

Επίβλεψη μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών

Μεταπτυχιακές εργασίες

Βασιλα, Βάσω, «Σχεδιασμός, Εκπόνηση και Αξιολόγηση Προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με θέμα το νερό, στο νηπιαγωγείο», ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, 2000

Χατζάκης, Στέργιος, «Γνώσεις και Στάσεις Μαθητών Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού για τη Θαλάσσια Χελώνα Caretta-caretta. Η Συμβολή της Μεθόδου Project. Μια Διεπιστημονική Προσέγγιση», Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2002.

Μπεχράκη, Ευαγγελία, «Κοινωνικές Όψεις των Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Αγωγής στο Πλαίσιο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005.

Μυλωνά, Σταματίνα, «Κοινωνικές Προεκτάσεις Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε Σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005.

Παπακώστα, Μαρία, «Η Συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη Διδασκαλία

- Μαθητών με Υπερκινητικό Σύνδρομο», ΠΤΔΕ, ΑΠΘ, 2006.
- Φωτόπουλος, Νικόλαος, «Σχολεία και Τοπική Κοινωνία-Σχεδιασμός για Χρήση του Χώρου του πρώην Στρατοπέδου «Παύλου Μελά» στη Δυτική Θεσσαλονίκη», ΠΤΔΕ, ΑΠΘ, 2006.
- Βαχτσεβάνου-Σταμούλη, Μαρίνα, «Παράγοντες οι Οποίοι Συμβάλλουν στη Θεματική Επίλογή των Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε Σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Περιοχή της Θεσσαλονίκης, ΠΤΔΕ, ΑΠΘ, 2005.
- Παπαδοπούλου Μαρία, «Μια Απόπειρα Κατανόησης του Τρόπου με τον οποίο Γίνονται τα Προγράμματα Αγωγής Υγείας στο Δημοτικό Σχολείο μέσω των Εμπειριών των Εκπαιδευτικών που τα Υλοποιούν» ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, 2005.
- Κατσούλη, Δέσποινα, Η εφαρμογή των αρχών της βιωματικής εκπαίδευσης σε προγράμματα ΠΕ στο δημοτικό σχολείο, ΤΕΠΑΕ, 2012
- Σλαυκίδης, Γιώργος, Οι απόψεις των υπευθύνων των κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη, στο έργο τους, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, 2012
- Γεωργιάδου Σταυρούλα, Η ενσυναίσθηση ως εργαλείο για την καλλιέργεια θετικής στάσης απέναντι στα άλλα ζώα, ενός τμήματος μαθητών δευτέρας δημοτικού, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, 2016
- Ιπέκη Όλγα, Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία και βιώσιμο σχολείο. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την Εκπαίδευση για την Αειφορία, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, 2016
- Αγάογλου Χαρά, Κριτική ανασκόπηση των θεωρητικών καταβολών της Βιωματικής Εκπαίδευσης, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, 2016

Διδακτορικές διατριβές οι οποίες περατώθηκαν

- Μαλανδράκης Γιώργος, «Διερεύνηση Τοπικών Οικολογιών Διαταραχών μέσω Πειραμάτων με Επικίνδυνα Προϊόντα Οικιακής και Σχολικής Χρήσης. Δυνατότητες Αντιμετώπισης των Διαταραχών μέσα από την Εκπαίδευση στα Πλαίσια Διδακτικής Παρέμβασης με στόχο την Εννοιολογική Αλλαγή», ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης (μέλος της τριμελούς επιτροπής), 2004
- Χριστοπούλου Έφη, «Κοινωνικές αναπαραστάσεις των δασκάλων για την Π.Ε.», ΤΕΑΠΗ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, (μέλος της τριμελούς επιτροπής), 2005
- Λιθοξοΐδου Λουκία, «Η Συμβολή Ενός Προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Καλλιέργεια Στάσεων και Αξιών στην Προσχολική Ηλικία», ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ (επιβλέπων), 2006
- Ιωαννίδου Ειρήνη, «Δυναμική Αλληλεπίδραση των Παραγόντων ενός Οικοσυστήματος : η Εφαρμογή στην ΠΕ με τη Χρήση Μοντέλων Ασαφούς Λογικής», ΠΤΔΕ, ΑΠΘ (μέλος της επταμελούς επιτροπής), 2006
- Τσαλίκη Ελισάβετ, «Παράγοντες που Επηρεάζουν την Πρόθεση για Δράση των Παιδιών που Ολοκληρώνουν την Α΄θμια Εκπαίδευση. Η Περίπτωση του Δάσους», ΠΤΔΕ, ΑΠΘ, (μέλος της τριμελούς επιτροπής), 2006
- Καραγεωργάκης Σταύρος, «Περιβαλλοντική Ηθική και Πολιτική Οικολογία-Προς μια Νέα Σύνθεση για την Περιβαλλοντική Φιλοσοφία», Τμήμα μεθοδολογίας, θεωρίας και

ιστορίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, (μέλος της τριμελούς επιτροπής), 2006

Murad Awadallah Abdallah: The Level of Environmental Education Literacy among 10th grade Students and their Teachers in Palestine, Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, (μέλος τριμελούς επιτροπής), 2007

Σιώκη Ειρήνη: «Στάσεις των μαθητών και των μαθητριών απέναντι στο περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά προβλήματα μέσα από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο σχολείο, Τμήμα προσχολικής αγωγής, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, (μέλος επταμελούς επιτροπής), 2011

Παπανικολάου, Α. «Ερμηνεία Περιβάλλοντος και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στις προστατευόμενες περιοχές, Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, ΑΠΘ», (μέλος επταμελούς επιτροπής), 2012

Σκουρολιάκου Παναγιώτα: «Ψηφιοποιημένο διδακτικό υλικό για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ανάπτυξη και αξιολόγηση», Παιδαγωγικό τμήμα Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, (μέλος επταμελούς επιτροπής), 2013

Διδακτορικές διατριβές οι οποίες είναι υπό εξέλιξη

Ιππέκη Βίκυ, Ανάπτυξη του αειφόρου νηπιαγωγείου: διερεύνηση της προοπτικής ενσωμάτωσης της αειφορίας στη σχολική ζωή, ΤΕΠΑΕ, (επιβλέπων)

Φωτιάδης Μιχάλης: «Μικρές κοινότητες της Ικαρίας και η προσπάθειά τους για αειφορική διαχείριση των απορριμμάτων» ΤΕΠΑΕ, (επιβλέπων)

Φραγγίδης Μανώλης, Τέχνη, περιβάλλον και εκπαίδευση: Αξιοποίηση ερεθισμάτων από το περιβάλλον για την καλλιτεχνική δημιουργία στο σχολείο και αξιοποίηση της τέχνης ως μέσου για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση: Μελέτη περίπτωσης σε ορεινή κοινότητα», ΤΕΠΑΕ, (επιβλέπων)

Ντόνα Ειρήνη, Οι αντιλήψεις και τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών στην πορεία εξέλιξης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: 1985-2014, ΤΕΠΑΕ, (επιβλέπων)

4. Επιστημονικές δραστηριότητες

1991: είχαμε την πρωτοβουλία μαζί με την κα Τσαλίκη να οργανώσουμε την πρώτη τριήμερη πανελλήνια συνάντηση εκπαιδευτικών με εμπειρία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση απ' όλη την Ελλάδα. Η συνάντηση αυτή οργανώθηκε σε συνεργασία της Παιδαγωγικής Σχολής του ΑΠΘ με το Δήμο Τριανδρίας στις 26-28 Απριλίου 1991 που αποτέλεσε την αφορμή για τη δημιουργία της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. (Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση).

1994: συμμετοχή σε ευρωπαϊκή συνδιάσκεψη με προοπτική την ίδρυση ευρωπαϊκού δικτύου για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με μέλη Έλληνες, Ολλανδούς, Ιταλούς, Ισπανούς, Γάλλους και Γερμανούς εκπαιδευτικούς στα Ζαγοροχώρια, με πρωτοβουλία των Εκπαιδευτηρίων Κωστέα-Γείτονα.

1996-1999: εισηγητής και εξεταστής των θεμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, στις εξετάσεις που διοργανώνονται από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

1999: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 1^{ου} Συνεδρίου για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση που οργανώθηκε από την Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕΕΚΠΕ) στην Αθήνα.

2001: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του Διεθνούς Συνεδρίου, με θέμα

«Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Βιώσιμη Ανάπτυξη στη Νοτιοανατολική Ευρώπη» που διοργανώθηκε από το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αρναίας, τα γραφεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Α΄ θμιας και Β΄ θμιας Εκπαίδευσης Νομού Χαλκιδικής και την Βαλκανική Περιβαλλοντική Ένωση (Balkan Environmental Association, BENA).

- 2002: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 1^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας που οργανώθηκε από την Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, στη Θεσσαλονίκη.
- 2004: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου που διοργανώθηκε από την ΠΕΕΚΠΕ, με θέμα «Βιώσιμη Ανάπτυξη, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τοπικές Κοινωνίες» στην Ουρανούπολη Χαλκιδικής.
- 2005: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 2^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας, που οργανώθηκε από την Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη.
- 2005: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 2^{ου} Πανελληνίου Συμποσίου με θέμα «Έμπνευση, Στοχασμός και Φαντασία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» που οργανώθηκε από την Ελληνική Εταιρεία και το Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- 2008: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 3^{ου} περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας, που οργανώθηκε από την Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη.
- 2008: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου που διοργανώθηκε από την ΠΕΕΚΠΕ, στο Ναύπλιο, τον Δεκέμβριο
- 2010: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου που διοργανώθηκε από την ΠΕΕΚΠΕ, στα Γιάννενα, τον Νοέμβριο
- 2011: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 4^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας, που οργανώθηκε από την Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη.
- 2012: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 6^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου που διοργανώθηκε από την ΠΕΕΚΠΕ, στη Θεσσαλονίκη, τον Νοέμβριο-Δεκέμβριο
- 2013-14: συμμετοχή στην επιστημονική επιτροπή του 5^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας, που οργανώθηκε από την Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη, 14-16 Μαρτίου
- 2016: 2η Επιστημονική Συνάντηση Υποψηφίων Διδασκόντων και Μεταπτυχιακών φοιτητών, στη Θεσσαλονίκη, 24 και 25 Ιουνίου 2016, στον Πύργο της Παιδαγωγικής Σχολής του ΑΠΘ, με τη συνεργασία των:

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» των Τμημάτων Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΤΕΠΑΕ) και Βιολογίας

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, «Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία» του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας – Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση στις Φυσικές Επιστήμες, το Περιβάλλον και την Τεχνολογία» της Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας

1996-1999: εισηγητής και εξεταστής των θεμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, στις εξετάσεις του ΙΚΥ.

1991- Κριτής εργασιών για ελληνικά συνέδρια και ελληνικά περιοδικά

Συμμετοχές και ανακοινώσεις Εργασιών σε συνέδρια

1989: Εισήγηση με θέμα «Η Αναγκαιότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα» (σε συνεργασία με Ε. Τσαλίκη και Ι. Παντή), στο Πανελλήνιο Επιστημονικό συνέδριο του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, Θεσσαλονίκη.

1990: Ανακοίνωση με θέμα «Γνώσεις και Στάσεις των Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας για Μερικά από τα Απειλούμενα Είδη Ζώων της Ελλάδας», Συνδιάσκεψη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (TOUCH 90), Κομητεία του Wigan, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Coniston (Cumbria), Αγγλία.

1992: Ανακοίνωση με θέμα «Οι Απόψεις των Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας για το Δάσος», Συνδιάσκεψη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (TOUCH 92), Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, Λουτρά Σιδηροκάστρου.

1992: εισήγηση με θέμα “Sustainable Tourism and How to Achieve it Through Environmental Education: A Case Study on the Island of Kos, Greece”, (σε συνεργασία με Ε. Τσαλίκη), Διεθνής Συνδιάσκεψη «Educating for Sustainable Tourism», International Union for the Conservation of Nature (IUCN), University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Forestry, Λουμπλιάνα, Σλοβενία.

1992: εισήγηση με θέμα «Μερικές Σκέψεις για τη Φιλοσοφία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» στο Συνέδριο «Οικολογία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

1994: εισήγηση με θέμα «Η Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση στην Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία» (σε συνεργασία με Α. Καρακίτσιο και Λουκία Λιθοξοΐδου), Πανελλήνιο Συνέδριο «Τα Αναλυτικά Προγράμματα στην Προσχολική Εκπαίδευση», Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

1997: Ανακοίνωση με θέμα “Trends in Environmental Ethics and Sustainable Development” (σε συνεργασία με Στ. Παρασκευόπουλο), International Conference «Environment and Society, Education and Public Awareness for Sustainability», Unesco, Θεσσαλονίκη.

1998: Ανακοίνωση με θέμα «Οι Απόψεις των Παιδιών της Προσχολικής Ηλικίας για το Δάσος» 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Διδακτικής των Φυσικών Επιστημών και Εφαρμογών των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

1998: Ανακοίνωση με θέμα «Στοιχεία Μεθοδολογίας για μια Βιωματική-Ολιστική Παιδαγωγική Μελέτη»(σε συνεργασία με τον Κώστα Μπακιρτζή), 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕΕΚΠΕ), Αθήνα

1999: εισήγηση με θέμα «Βία ή μη Βία ως Εργαλείο Αλλαγής», 3^ο Διεθνές Συνέδριο Κλινικής Κοινωνιολογίας και Κλινικής Ψυχοκοινωνιολογίας «Εξουσία, Βία, Πόνος», Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Σπέτσες

1999: Εισήγηση με θέμα “Sustainable Development Revisited”, 2^ο Βαλκανικό Συνέδριο,

Balkan Environmental Association (BENA), Σόφια

- 2000: Εισήγηση με θέμα «Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Μπροστά στον 21^ο αιώνα», στο Β. Παπαδημητρίου (επιμ.) «Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης του 21^{ου} Αιώνα-Προοπτικές και Δυνατότητες», Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας μαζί με τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Λάρισας και τα γραφεία Α΄ θμιας και Β΄ θμιας εκπαίδευσης νομών, Λαρίσης και Μαγνησίας, Λάρισα, εκδ. Παλμός.
- 2000: Εισήγηση με θέμα “Postmodernism, Education, Environmental Education”, 3^ο Βαλκανικό Συνέδριο, Balkan Environmental Association BENA, Βουκουρέστι.
- 2001: Εισήγηση με θέμα Peace Studies:Greek-Turkish Relations “Go to School” (σε συνεργασία με τον –τότε- υποψήφιο διδάκτορα Κώστα Μάγο), Συνέδριο της Βαλκανικής Εταιρείας για την Παιδαγωγική και την Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη.
- 2001: Εισήγηση με θέμα «Περιβαλλοντική Ηθική: Έχουμε υποχρεώσεις προς μη ανθρώπινα όντα;» στο Διεθνές Συνέδριο «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Βιώσιμη Ανάπτυξη στη Νοτιοανατολική Ευρώπη», Balkan Environmental Association (BENA) μαζί με το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αρναίας και τα γραφεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Νομού Χαλκιδικής, Κασσάνδρα Χαλκιδικής.
- 2002: Εισήγηση με θέμα «Σύντομη Ανασκόπηση Παραδοσιακών και Μοντέρνων Θεωριών της Περιβαλλοντικής Ηθικής», 1^ο Περιβαλλοντικό Συνέδριο Μακεδονίας, Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- 2003: Εισήγηση με θέμα “Must the Management of Natural Resources Create Conflicts Or Can We Collectively Manage the Earth? Case Study: Greece Versus Turkey About the Aegean Sea“, 12^ο Συνέδριο της MESAEP, Αττάλεια, Τουρκία
- 2003: Εισήγηση με θέμα «Η Κρίση του Πολέμου και οι Νοηματοδοτήσεις της Ειρήνης» στο 4^ο συνέδριο Κλινικής Κοινωνιολογίας και Κλινικής Κοινωνικής Ψυχολογίας «Κοινωνίες σε Κρίση και Αναζήτηση Νοήματος», Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Σπέτσες.
- 2004: Εισήγηση με θέμα «Περιβαλλοντική Ηθική: Έχουν οι Άνθρωποι Υποχρεώσεις προς τα μη Ανθρώπινα Όντα;», 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Πανελληνίας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕΕΚΠΕ) με θέμα «Βιώσιμη Ανάπτυξη, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τοπικές Κοινωνίες», Ουρανούπολη Χαλκιδικής.
- 2005: Εισήγηση με θέμα «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Νηπιαγωγείο και Αξιολόγηση», σε συνεργασία με Λ. Λιθοξοίδου, Συνέδριο της ΟΜΕΡ, Βόλος.
- 2005: Εισήγηση με θέμα «Μπορεί η Οικολογική Προβληματική να Συγκροτήσει Αυτόνομο Πολιτικό Πόλο;», Σεμινάριο αφιερωμένο στη μνήμη του Νίκου Καίσαρη, Δήμος Σύρου, Ερμούπολη, Σύρος.
- 2005: Ανακοίνωση με θέμα «Ευέλικτη Ζώνη και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Προβλήματα και Προοπτικές», 2^ο Περιβαλλοντικό Συνέδριο Μακεδονίας, Ένωση Ελλήνων Χημικών-Περιφερειακό Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη
- 2006: Εισήγηση με θέμα «Η έρευνα για την Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών στο Χώρο της Ελληνικής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: μια Κριτική Θεώρηση» σε

- συνεργασία με Ψυχίδου, Ρ, Τσιτουρίδου, Μ, Ιωαννίδου, Ε, Κουράκη, Κ, Παρασκευόπουλο, Στ, στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ε. ΔΙ. ΦΕ (Ένωση για τη Διδακτική των Φυσικών Επιστημών), σε συνεργασία με τα Παιδαγωγικά Τμήματα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος.
- 2006: Εισήγηση με θέμα «ΤΠΕ και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: η έρευνα στον ελληνικό χώρο» σε συνεργασία με Ιωαννίδου, Ε, Κουράκη, Κ, Τσιτουρίδου, Μ, Ψυχίδου, Ρ, Παρασκευόπουλο, Στ, στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΤΠΕ (Ένωση για τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών), Θεσσαλονίκη
- 2006: Εισήγηση με θέμα «Σχεδιασμός Εκπαιδευτικού Λογισμικού και Απόψεις Εκπαιδευτικών: Η Περίπτωση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» σε συνεργασία με Κουράκη Κ., Ιωαννίδου Ε., Ψυχίδου Ρ, Τσιτουρίδου Μ., Παρασκευόπουλο Σ, στο Πανελλήνιο Συνέδριο «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό : Ζητήματα Δημιουργίας, Διδακτικής Αξιοποίησης και Αξιολόγησης», Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας σε συνεργασία με Ελληνική Επιστημονική Ένωση Τεχνολογίας και Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, το Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης και το Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος
- 2007: Εισήγηση με θέμα «Το περιεχόμενο της ΠΕ», στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Πανελληνίας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, με τίτλο «Εκπαίδευση για την Αειφορία και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Κοινωνία-Οικονομία-Περιβάλλον-Πολιτισμός» 9-10-11 Νοεμβρίου 2007
- 2007: Εισήγηση με θέμα "Η περιβαλλοντική εκπαίδευση ως χώρος ζύμωσης παραδειγματικών αλλαγών: παιδαγωγική και ηθική θεωρία", σε συνεργασία με Καραγεωργάκη Σταύρο & Λιθοξοΐδου Λουκία, στην ημερίδα για την *Περιβαλλοντική Ηθική*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, 26 Απριλίου.
- 2007: Εισήγηση με θέμα «The impact of higher education on environmental beliefs and practices», σε συνεργασία με Στ. Καραγεωργάκη και Λ. Λιθοξοΐδου, στο συνέδριο με τίτλο «*Higher Education and the challenge of sustainability: Problems, promises and good practice*», που έγινε στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Σουφλίου.
- 2010: Εισήγηση με θέμα «Περιβαλλοντική πολιτική και περιβαλλοντική ηθική στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το παράδειγμα της Οικολογίας-Αλληλεγγύης στη Θεσσαλονίκη» στο 3^ο πανελλήνιο συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, «Αναζητώντας την Ηθική στην Πολιτική: θέματα και προβλήματα της Βιοηθικής και της Περιβαλλοντικής Ηθικής & Φιλοσοφίας» που οργανώθηκε από το Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Μυτιλήνη, 28-30 Μαΐου 2010.
- 2010: Εισήγηση με θέμα «Αποανάπτυξη: το υπέρτατο καθήκον προς τη Βιόσφαιρα» στην 2^η διεθνή ημερίδα περιβαλλοντικής ηθικής με τίτλο «Περιβάλλον, Κοινωνία, Ηθική» που οργανώθηκε από το τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.
- 2011: Εισήγηση με θέμα Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης προς τα ζώα. Σχολικές πρακτικές νηπιαγωγών, σε συνεργασία με Λουκία Λιθοξοΐδου, στο συνέδριο της ΟΜΕΡ, Κύπρος, Μάιος
http://www.omep.com.cy/images/media/assetfile/conference_proceegins.pdf σελ. 571-578
- 2012: Προσκεκλημένος ομιλητής στο 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στη σημερινή πραγματικότητα, "Η εμπειρία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος", Θεσσαλονίκη, 30 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου
<https://sites.google.com/site/6osynedriopeekpe/kentrikes-omilies>

- 2013: Εισήγηση με θέμα «Η εφαρμογή των αρχών της βιωματικής μάθησης σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (ΠΕ) στο νηπιαγωγείο», σε συνεργασία με Δ. Καλανταρίδου και Κώστα Μπακιρτζή, στο 1^ο διεθνές συνέδριο με θέμα «...για να ξαναφανταστούμε το σχολείο...», πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 28-29 Ιουνίου
<http://reimaginingschools.com/wp-content/uploads/2012/12/%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B12.pdf>
- 2013: Εισήγηση με θέμα «η εφαρμογή των αρχών της βιωματικής εκπαίδευσης σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο», σε συνεργασία με Δέσποινα Καλανταρίδου και Κώστα Μπακιρτζή, στο 1^ο διεθνές συνέδριο ...για να ξαναφανταστούμε το σχολείο, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 28 και 29 Ιουνίου
- 2014: Εισήγηση με θέμα «Using Theatre of the Oppressed of Augusto Boal in Environmental Education», σε συνεργασία με Arampztidou, F., Bakirtzis, K., Lenakakis, A., 8th IDEA (International Drama in Education Association) World Congress, "From one world to another: arts education for tomorrow", Paris, 2013, July, 8th to 13th
- 2014: εισήγηση με θέμα «Και τα δέντρα έχουν ψυχή! Καλλιέργεια ενσυναίσθησης και περιβαλλοντικών αξιών στην προσχολική ηλικία», σε συνεργασία με Λουκία Λιθοξοΐδου και Αναστασία Δημητρίου, στο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, «Αναστοχασμοί στην Παιδική Ηλικία», Θεσσαλονίκη.
- 2014: εισήγηση με θέμα «Εδώ πέρα μιλάμε για τα συναισθήματά μας...»: αξιολόγηση ενός προγράμματος συναισθηματικού γραμματισμού μέσα από το λόγο των παιδιών, των γονέων και της εκπαιδευτικού, σε συνεργασία με Ελένη Καρπούζα, Ραχήλ Καλλιανίδου, Ιωάννα Μπίμπου-Νάκου, στο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, «Αναστοχασμοί στην Παιδική Ηλικία», Θεσσαλονίκη.
- 2014: εισήγηση με θέμα «Οι υπεύθυνοι των ΚΠΕ μιλούν για τη βιωματική εκπαίδευση και τη συγκίνηση στα προγράμματά τους», σε συνεργασία με τον Γιώργο Σλαυκίδη, 5^ο περιβαλλοντικό συνέδριο Μακεδονίας, Ένωση Ελλήνων Χημικών, 14-16 Μαρτίου 2014, Θεσσαλονίκη
- 2015: εισήγηση με θέμα «Η συμβολή της βιωματικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του συναισθηματικού γραμματισμού», σε συνεργασία με τις Ελένη Καρπούζα, Ραχήλ Καλλιανίδου, Ιωάννα Μπίμπου-Νάκου, 2^ο διεθνές συνέδριο ...για να ξαναφανταστούμε το σχολείο..., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 24-26 Σεπτεμβρίου
- 2015: εισήγηση με θέμα «...λείπει από την δική μας εκπαίδευση η χαρά της μάθησης», σε συνεργασία με τον Γιώργο Σλαυκίδη, Διεθνές Συμπόσιο με θέμα «Παιδαγωγική της χαράς», Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών Εκπαίδευσης της Ταϊβάν, Εθνικό Πανεπιστήμιο της Ταϊβάν, Εταιρεία Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης της Ταϊβάν, 27-30 Μαΐου, Ρέθυμνο
- 2015: εισήγηση με θέμα «Η ενδυνάμωση ως αποτέλεσμα συμμετοχής και μάθησης στην κοινότητα», σε συνεργασία με τον Μιχάλη Φωτιάδη, Συνέδριο ΠΙΕΚΠΙΕ, Βόλος, Μάρτιος

Επιστημονικά Σωματεία

Μέλος

- της Ένωσης Ελλήνων Χημικών

- της Ελληνικής Εταιρείας για την Προστασία της Φύσης και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
- της ΠΕΕΚΠΕ (Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση)
- της BENA (Balkan Environmental Association)
- της MESAEP (Mediterranean Scientific Association for the Environmental Pollution)
-
- Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία (ΕΛ.Ε.ΕΤ.Π.Ε.Α)
- Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (Π.Ε.Ε.)

Επιστημονικός Σχεδιασμός και Συντονισμός Έργων

--Επιστημονικός υπεύθυνος ερευνητικού προγράμματος με θέμα «Νερό και Βιώσιμες Πόλεις» στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ «Πυθαγόρας» το οποίο αφορά την ενίσχυση ερευνητικών ομάδων στα πανεπιστήμια με χρηματοδότηση του υπουργείου Παιδείας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006). Το σκεπτικό (πλαίσιο) και η σκοποθεσία της ερευνητικής αυτής δουλειάς έχει ως ακολούθως:

Οι πρόσφατες εξελίξεις στην ψηφιακή πληροφόρηση και στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) παρέχουν μια ευρεία ποικιλία μέσων που μπορούν να υποστηρίξουν και να ενδυναμώσουν την εκπαιδευτική και μαθησιακή εμπειρία. Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό το σχεδιασμό, την ανάπτυξη και αξιολόγηση ενός διαδραστικού περιβάλλοντος μάθησης με θέμα: «Νερό και Βιώσιμες Πόλεις» για μαθητές/τριες Α/θμιας Εκπαίδευσης με θεωρητική αφετηρία τη Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης (ΖΕΑ) του Vygotsky και υλοποίηση με τη χρήση Εκπαιδευτικών Μεταδεδωμένων και Νοητικών Εργαλείων. Ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος είναι ανθρωποκεντρικού τύπου και ανατροφοδοτείται από τους παράγοντες που αλληλεπιδρούν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Με το συγκεκριμένο διαδραστικό περιβάλλον μάθησης επιχειρείται η ανάδειξη της πολυπλοκότητας και της συνθετότητας των διαφόρων περιβαλλοντικών θεμάτων. Το τελικό προϊόν με τη μορφή διαδραστικής προσομοίωσης και δικτυακής πύλης –προσφερόμενο για περαιτέρω διδασκαλία, διαθεματική προσέγγιση και συνεργατική μάθηση- εμπεριέχει τη δυναμική να χρησιμοποιηθεί όχι μόνο σε προγράμματα ΠΕ, αλλά και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα

--Επιστημονικός υπεύθυνος του ερευνητικού έργου «Σχέδιο Εισαγωγής & Ευαισθητοποίησης φοιτητών Τ.Ε.ΠΑ.Ε. του Α.Π.Θ. στην έννοια της Αειφόρου Μετακίνησης με τη παρουσίαση εφαρμογών και του εκπαιδευτικού υλικού του Ευρωπαϊκού Προγράμματος BAMBINI – Κοινωνικοποίηση για καθαρές και ενεργειακά αποδοτικές μετακινήσεις στο πλαίσιο της Κοινοτικής πρωτοβουλίας Intelligent Energy Europe» (2012)

Στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου, που ανέλαβε το Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (Τ.Ε.ΠΑ.Ε.) της Παιδαγωγικής Σχολής του Α.Π.Θ. με την συνεργασία της ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ Α.Ε. στα πλαίσια του έργου BAMBINI, θέτοντας ως στόχο τη βελτίωση της συνεισφοράς του σε θέματα περιβάλλοντος και βιώσιμης ανάπτυξης όσον αφορά στην εκπαιδευτική και ερευνητική του διάσταση, υλοποιήθηκαν δράσεις εισαγωγής, ενημέρωσης, κινητοποίησης και ευαισθητοποίησης φοιτητών του Τμήματος (Τ.Ε.ΠΑ.Ε) στην έννοια της αειφόρου μετακίνησης και στην υιοθέτηση πρακτικών αειφόρου τρόπου ζωής και μετακίνησης, και εντάχθηκαν στο πρόγραμμα δραστηριοτήτων δημόσιων Νηπιαγωγείων

Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εκπαιδευτικές δραστηριότητες προώθησης της αειφόρου μετακίνησης, που επιλέχθηκαν από το εκπαιδευτικό υλικό και τις αρχικές δραστηριότητες που είχαν σχεδιαστεί από την ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ Α.Ε. και προσαρμόστηκαν κατάλληλα από το Τ.Ε.ΠΑ.Ε. της Παιδαγωγικής Σχολής του Α.Π.Θ. με τις αναγκαίες τροποποιήσεις, προσθήκες και αλλαγές, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά των παιδιών της προσχολικής ηλικίας (5-6 ετών).

Στα πλαίσια του Σχεδίου το Τ.Ε.ΠΑ.Ε.) της Παιδαγωγικής Σχολής του Α.Π.Θ. εισήγαγε την θεματική ενότητα της αειφόρου μετακίνησης στο περιεχόμενο του ακαδημαϊκού μαθήματος «**Θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης**» του Προγράμματος Σπουδών του , μέσω της παρουσίασης του εκπαιδευτικού υλικού (και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που αναπαράγουν το πρότυπο της αειφόρου μετακίνησης) του Ευρωπαϊκού Προγράμματος BAMBINI Intelligent Energy Europe, ώστε οι φοιτητές να ευαισθητοποιηθούν πρώτα οι ίδιοι ως άτομα-πολίτες και στη συνέχεια ως εκπαιδευτικοί, έτσι ώστε να ενθαρρύνουν τους μαθητές τους να αναπτύσσουν δεξιότητες και ικανότητες, στάσεις και συμπεριφορές μετακίνησης συμβατές με τις αρχές και τις αξίες της αειφόρου ανάπτυξης.

Η εφαρμογή του έργου έγινε κατά το εαρινό εξάμηνο σπουδών του ακαδημαϊκού έτους 20011-2012 στο Τ.Ε.ΠΑ.Ε. του ΑΠΘ, και το υλικό που παρήχθη βρίσκεται στο <http://www.mobile-bambini.eu/index.phtml?id=&ID1=2957&sprache=en>

5. Έρευνες-Εργασίες-Δημοσιεύσεις

1. A. Georgopoulos (1981) *The Redox Properties of NaCu Zeolites and the Isomerisation of Cyclopropane over NaH Zeolites in Relation to their Composition*, Διδακτορική διατριβή, University of Manchester, Institute of Science and Technology, Manchester.
2. Georgopoulos, A (1980) «The Isomerisation of Cyclopropane over Modified Zeolite Catalysts» (σε συνεργασία με άλλους ερευνητές), στο *Studies in surface science and catalysis*, No 5, σελ. 127-135.
3. Φράγκος, Χ, Γκότοβος, Α, Γεωργόπουλος, Α, Δημητρακόπουλος, Ι, Σιάκαρης, Κ. (1984) «*Προκαταρκτική Μελέτη για τη Σύνταξη Αναλυτικού Προγράμματος του Μαθήματος «Περιβαλλοντική Αγωγή» για Δημοτικά και σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης*», Γιάννενα.
4. Γεωργόπουλος, Α (1986) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» *Νέα Οικολογία*, Φεβρουάριος.
5. Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη, Ε, Παντής, Ι (1989) «Η αναγκαιότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα», *Πρακτικά Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας*, σελ. 875-883.
6. Georgopoulos, A, Tsaliki, E (1992) “Sustainable Tourism and How to Achieve it Through Environmental Education: A Case Study on the Island of Kos, Greece”, *Πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης «Educating for Sustainable Tourism»*, Λουμπλιάνα, Σλοβενία, σελ. 143-149.
7. Γεωργόπουλος, Α (1992) «Μερικές Σκέψεις για τη Φιλοσοφία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», *Πανελλήνιο Συνέδριο «Οικολογία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»*, Βόλος.

8. Γεωργόπουλος, Α(1993) «Οικολογία και Φεμινισμός» *ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ*, τ. 23, Ιούλιος-Αύγουστος.
9. Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη, Ε (1993) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Αρχές, Φιλοσοφία, Μεθοδολογία, Παιχνίδια και Ασκήσεις», Gutenberg, Αθήνα.
10. Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη, Ε (1993) «Η Φύση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» *Νέα Παιδεία*, τ. 66, σελ. 51-56.
11. Γεωργόπουλος, Α, Παπαδόπουλος, Α, Τσαλίκη, Ε (1993) «Κως: ποιοι και γιατί την προτιμούν», *Τουριστική Αγορά*, τ. 53, Οκτώβριος, σελ. 90-95.
12. Γεωργόπουλος, Α, Καρακίτσιος, Α, Λιθοξοΐδου, Λ (1994) «Η Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση στην Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία», *Πανελλήνιο Συνέδριο «Αναλυτικά Προγράμματα στην Προσχολική Εκπαίδευση»*, Τμήμα Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
13. Γεωργόπουλος, Α(1995) «*Ο Αέρας και η Αέρια Ρύπανση*» Φυλλάδιο Εκπαιδευτικού Υλικού για τη διδασκαλία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Δημοτικό Σχολείο, WWF Ελλάδα.
14. Georgopoulos, A, Τσαλίκη, Ε, Sixsmith, Ph (1996) “Environmental Education: Goals, Objectives, Principles”, στο “*Water and You*”, Ευρωπαϊκή Ένωση (EU Project B4-3040/94/000933/MM/B4).
15. Γεωργόπουλος, Α. (1996) «*Γη: Ένας Μικρός και Εύθραυστος Πλανήτης*», Gutenberg, Αθήνα.
16. Γεωργόπουλος, Α, Μπακιρτζής, Κ (1998) «Βιωματική Παιδαγωγική Εμπειρία στο Μάθημα-Εργαστήριο της Ανθρώπινης Οικολογίας», *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού*, τ. 3, σελ. 115-140.
17. Γεωργόπουλος, Α. (1998) «Η Προβληματική της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», στο Μ. Μοδινός και Η. Ευθυμίου (επιμ.) «*Οικολογία και Επιστήμες του Περιβάλλοντος*», Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ), σελ. 217-232.
18. Georgopoulos, A, Paraskevopoulos, S (1998) Trends in environmental ethics and sustainable development, Proc. UNESCO International Conference: Environment and Society (Athens, Greece), pp. 463-465
19. Ριτσατάκης, Μ, Γεωργόπουλος, Α, Αποστόλου, Α, Μπάλας, Τ. (1999) «Ένα project Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για το Λαύριο», *Σύγχρονη Εκπαίδευση* τ. 107, σελ. 114-122 και τ. 108-109, σελ. 98-108.
20. Γεωργόπουλος, Α. (2002) «*Περιβαλλοντική Ηθική*», Gutenberg, Αθήνα
21. Γεωργόπουλος, Α. (2000) «Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Μπροστά στον 21^ο αιώνα», στο Β. Παπαδημητρίου (επιμ.) *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης του 21^{ου} Αιώνα-Προοπτικές και Δυνατότητες*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Λάρισα, εκδ. Παλμός, σελ. 138-146.
22. Georgopoulos, A. (2001) “Sustainable Development Revisited” *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 2(1), σελ. 21-29.
23. Magos, K, Georgopoulos, A. (2001) Peace Studies:Greek-Turkish Relations “Go to School”, στο Nikos P. Terzis (ed.) “*Teacher Education in the Balkan Countries*”, Kyriakidis, Thessaloniki, σελ. 141-157.

24. Γεωργόπουλος, Α. (2002) «Βία ή μη βία σαν εργαλείο αλλαγής» στο Κ. Ναυρίδης (επιμ.) «*Εξουσία Βία Πόνος*», τόμος Α', Πρακτικά του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Κλινικής Κοινωνιολογίας και Κλινικής Ψυχοκοινωνιολογίας, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ. 90-108.
25. Γεωργόπουλος, Α. (2002) «Σύντομη Ανασκόπηση Παραδοσιακών και Μοντέρνων Θεωριών της Περιβαλλοντικής Ηθικής» *Πρακτικά 1^{ου} Περιβαλλοντικού Συνεδρίου Μακεδονίας*, Ένωση Ελλήνων Χημικών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη, σελ. 439-444.
26. Γερμανός, Δ, Γεωργόπουλος, Α, Γκλούμπου, Α, Ιωαννίδου, Μ, Καπετανοπούλου, Π., Λαμπριανίδου, Κ, και Μπεκτασιάν, Γκ. (2002) «Η Λειτουργία του Χώρου ως Υλικού Πεδίου Αγωγής: Εφαρμογή σε ένα Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Νηπιαγωγείο», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τ. 33, σελ. 95-115.
27. Γεωργόπουλος, Α. (2004) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Μερικά Κομβικά Ζητήματα/Προκλήσεις Μπροστά στον 21^ο Αιώνα», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 134, σελ. 128-142.
28. Georgopoulos, A. (2004) "Must the Management of Natural Resources Create Conflicts or Can We Collectively Manage the Earth? Case Study: Greece Versus Turkey About the Aegean Sea Oil", *Fresenius Environmental Bulletin*, 13(9), σελ. 846-853.
29. Καραγεωργάκης, Στ., Λιθοξοΐδου, Λ., Αραμπατζίδου, Φ., Κουράκης, Κ., Γεωργόπουλος, Α. (2005) «Περιβαλλοντική Ηθική και στο Σχολείο: Η Εκπαίδευση Αξιών Ανοίγει Νέα Μονοπάτια», στο Μ. Καΐλα, Ε. Θεοδωροπούλου, Α. Δημητρίου, Γ. Ξανθάκου, Ν. Αναστασάτος (επιμ.) «*Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ερευνητικά Δεδομένα και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός*», Ατραπός, Αθήνα, σελ. 285-306.
30. Γεωργόπουλος, Α. (2005) (επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται*, Gutenberg, Αθήνα.
31. Γεωργόπουλος, Α, Καραγεωργάκης, Στ. (2005). «Η Περιβαλλοντική Ηθική Συναντά την Πολιτική Οικολογία» στο Α. Γεωργόπουλος (επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται*, Gutenberg, Αθήνα, σελ. 819-839.
32. Georgopoulos, A. (2005) "Postmodernism, Education, Environmental Education" *Themes in Education*, 6(2), σελ. 143-151.
33. Γεωργόπουλος, Α. (2006) «Οικολογία και Αυτονομία: Μπορεί το Πράσινο Κίνημα να Συγκροτήσει μια Διακριτή και Ρεαλιστική Πολιτική Εναλλακτική Λύση»; Στο συλλογικό έργο «*Η Πολιτική Οικολογία στην Ελλάδα*», Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 24-48
34. Abdallah, M., Paraskevoopoulos, S., Georgopoulos, A (2006) Toward improving the status of environmental literacy among formal and non formal education in Palestine, *Protection and Restoration of the Environment VIII* (Chania)
35. Ιωαννίδου, Ε., Γεωργόπουλος, Α., Κουράκης, Κ., Τσιτουρίδου, Μ., Ψυχίδου, Ρ., Παρασκευόπουλος, Στ. (2006) «ΓΠΕ και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: η Έρευνα στον Ελληνικό Χώρο», στο Δ. Ψύλλος, Β. Δαγδιλέλης (επιμ.) «Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση», Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Ελληνική Επιστημονική Ένωση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη, σελ. 342-350

36. Ψυχίδου, Ρ., Τσιτουρίδου, Μ., Γεωργόπουλος, Α. Ιωαννίδου, Ε., Κουράκης, Κ., Παρασκευόπουλος, Στ. (2006) «ΤΠΕ και διδακτικές προσεγγίσεις των ΦΕ: μια επισκόπηση της έρευνας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση» (υπό κρίση)
37. Κουράκης, Κ, Ιωαννίδου, Ε. Α, Ψυχίδου, Ρ, Γεωργόπουλος, Α, Τσιτουρίδου, Μ, Παρασκευόπουλος, Στ (2006) «Σχεδιασμός Εκπαιδευτικού Υλικού και οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών: η Περίπτωση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», στο Ε. Σταυρίδου, Χ. Σολομωνίδου (επιμ.) «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό: Ζητήματα Δημιουργίας, Διδακτικής Αξιοποίησης και Αξιολόγησης», Πρακτικά Συνεδρίου, Βόλος, σελ. 276-287
38. Γεωργόπουλος, Α, Λιθοξοΐδου, Λ (2006) Αναζητώντας ένα Μοντέλο Αξιολόγησης για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Προσχολική Ηλικία, στο Δ.Μ. Κακανά, Κ. Μπότσογλου, Ν. Χανιωτάκης, Ε. Καβαλάρη (επιμ.) Η Αξιολόγηση στην Εκπαίδευση: Παιδαγωγική και Διδακτική Διάσταση, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 561-571
39. Karageorgakis , S., Lithoxoidou, L. & Georgopoulos, A. (2007). The impact of higher education on environmental beliefs and practices, in: W.L. Filho, E.I. Manolas, M.N. Sotirakou & G.A. Boutakis (eds.), *Higher Education and the challenge of sustainability: Problems, promises and good practice*, Environmental Education Center of Soufli.
40. Γεωργόπουλος, Α. (2007) «Το περιεχόμενο της ΠΕ», 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Πανελληνίας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, με θέμα «Εκπαίδευση για την Αειφορία και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Κοινωνία-Οικονομία-Περιβάλλον-Πολιτισμός, 9-10-11 Νοεμβρίου 2007
41. Δημητρίου, Α., Γεωργόπουλος, Αλ., & Μπιρμπίλη, Μ. (2008). Απόψεις και πρακτικές νηπιαγωγών για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. *Θέματα στην Εκπαίδευση*, 1 (2), 199 – 218
42. Γεωργόπουλος, Αλ., Δημητρίου, Α. & Μπιρμπίλη, Μ. (2008). Παράμετροι των Προσωπικών Θεωριών των Νηπιαγωγών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. *Θέματα στην Εκπαίδευση*, 1 (1), 59 – 78
43. Georgopoulos, A, Kirrine, E., Mavromatis, G., Paidia, S (2009) Peace and Education, *Synergies Sud-Est Europeen*, no 2, pp. 137-157
44. Γεωργόπουλος, Α., Καραγεωργάκης, Σ. & Λιθοξοΐδου, Λ. (2009). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως χώρος ζύμωσης παραδειγματικών αλλαγών: Παιδαγωγική και ηθική θεωρία. Στο: Ε. Θεοδωροπούλου, Μ. Καΐλα, C. Lagère & M. Bonnett (επιμ.), *Περιβαλλοντική Ηθική: από την έρευνα και τη θεωρία, στην εφαρμογή*, Αθήνα: Ατραπός
45. Λιθοξοΐδου, Λ. Δημητρίου, Α, Γεωργόπουλος, Α (2010) Η περιβαλλοντική ηθική στο νηπιαγωγείο, στο Μ. Σακελλαρίου, Μ. Ζεμπύλας, Α. Πέτρου (επιμ.) Ηθική και Εκπαίδευση, Διλήμματα και Προοπτικές, Κριτική, Αθήνα
46. Γεωργόπουλος, Α (2010) Περιβαλλοντική πολιτική και περιβαλλοντική ηθική στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το παράδειγμα της Οικολογίας-Αλληλεγγύης στη Θεσσαλονίκη, ΙΙΙ Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, «Αναζητώντας την Ηθική στην Πολιτική: θέματα και προβλήματα της Βιοηθικής και της Περιβαλλοντικής Ηθικής & Φιλοσοφίας», Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη, 28-30 Μαΐου 2010.

47. Γεωργόπουλος, Α (2010) Αποανάπτυξη: το υπέρτατο καθήκον προς τη Βιόσφαιρα, στο Ε. Παπανικολάου, Περιβάλλον, Κοινωνία, Ηθική, Πρακτικά από τη 2^η διεθνή ημερίδα περιβαλλοντικής ηθικής, Αειφορία, Αθήνα
48. Γεωργόπουλος, Α (2010) Γιατί να διασώσουμε τα μεγάλα ζώα της άγριας πανίδας; στο Α. Α. Λυδάκη και Γ.Ν. Μπασκόζος (επιμ.) Περί Ζώων. Με λογική και συναίσθημα, Ψυχογίος, Αθήνα
49. Γεωργόπουλος, Α (2010) Για τη βία και τη μη βία: σχέδιασμα μιας προσωπικής διαδρομής, στο Θ. Τριαρίδης (επιμ.) Κάθε πολιτική βία είναι φασιστική, Διάπυρο, Αθήνα
50. Μπακιρτζής, Κ, Ιππέκη, Β, Γεωργόπουλος, Α (2011) Η επίδραση της αρχικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών σε βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας στις πρακτικές τους στην προσχολική εκπαίδευση, *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τ. 51, σελ. 140-158
51. Λιθοξοΐδου, Λ, Γεωργόπουλος, Α (2011) Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης προς τα ζώα. Σχολικές πρακτικές νηπιαγωγών. Συνέδριο OMEP, Κύπρος, Μάιος
52. Georgopoulos, A, Birbili, M, Dimitriou, A (2011) Environmental Education (EE) and experiential education: a promising "marriage" for Greek pre-school teachers, δημοσιεύτηκε στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Creative Education*, <http://www.scirp.org/journal/ce/> 2(2)
53. Ε. Φλογαΐτη, Α. Γεωργόπουλος (επιμ.) (2012) Περιβαλλοντική εκπαίδευση. Ερευνητικές εργασίες στην Ελλάδα, Πεδίο, Αθήνα
54. Μπακιρτζής, Κ, Ιππέκη, Β, Γεωργόπουλος, Α (2012) Εκπαίδευση φοιτητριών προσχολικής αγωγής σε βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας και η επίδρασή της στις εκπαιδευτικές πρακτικές τους, *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τ. 54, σελ. 150-168
55. Tsoubaris, Dimitris & Georgopoulos, Aleksandros (2013) Gauging the Potential of Socially Critical Environmental Education (EE): Examining Local Environmental problems through children's perspective, *Journal for Critical Education Policy Studies*, 11 (4), pp. 132-158
<http://www.jceps.com/index.php?pageID=article&articleID=317>
56. Aramptzidou, F., Georgopoulos, A., Bakirtzis, K., Lenakakis, A. (2014) Using Theatre of the Oppressed of Augusto Boal in Environmental Education, 8th IDEA (International Drama in Education Association) World Congress, "From one world to another: arts education for tomorrow", Paris, 2013, July, 8th to 13th
57. Γεωργόπουλος, Α., Νικολάου, Κ., Δημητρίου, Α., Γαβριλάκης, Κ., Μπλιώνης, Γ. (2014) Γη, ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης, Gutenberg, Αθήνα
58. Γεωργόπουλος, Α (2014) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ): Ζητήματα Ταυτότητας, Gutenberg, Αθήνα
59. Λιθοξοΐδου, Λ., Γεωργόπουλος, Α. & Δημητρίου, Α. (2014). «Και τα δέντρα έχουν ψυχή! Καλλιέργεια ενσυναίσθησης και περιβαλλοντικών αξιών στην προσχολική ηλικία», Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, «Ανα-στοχασμοί στην Παιδική Ηλικία», Θεσσαλονίκη.
60. Ελένη Καρπούζα, Ραχήλ Καλλιανίδου, Ιωάννα Μπίμπου-Νάκου, Αλέξανδρος Γεωργόπουλος (2014) «Εδώ πέρα μιλάμε για τα συναισθήματά μας...»: αξιολόγηση ενός προγράμματος συναισθηματικού γραμματισμού μέσα από το λόγο των παιδιών, των γονέων και της εκπαιδευτικού, Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, «Ανα-στοχασμοί στην Παιδική Ηλικία», Θεσσαλονίκη.

61. Σλαυκίδης, Γ., Γεωργόπουλος, Α. (2014) Οι υπεύθυνοι των ΚΠΕ μιλούν για τη βιωματική εκπαίδευση και τη συγκίνηση στα προγράμματά τους, 5ο περιβαλλοντικό συνέδριο Μακεδονίας, Ένωση Ελλήνων Χημικών, 14-16 Μαρτίου 2014, Θεσσαλονίκη
62. Ιππέκη, Β., Γεωργόπουλος, Α. (2014) Εισαγωγή και ευαισθητοποίηση φοιτητών του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (Τ.Ε.Π.Α.Ε.) της Παιδαγωγικής Σχολής του Α.Π.Θ. στην έννοια της Αειφόρου Μετακίνησης, *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τ. 5 (50)
63. Γεωργόπουλος, Α., Ιππέκη, Β. (2014) Ο «απογαλακτισμός» της ΠΕ από τις φυσικές και περιβαλλοντικές επιστήμες, *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τ. 5 (50)
64. Γεωργόπουλος, Α. (2015) ΠΕ: είναι καιρός να την πάρουμε στα σοβαρά!, Η φύση, τ. 148, σελ. 17-22, Ιανουάριος-Μάρτιος
65. Ελένη Καρπούζα, Ραχήλ Καλλιανίδου, Ιωάννα Μπίμπου-Νάκου, Αλέξανδρος Γεωργόπουλος (2015) Η συμβολή της βιωματικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του συναισθηματικού γραμματισμού, 2ο διεθνές συνέδριο ...για να ξαναφανταστούμε το σχολείο... Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 24-26 Ιουνίου
66. Σλαυκίδης, Γ., Γεωργόπουλος, Α. (2015) ...λείπει από την δική μας εκπαίδευση η χαρά της μάθησης, Διεθνές Συμπόσιο με θέμα «Παιδαγωγική της χαράς», Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών Εκπαίδευσης, Εθνικό Πανεπιστήμιο της Ταϊβάν, Εταιρεία Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης της Ταϊβάν, 27-30 Μαΐου, Ρέθυμνο
67. Φωτιάδης, Μ., Γεωργόπουλος, Α. (2015) Η ενδυνάμωση ως αποτέλεσμα συμμετοχής και μάθησης στην κοινότητα, Συνέδριο ΠΙΕΚΠΕ, Βόλος, Μάρτιος 2015
68. Κατσούλη, Δ., Ιππέκη Βασιλική, Γεωργόπουλος Α., «Η εφαρμογή των αρχών της βιωματικής μάθησης σε Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Δημοτικό Σχολείο», στο «Περιβάλλον-Γεωγραφία- Εκπαίδευση. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Απόστολο Κατσίκη», Πεδίο, ISBN Τόμου: 978-960-546-522-3. 69) Αραμπατζόγλου, Φ., Γεωργόπουλος, Α., Λενακάκης, Α., & Μπακιρτζής, Κ. (2015). Το Θέατρο του Καταπιεσμένου στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 16, 124-131.
- 70) Καρπούζα, Ε., Καλλιανίδου, Ρ., Γεωργόπουλος, Α. Μπίμπου-Νάκου, Ι. (2016) Η συμβολή της βιωματικής εκπαίδευσης στη συναισθηματική ανάπτυξη μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου: μια ποιοτική προσέγγιση (υπό κρίση)
- 71) Lithoixidou, L., Georgopoulos, A., Dimitriou, A. (2016) Trees have a soul too! Developing empathy and environmental values in early childhood, υπό δημοσίευση στο *International Journal of Early Childhood Environmental Education*

6. Επιστημονική και γλωσσική επιμέλεια βιβλίων

Tokar, Brian (2012) Για μια κλιματική δικαιοσύνη, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, μετάφραση Σταύρος Καραγεωργάκης

Goodall, Jane (2013) Στη σκιά του ανθρώπου, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, μετάφραση

Σταύρος Καραγεωργάκης

DeGrazia, David (υπό έκδοση) Τα δικαιώματα των ζώων, Πράσινο Ινστιτούτο, Αθήνα, μετάφραση Σταύρος Καραγεωργάκης

7. Ανάλυση εργασιών, ερευνών, δημοσιεύσεων

(1) Georgopoulos, A. (1981) «The Redox Properties of NaCu Zeolites and the Isomerisation of Cyclopropane over NaH Zeolites in Relation to their Composition», Διδακτορική διατριβή, University of Manchester, Institute of Science and Technology, Manchester, 1981

Η εργασία της διδακτορικής μου διατριβής είχε σαν κύριο άξονα, την εξέταση δύο αντιπροσωπευτικών καταλυτών που ανήκουν στην οικογένεια των ζεόλιθων. Είναι ενώσεις με πολύπλοκη κρυσταλλική δομή, της οποίας ο σκελετός έγκειται από άτομα πυριτίου και αλουμινίου, περιέχουν δε μεταλλικά ιόντα, όπως νάτριο, ασβέστιο, κ.λπ.

Από τους αρχικούς καταλύτες («Νάτριο-Y» και κλινοπιλολίτη) παρασκεύασα άλλους, στους οποίους ο λόγος των ατόμων πυριτίου προς τα άτομα αλουμινίου ήταν μεγαλύτερος. Για τη διαδικασία αυτή της «αποαλουμίνωσης» χρησιμοποίησα EDTA και υδροχλωρικό οξύ, σε συνδυασμό με ειδικές τεχνικές που σκοπό είχαν να διαφυλάξουν όσο ήταν δυνατόν άθικτη τη δομή των καταλυτών. Όλα τα δείγματα εξετάστηκαν, όσον αφορά την απορρόφηση αζώτου για να μελετηθεί αφενός κατά πόσον εξακολουθούν να έχουν κρυσταλλική δομή, αφετέρου για να μετρηθεί η έκταση της εξωτερικής τους επιφάνειας. Όλα τα δείγματα εξετάστηκαν όσον αφορά τη δραστηριότητά τους, με γνώμονα την καταλυτική τους επενέργεια στον ισομερισμό του κυκλοπροπανίου προς ισοπροπένιο. Ενέργεια ενεργοποιήσεως και ενθαλία καθορίστηκαν για όλους τους προαναφερθέντες καταλύτες και τη συγκεκριμένη αντίδραση. Συσχετίστηκε επίσης η δραστηριότητά τους με το πηλίκο των ατόμων πυριτίου προς τα άτομα αλουμινίου που υπάρχουν στη δομική μονάδα των ζεόλιθων αυτών. Επίσης εξετάστηκε η δραστηριότητά τους ως προς την οξειδωση του μονοξειδίου του άνθρακα, προς διοξείδιο. Σ' αυτήν τη φάση, εξετάστηκε η δραστηριότητα και άλλων ζεόλιθων «νάτριο-X» στους οποίους ορισμένα κατιόντα νατρίου είχαν αντικατασταθεί από κατιόντα χαλκού και μια δεκάδα άλλων ζεόλιθων με ποικίλα ποσοστά «αποαλουμίνωσης» και διαφορετικούς βαθμούς αντικατάστασης νατρίου από χαλκό στη δομική τους μονάδα. Τα αποτελέσματα από την εξέταση της δραστηριότητας του συνόλου των καταλυτών χρησίμεψαν για να γίνουν συσχετίσεις μεταξύ της ταχύτητας αναγωγής (για την ίδια θερμοκρασία, πίεση του μονοξειδίου του άνθρακα, και βαθμό αναγωγής) και το πηλίκο πυριτίου προς αλουμίνιο. Στο τελευταίο στάδιο της μελέτης, ορισμένοι από τους προαναφερθέντες καταλύτες αναλύθηκαν θερμικά. Βρέθηκε ότι συγκρατούν τουλάχιστον τρία διαφορετικά είδη νερού, που τα απελευθερώνουν σε διαφορετικές θερμοκρασίες. Τέλος η θερμοκρασία καταστροφής του κρυσταλλικού πλέγματος για κάθε ένα ζεόλιθο, συσχετίστηκε με την αναλογία χαλκού, που περιέχεται στη δομική μονάδα, καθώς και με το λόγο πυριτίου προς αλουμίνιο.

(2) Georgopoulos, A (1980) «The Isomerisation of Cyclopropane over Modified Zeolite Catalysts» (σε συνεργασία με άλλους ερευνητές), στο *Studies in surface science and catalysis No 5*, σελ. 127-135

Τη διδακτορική μου διατριβή ακολούθησε δημοσίευση σε έγκυρο επιστημονικό

περιοδικό, όπου με τη συνεισφορά αποτελεσμάτων άλλων ερευνητών, θεμελιώνεται πλέον το μοντέλο συσχετισμού ενεργειακών παραμέτρων και του βαθμού αποαλουμίνωσης των ζεόλιθων. Εισάγονται επίσης και άλλες συσχετίσεις, όπως μεταξύ ηλεκτραρνητικότητας του καταλύτη και του λόγου πυριτίου, προς αλουμίνιο και επίσης μεταξύ μερικής φόρτισης των υδρογόνων του καταλύτη και του προαναφερθέντος λόγου.

(3) Φράγκος, Χ., Γκότοβος, Α. Γεωργόπουλος, Α., Δημητρακόπουλος, Ι., Σιάκαρης, Κ. (1984) «Προκαταρκτική Μελέτη για τη Σύνταξη Αναλυτικού Προγράμματος του Μαθήματος «Περιβαλλοντική Αγωγή» για Δημοτικά και σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης», Γιάννενα

Περιλαμβάνει ανάλυση της σχέσης περιβάλλοντος-εκπαίδευσης, αναφορά στους στόχους του προγράμματος, συγκέντρωση υλικού για μια δοκιμαστική εφαρμογή του διδακτικού μοντέλου, και θεωρητική επεξεργασία του μοντέλου αυτού. Στη μελέτη αυτή, τονίστηκε η σκοπιμότητα και η αναγκαιότητα της περιβαλλοντικής αγωγής δεδομένης της «σχετικής» ανυπαρξίας αυτού του μαθήματος στα σχολεία έως πολύ πρόσφατα (Εμείς και ο Κόσμος, Α', Β', Γ' Δημοτικού 1982). Για το σκοπό της εφαρμογής του διδακτικού μοντέλου, επιλέχθηκαν σχολεία (Δημοτικά και Γυμνάσια) της περιοχής των Ιωαννίνων, όπου τα μέλη της ερευνητικής ομάδας, έγιναν οι απαραίτητες διδασκαλίες για την εξαγωγή συμπερασμάτων, ως προς τις αρετές και τα μειονεκτήματα του διδακτικού μοντέλου.

Η οικοδόμηση του μοντέλου αυτού βασίστηκε σε τρεις θεωρητικές αρχές:

Α. Στην αρχή της αλληλεπίδρασης, εν προκειμένω ανθρώπου-περιβάλλοντος των οποίων η σχέση μπορεί να αναλυθεί σε τρεις επί μέρους κινήσεις: 1) Ανθρώπινη παρέμβαση, 2) Επιπτώσεις της παρέμβασης, 3) «Απάντηση» του περιβάλλοντος.

Β. Στην αρχή της αιτίας, που εν προκειμένω είναι η μελέτη των αιτίων της ανθρώπινης παρέμβασης στο περιβάλλον, που αναλύονται περαιτέρω σε (1) Κοινωνικές, (2) Οικονομικές, (3) Πολιτισμικές και (4) Διοικητικές.

Γ. Στην αρχή του προβληματισμού και της συζήτησης. Η αρχή αυτή ανταποκρίνεται στις μη γνωστικές διαστάσεις (περιβαλλοντική αγωγή ως στάση και περιβαλλοντική αγωγή ως πράξη) της περιβαλλοντικής αγωγής και σκοπεύει μέσα από τον προβληματισμό, στη διαμόρφωση στάσης και πρακτικής απέναντι στο περιβάλλον. Πόλοι γύρω από τους οποίους οικοδομήθηκε προβληματισμός και συζήτηση ήταν τα θέματα: (1) αξιολόγησης των ανθρώπινων παρεμβάσεων, (2) αναζήτηση επιθυμητών εναλλακτικών λύσεων, (3) αναζήτηση εφικτών εναλλακτικών λύσεων. Το διδακτικό υλικό αποτελείται από διαφάνειες και φωτογραφίες της λίμνης των Ιωαννίνων καθώς και από τη σχετική βιβλιογραφία που αναφέρεται στο θέμα.

(4) Γεωργόπουλος, Α. (1986) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» Νέα Οικολογία, Φεβρουάριος

Στο άρθρο αυτό, επιχειρείται μια πρώτη προσέγγιση του οικολογικού προβλήματος σήμερα, ακολουθούν μερικές εισαγωγικές σκέψεις όσον αφορά το ρόλο του σχολείου ως ιδεολογικού μηχανισμού του κράτους και τα προβλήματα της ένταξης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο σχολείο κάτω από αυτήν την οπτική. Επισημαίνονται οι προβληματισμοί γύρω από την έννοια της προόδου και οι απόψεις που έχουν αρχίσει να διαμορφώνονται όσον αφορά το πρόβλημα της επιστήμης και της τεχνολογίας σε συνδυασμό με την οικολογική υποβάθμιση. Επισημαίνεται επίσης η αναγκαιότητα, ο σκοπός και το περιεχόμενο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Στη

συνέχεια γίνεται μια εκτεταμένη σύνοψη των σχετικά καθιερωμένων απόψεων γύρω από τη μεθοδολογία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και τα χαρακτηριστικά της (Διεπιστημονικότητα, Team teaching), όπου υπογραμμίζεται το χαρακτηριστικό που ίσως είναι και το σημαντικότερα, «το άνοιγμα του σχολείου στη ζωή» και η αλληλεπίδραση σχολείου-κοινότητας.

(5) Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε., Παντής, Ι. (1989) «Η Αναγκαιότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα» Πρακτικά Πανελλήνιου Επιστημονικού Συνεδρίου του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, Θεσσαλονίκη, σελ. 875-883

Η εισήγηση βασιζόταν στα εξής τρία σημεία:

1. Περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι αυτή που προωθεί την ανάπτυξη σαφούς αντίληψης και ενδιαφέροντος για την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και οικολογική αλληλεξάρτηση σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Παρέχει σε κάθε άτομο δυνατότητα απόκτησης γνώσεων, αξιών, στάσεων, αφοσίωσης, και δεξιοτήτων που χρειάζονται για να προστατεύσει και να καλυτερεύσει το περιβάλλον και να δημιουργήσει νέα πρότυπα συμπεριφοράς ατόμων, ομάδων, κοινωνιών προς το περιβάλλον (UNESCO, 1977).

2. Η αναγκαιότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα πηγάζει από το ότι: Όλες οι μορφές ρύπανσης (ατμοσφαιρική, υδατική, εδαφική, ηχορύπανση) εκτός της ραδιενεργού, όλες οι μορφές οικολογικής αποσταθεροποίησης (καταστροφή βιοτότων ή κακή διαχείρισή τους, πληθυσμιακή έκρηξη «επιβλαβών» ειδών λόγω μείωσης του αριθμού των «ελεγκτών» τους, εξάλειψη ή επαπειλούμενη εξάλειψη ειδών πανίδας και χλωρίδας), όλες οι μορφές σπατάλης ή κακής διαχείρισης πόρων, ανανεώσιμων ή μη (υπερθήρευση, υπεραλίευση, καταστροφή δασών, σπατάλη ορυκτού πλούτου, κυρίως λιγνίτη), οι όχι πάντα σοφές ενεργειακές επιλογές [προτίμηση πετρελαίου-άνθρακα, παραγκωνισμός ανανεώσιμων πηγών, ή και προβλήματα από την ανορθολογική χρήση και εφαρμογών «εναλλακτικών» μεθόδων όπως της υδροηλεκτρικής (Αώος), της γεωθερμικής (Μήλος)] καθιστούν τον ελληνικό χώρο δειγματολόγιο μη ορθολογικής διαχείρισης με αποτέλεσμα την εμφάνιση δυσμενών επιπτώσεων τόσο στη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων όσο και στη συνεκτικότητα του κοινωνικού ιστού ιδίως στις πόλεις.

3. Ένα αναγκαίο πεδίο επέκτασης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι και οι γεωργικές πρακτικές στην Ελλάδα. Η πληροφόρηση και ενημέρωση αγροτών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα που συνεχώς συσσωρεύονται λόγω εχθρικών προς το περιβάλλον πρακτικών μπορεί να προσφέρει πολλά: Μείωση οικονομικής εξάρτησης αγροτών όσον αφορά τα λιπάσματα, φυτοφάρμακα, εντομοκτόνα, ευνοϊκότερο προς την οικολογική αρμονία περιβάλλον, υγιεινότερη τροφή για τα ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού κ.λπ. Ήδη κάποιες πειραματικού τύπου διαδικασίες έχουν αρχίσει, σκοπεύοντας την ανάπτυξη της οργανικής γεωργίας.

(6) Georgopoulos, A., Tsaliki, E. (1992) “Sustainable Tourism and How to Achieve it Through Environmental Education: A Case Study on the Island of Kos, Greece”, Πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης «Educating for Sustainable Tourism», Λουμπλιάνα, Σλοβενία, σελ. 143-149.

Στο πρώτο μέρος της εισήγησης περιγράφονται οι όψεις της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που συνδέονται με τον τουρισμό και μνημονεύονται θεωρητικές προσπάθειες καθορισμού των στοιχείων τα οποία απαρτίζουν τον «πράσινο»

τουρισμό ή βιώσιμο τουρισμό ή οικοτουρισμό όπως αποκαλείται ο τουρισμός ο οποίος: (1) ικανοποιεί τις μακροπρόθεσμες και κοντοπρόθεσμες ανάγκες της φιλοξενούσας κοινότητας, (2) ικανοποιεί τις ανάγκες των τουριστών έτσι ώστε ταυτοχρόνως να ικανοποιείται το πρώτο κριτήριο, (3) διαφυλάττει το φυσικό περιβάλλον με τέτοιο τρόπο ώστε να ικανοποιούνται τα δύο προηγούμενα κριτήρια.

Στο δεύτερο μέρος αναφέρονται συγκεκριμένα δεδομένα για τη νήσο Κω, που αφορούν την κατανάλωση ενέργειας και νερού, την διαχείριση των στερεών αποβλήτων, την κτηνοτροφία, τη γεωργία καθώς και τους αριθμούς των τουριστών.

Στο τρίτο μέρος αναφέρονται οι στόχοι και οι μελλοντικές ενέργειες στα πλαίσια ενός προγράμματος ευαισθητοποίησης τόσο του τοπικού πληθυσμού, όσο και των τουριστών αλλά και των οργανισμών της τουριστικής βιομηχανίας σε περιβαλλοντικά θέματα: Μια ημερίδα με περιβαλλοντικά θέματα οργανωμένη τόσο για το ευρύ κοινό, όσο και για τους/τις εκπαιδευτικούς του νησιού. Ένα ερωτηματολόγιο απευθυνόμενο στη φιλοξενούμενη κοινότητα για να καταγραφούν οι προτιμήσεις, οι στάσεις και οι ενδεχόμενες επιλογές της ως προς τις προσφερόμενες δραστηριότητες οικολογικότερου χαρακτήρα. Μια μικρή συνδιάσκεψη πολυεθνικού χαρακτήρα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, όπου παιδιά και εκπαιδευτικοί του νησιού θα ανταλλάξουν εμπειρίες και απόψεις με συναδέλφους τους του εξωτερικού.

(7) Γεωργόπουλος, Α. (1992) «Μερικές Σκέψεις για τη Φιλοσοφία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», Πανελλήνιο Συνέδριο «Οικολογία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Βόλος

Αποτελείται από δέκα σημεία τα οποία περιληπτικά έχουν ως εξής: (1) Υπάρχουν «όρια» στην ανάπτυξη του πλανήτη. Δεν μπορούμε να συνεχίσουμε με τον ίδιο τρόπο και ρυθμό επ' άπειρον. (2) Τα αποτελέσματα της οικολογικής υποβάθμισης δεν μπορούν να αποτιμηθούν με οικονομικούς όρους. (3) Ο επιστημονικός ορθολογισμός δεν είναι η μοναδική οδός που οδηγεί στην αλήθεια. Ο έρωτας, η θρησκεία, η τέχνη, η φιλοσοφία είναι δρόμοι το ίδιο έγκυροι, και σοβαροί. (4) Οι μυριάδες αλληλεπιδράσεις που χαρακτηρίζουν τη σχέση μεταξύ ανθρώπου και πλανήτη υπερβαίνουν τις αναλυτικές μας ικανότητες, για τούτο και πρέπει να στραφούμε προς μία σοφότερη θέση του κόσμου που αποκαλείται ολιστική. Να τον αντιλαμβανόμαστε σαν ένα όλο και όχι σαν άθροισμα μερών. (5) Το μαθητοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας ίσως να είναι πιο κατάλληλο συνοδευτικό μοντέλο από το δασκαλοκεντρικό. (6) Το αίτημα των εργατών της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για σύνδεση του σχολείου με την ευρύτερη κοινωνία οδηγεί ευθέως προς κάποια μορφή κοινοτικής δράσης, με πιθανά αποτελέσματα, την αύξηση της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας σε πρώτη φάση και την εμπέδωση των δημοκρατικών διαδικασιών σε δεύτερη φάση. Η τοπική κοινότητα φέρεται σαν πιο γόνιμο πεδίο για την καλλιέργεια τέτοιων αισθημάτων και δεξιοτήτων από το μεγάλο, απομακρυσμένο και απρόσωπο πεδίο μιας ολόκληρης χώρας. (7) Τα σημερινά περιβαλλοντικά ζητήματα απαιτούν συνεργασία επιστημών, γι' αυτό και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση πρέπει να είναι διεπιστημονική. (8) Η κακοδιαχείριση των φυσικών πόρων του πλανήτη δημιουργεί καταστάσεις συγκρούσεων, τις οποίες πιθανότατα μόνο μια μη βίαιη κουλτούρα (διάθεση για συνεργασία, επικοινωνία, διάλογο, υπομονή απέναντι στις εκδηλώσεις δυσπιστίας και μίσους και ταυτόχρονη επιμονή στην αντίθεση προς «άδικες» καταστάσεις, έως ότου ο αντίπαλος πειστεί πως δεν κατέχει ολόκληρη την αλήθεια) θα μπορούσε να επιλύσει οριστικά. (9) Ο εθελοντισμός πρέπει να θεωρείται «εκ των ων ουκ άνευ» της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Επίσημη και υποχρεωτική ένταξη της σαν μάθημα στο ωρολόγιο αναλυτικό πρόγραμμα ίσως δεν πρέπει να επιδιωχθεί.

(10) Ένα νέο περιβαλλοντικό ήθος που θα συμβίβαζε το ατομικό και δημόσιο συμφέρον με τα συμφέροντα των επόμενων γενεών και το μη ανθρωποκεντρικό συμφέρον της Φύσης, είναι απολύτως απαραίτητο και οι αξίες που πηγάζουν απ' αυτό θα έπρεπε να καλλιεργηθούν.

(8) Γεωργόπουλος, Α, (1993) «Οικολογία και Φεμινισμός» ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ, τ. 23, Ιούλιος-Αύγουστος

Ανιχνεύονται κομβικά σημεία συνάντησης του Οικολογικού και Φεμινιστικού προβληματισμού: (1) Η ιδέα της αναλογίας μεταξύ της αναπαραγωγικής ικανότητας της γυναίκας και αυτής της Φύσης (ή της Γης). (2) Η αντίληψη που θεωρεί τη γυναίκα σαν υστερούσα σε διανοητικές ικανότητες, και άρα ορθολογική σκέψη, φορτισμένη συναισθηματικά και με ασθενή αίσθηση ταυτότητας (εγώ), θεωρήθηκε σαν σύλληψη κοσμολογική και επιστημονική τέτοια που να οδηγεί στη σημερινή Οικολογική κρίση. (3) Τα όρια της Ανάπτυξης (κυρίως οικονομικής) φαίνεται να είναι το ζητούμενο της Οικολογικής προβληματικής, κάτω από το φως της εξάντλησης των πλουτοπαραγωγικών πόρων του πλανήτη. Ο Φεμινισμός συνδέει αυτή την αλόγιστη και γιγαντιαία ανάπτυξη με κάποια χαρακτηριστικά του αρσενικού μυαλού γεννημένα με .ανδρών. (4) Η τεχνητή αναπαραγωγή ανθρώπινων όντων είναι μια διαδικασία που κρύβει άγνωστες και ίσως επικίνδυνες εξελίξεις, που προκαλούν προβληματισμούς στην οικολογική και σε ένα μέρος τουλάχιστον της φεμινιστικής σκέψης. (5) Μείωση του εργάσιμου χρόνου, μπροστά στο γεγονός της «δομικής» πλέον ανεργίας στον δυτικό κόσμο, ίσως συναντήσει τις αντιδράσεις των φεμινιστριών που επιμένουν να θεωρούν κατάκτηση την αποδοχή εκ μέρους των γυναικών, των «ανδρικών» οικονομικών αξιών ζωής. (6) Αυτό που αποκαλείται τέλος Αρσενική Κοσμολογία (ιεράρχηση αρσενικών και θηλυκών ιδιοτήτων, με ανώτερες τις πρώτες), οδήγησε στην κυρίαρχη αντίληψη που θέλει τη λύση των αντιθέσεων να είναι βίαια και εγκυμονεί τον οικολογικό θάνατο του πλανήτη μετά από πυρηνικό πόλεμο, έσχατη εκδήλωση αρσενικότητας.

(9) Γεωργόπουλος, Α, Τσαλίκη, Ε. (1993) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Αρχές, Φιλοσοφία, Μεθοδολογία, Παιχνίδια και Ασκήσεις», Gutenberg, Αθήνα

Το βιβλίο χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται οι επικρατέστεροι ορισμοί, οι σκοποί και στόχοι καθώς και οι διαφορετικές όψεις (μέσα στο περιβάλλον, για το περιβάλλον και υπέρ του περιβάλλοντος) της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Επίσης αναλύονται οι αρετές της, οι δυσκολίες εφαρμογής της και αναφέρονται κάποια γεγονότα-σταθμοί σημαντικά για τη διαμόρφωση της σημερινής φυσιογνωμίας της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η κατάρτιση ενός φιλοσοφικού πλαισίου το οποίο διέπει την ανάπτυξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. (Βλέπε ανάπτυξη της προηγούμενης εισήγησης).

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι σχέσεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και του αναλυτικού προγράμματος και επισημαίνονται τρεις μέθοδοι εφαρμογής της:

(1) Η μέθοδος του εμβολιασμού διαφόρων μαθημάτων με την προβληματική (ή τις προβληματικές) της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

(2) Η διεπιστημονική μέθοδος κατά την οποία καταρτίζεται μια σειρά μαθημάτων στην οποία συνεισφέρουν πολλές επιστήμες.

(3) Η ολιστική στρατηγική περιλαμβάνει τη μελέτη αλληλεπιδράσεων μεταξύ της γλωρίδας και της πανίδας ενός τόπου, του αβιοτικού του περιβάλλοντος και των κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων (τεχνολογία, υγεία, τέχνες, εργασία, πολιτική, ηθική) που αναπτύχθηκαν ή αναπτύσσονται σ' αυτόν. Δεν είναι ενταγμένη στο αναλυτικό πρόγραμμα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται διάφορες παιδαγωγικές τεχνικές, οι οποίες βρίσκουν την εφαρμογή τους στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και συνοπτικά έχουν ως εξής:

(1) Η μέθοδος επίλυσης προβλήματος. Τα παιδιά τοποθετούνται μπροστά σε ένα πρόβλημα, αναπτύσσοντας διάφορες δεξιότητες για την επίλυσή του. Οι σημαντικότερες μέθοδοι τέτοιου είδους φαίνεται να είναι η προσομοίωση, τα παιχνίδια και τα παιχνίδια ρόλων, λόγω των στοιχείων της ολιστικότητας, της αλληλεξάρτησης και της ενεργού συμμετοχής τα οποία προϋποθέτουν.

(2) Η μέθοδος διεκπεραίωσης ενός έργου (project). Είναι η μέθοδος κατά την οποία φέρεται εις πέρας ένα καθήκον που έχει αναληφθεί από μια ομάδα. Ίσως είναι η πιο σύνθετη παιδαγωγική τεχνική που χρησιμοποιείται στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Η ομάδα των διδασκόντων και διδασκομένων από κοινού ερευνά ένα θέμα καλώντας ειδικούς στο σχολείο, πηγαίνοντας επί τόπου για να εξετάσει μια κατάσταση, επικοινωνώντας με τον εκτός σχολείου κόσμο, προτείνοντας λύσεις και αναλαμβάνοντας κάποιου είδους δράση σχετιζόμενη με το ερευνούμενο θέμα. Ο εκπαιδευτικός δρα έτσι ώστε οι απαντήσεις του να δημιουργούν καινούργιους προβληματισμούς συντονίζει την όλη δουλειά και συστήνει πηγές για επίλυση ερωτημάτων. Στο τέλος, η όλη δουλειά αφού αξιολογηθεί, παρουσιάζεται στην τοπική κοινότητα μέσα από διάφορους τρόπους έκφρασης των παιδιών.

(3) Η μέθοδος μετακίνησης στο προς μελέτη πεδίο. Κατ' αυτήν βιώνεται πιο ολοκληρωμένα μια κατάσταση που απασχολεί τα παιδιά. Όσο πληρέστερη είναι η προετοιμασία της τόσο πιο αποτελεσματική από μαθησιακή άποψη μπορεί να είναι.

(4) Η μέθοδος των περιβαλλοντικών μονοπατιών. Είναι μια εκπαιδευτική διαδρομή (με τα πόδια ή με ποδήλατο) σχεδιασμένη από πριν, ώστε να αναδειχθούν κάποια χαρακτηριστικά της περιοχής, η οποία αποτελεί ή θα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται ιδέες για παιχνίδια, ασκήσεις και δραστηριότητες που έχουν σχέση με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Χωρίζονται σε επιμέρους υποκεφάλαια: Αυτές που λαμβάνουν χώρα στη Φύση, αυτές που αφορούν τη διατροφή, αυτές που ασχολούνται με θέματα ενέργειας, μεταφορών, στερεών αποβλήτων, ρύπανσης, αυτές που καταπιάνονται με θέματα διαχείρισης φυσικών πόρων και υπερπληθυσμού και τέλος αυτές που αναφέρονται στα θέματα εξάλειψης ειδών πανίδας και γλωρίδας.

(10) Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε. (1993) «Η Φύση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», *Νέα Παιδεία*, τ. 66, σελ. 51-56

Στο άρθρο αυτό αναφέρονται οι τρεις όψεις της ΠΕ (εκπαίδευση μέσα, για και υπέρ του περιβάλλοντος) καθώς και οι αντίστοιχες περιοχές ανάπτυξης της ανθρώπινης προσωπικότητας (συναισθηματική, γνωστική και ηθική). Εξετάζεται αν η οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών ειδικότερα μπορεί να συνεχιστεί επ' άπειρον και αμφισβητείται το δόγμα του επιστημονισμού. Προβάλλεται το μοντέλο του ανοιχτού δημοκρατικού σχολείου και εξηγείται η σχέση ΠΕ και διεπιστημονικότητας. Τέλος συζητείται η επεξεργασία ενός συστήματος αξιών το οποίο να μπορεί να

συμπεριλάβει αφενός τα δικαιώματα (ή τα συμφέροντα) των επόμενων γενεών, αφετέρου τα δικαιώματα (ή τα συμφέροντα) της φύσης, ανεξάρτητα από τις ανθρωποκεντρικού τύπου αντιλήψεις γι' αυτήν.

(11) Γεωργόπουλος, Α., Παπαδόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε. (1993) «Κως: ποιοι και γιατί την προτιμούν», *Τουριστική Αγορά*, τ. 53, σελ. 90-95.

Τα προβλήματα από τον αυξανόμενο αριθμό τουριστών σε παγκόσμια κλίμακα (φθορά αρχαιολογικών τόπων, υπερζήτηση κάποιων φυσικών πόρων, π.χ. ενεργειακών, υδατικών, τροφικών με τις συνεπακόλουθες ποικίλες «πίεσεις» για την άμεση και άφθονη παραχώρησή τους και τέλος τα παντοειδή ρυπαντικά αποτελέσματα των παραπάνω διαδικασιών) οδηγούν προς ένα επανακαθορισμό της φύσης του τουρισμού σήμερα. Ειδικότερα, ο οικοτουρισμός έχει προταθεί τελευταία σαν μια διέξοδος από τα προβλήματα του συμβατικού τουρισμού. Οικοτουρίστες είναι τα άτομα εκείνα τα οποία επισκεπτόμενα έναν αλλότριο χώρο, χαρακτηρίζονται από μια άλλη λογική: λαμβάνουν όλες τις δυνατές προφυλάξεις για να μην φθείρουν, να μην ρυπαίνουν τους επισκεπτόμενους τόπους. Καταναλώνουν με σφροσύνη (αιφορικά) τους προσφερόμενους φυσικούς πόρους και τα παράγωγα αυτών, π.χ. το νερό και την ενέργεια. Παίρνουν όλες τις δυνατές προφυλάξεις για να μην βλάψουν το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Τέλος, επιζητούν να γνωρίσουν σε βάθος το φυσικό περιβάλλον της περιοχής και να έρθουν σε στενότερη επαφή με την τοπική κοινωνία.

Στα πλαίσια του προηγούμενου σκεπτικού επιχειρήθηκε η χαρτογράφηση κάποιων χαρακτηριστικών του τουριστικού σώματος που επισκέφθηκε το νησί της Κω κατά το καλοκαίρι του 1992. Κατά την έρευνα εξετάστηκαν οι στάσεις των τουριστών, οι χώροι στους οποίους συχνάζουν, οι λόγοι για τους οποίους επέλεξαν το συγκεκριμένο νησί και οι προθέσεις τους όσον αφορά μελλοντικές οικοτουριστικής έμπνευσης προτάσεις. Τα συμπεράσματα ήταν τα ακόλουθα:

Πέρα από τα «οφθαλμοφανή» συμπεράσματα της συμβατικής λογικής, η έρευνα έδειξε πως μεγάλοι αριθμοί επισκέπτονται και τους αρχαιολογικούς χώρους παράλληλα με την παραλία και τα μπαρ της Κω. Επίσης μεγάλοι αριθμοί δηλώνουν το ενδιαφέρον τους τόσο για την φύση όσο και για την τοπική κοινωνία. Παρότι ο ένας στους δύο τουρίστες για την επιλογή της Κω είχε σαν κριτήριο τον ήλιο και την θάλασσα, ίδιο ποσοστό επισκέφθηκε το νησί αφού είχε ξανάρθει τουλάχιστον μία φορά στην Ελλάδα, επειδή απλά ήθελε να μάθει περισσότερα για την χώρα μας. Επιπλέον μια μεγάλη μειοψηφία θεωρεί το νησί υποβαθμισμένο περιβαλλοντικά (θόρυβος, πολυκοσμία, σκουπίδια, κ.λπ.). Επομένως ο τουριστικός πληθυσμός φαίνεται να έχει τα ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες εκείνες που θα στήριζαν κάποιες άλλης έμπνευσης οικοτουριστικές προτάσεις για περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού. Μάλιστα η τουριστική βιομηχανία ίσως αφήνει να της διαφύγει ένα κοινό το οποίο είναι διατεθειμένο να ασχοληθεί βαθύτερα με τις ιδιαιτερότητες του νησιού, τόσο τις φυσικές, όσο και τις κοινωνικές. Το οποίο κοινό έχει περισσότερες πιθανότητες να σέβεται περισσότερο φύση και κοινωνία.

(12) Γεωργόπουλος, Α., Καρακίτσιος, Α., Λιθοξοΐδου, Α. (1994) «Η Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση στην Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία», *Πανελλήνιο Συνέδριο «Αναλυτικά Προγράμματα στην Προσχολική Εκπαίδευση», Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Πέντε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας επελέγησαν και αναλύθηκαν ως προς τις γνώσεις που δίδουν, τις στάσεις που παρουσιάζουν, τις αξίες που προωθούν και την δράση

που αναλαμβάνουν οι ήρωες. Τα κείμενα ήταν τα εξής:

1. Άννα Αμπατιέλου: Ήταν μια χαρούμενη πλαγιά, Πατάκης, 1987
2. Σοφία Ζαραμπούκα: Ο κύριος Μπεν, η Μου και τα σκουπίδια, Πατάκης, 1991
3. Μάρω Λοΐζου: Το ποτάμι τρέχει να συναντήσει την θάλασσα, Καλέντης, 1986
4. Σμαρώ Μανούδη: Ο τόπος της τέλει ομορφιάς, Μύθος
5. Χρήστος Μπουλιώτης: Η Σεμέλη διώχνει το νέφος, Λωτός, 1988

Από την ανάλυση φάνηκε ότι (1) Οι κυριότερες γνωστικές συνεισφορές αφορούσαν την ανακύκλωση, την αλληλεξάρτηση, τον κύκλο του νερού, την θαλάσσια ρύπανση. (2) Κοινός παρονομαστής της στάσης των ηρώων ήταν η φιλική διάθεση προς την φύση ενώ κάποιες φορές φαινόταν μια εχθρική διάθεση προς την πόλη. (3) Ανθρωποκεντρικές αξίες περισσότερο, αλλά και φυσιοκεντρικές αξίες συνυπήρχαν με την συλλογικότητα και την αλληλοβοήθεια μεταξύ παιδιών. (4) Τα παιδιά συνήθως αναλαμβάνουν φιλοπεριβαλλοντική δράση, σε αντίθεση με την αδιαφορία των μεγάλων.

(13) Γεωργόπουλος, Α. (1995) «Ο Αέρας και η Αέρια Ρύπανση», Φυλλάδιο Εκπαιδευτικού Υλικού για τη διδασκαλία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Δημοτικό Σχολείο, WWF Ελλάδα, Αθήνα

Το φυλλάδιο αυτό αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου προγράμματος για την διδασκαλία της ΠΕ στο Δημοτικό Σχολείο. Το πρόγραμμα οργανώθηκε από την περιβαλλοντική οργάνωση WWF Ελλάδος, υλοποιήθηκε σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Μποδοσάκη. Τον συντονισμό του προγράμματος είχε αναλάβει η κ. Ευγενία Φλογαίτη, επίκουρος καθηγήτρια Περιβαλλοντικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου της Αθήνας.

Το φυλλάδιο περιέχει τις βασικές αρχές της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, αναφέρει τους κυριότερους ρύπους και κάποιες ιδιότητές τους, τα διάφορα προταθέντα μέτρα καταπολέμησης, καθώς και κάποιες ειδικές μορφές ατμοσφαιρικής ρύπανσης με μεγαλύτερη εμβέλεια, όπως η θερμική αστική νησίδα, η όξινη βροχή, η τρύπα του όζοντος και το φαινόμενο θερμοκηπίου.

Παράλληλα με την συγγραφή του φυλλαδίου αυτού, προτάθηκαν και συγκεκριμένες σχετικές δραστηριότητες με στόχους την πληρέστερη κατανόηση των εννοιών από τα παιδιά, το άνοιγμα του σχολείου προς την κοινότητα, την αλλαγή της σχέσης δασκάλου-μαθητών επί το φιλικότερον, την ενθάρρυνση της δουλειάς των παιδιών σε ομάδες, την καλλιέργεια στοιχειωδών επιστημονικών δεξιοτήτων (μέτρηση, καταγραφή, πειραματισμός κ.λπ.), ερευνητικής διάθεσης και κριτικής σκέψης. Οι δραστηριότητες που προτάθηκαν σε σχέση με το φυλλάδιο ήταν η μέτρηση κάποιων ατμοσφαιρικών ρύπων σε διάφορα μέρη της πόλης, η μέτρηση της ηχορύπανσης, η απλή παρατήρηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, μετρήσεις διαφόρων παραμέτρων (αριθμός επιβατών, καύσιμα, εμβαδόν) που σχετίζονται με τα ιδιωτικά και τα δημόσια μέσα μεταφοράς, επίσκεψη σε κάποια βιομηχανία, μετρήσεις θερμοκρασίας σε διάφορα μέρη της πόλης, συγκέντρωση ανεμολογικών στοιχείων της περιοχής που βρίσκεται το σχολείο, επίσκεψη στον Παρθενώνα και γενικότερα σε αρχαιολογικούς χώρους και παρατήρηση των συνεπειών της ατμοσφαιρικής ρύπανσης επί των μαρμάρινων αγαλμάτων και τέλος ένα παιχνίδι ρόλων, όπου βιομήχανοι, οδηγοί αυτοκινήτων, γιατροί, οικολόγοι, οικονομολόγοι, δίνουν την ιδιαίτερη άποψή τους σε

σχέση με το νέφος τη Αθήνας. Όλες οι δραστηριότητες είναι δομημένες έτσι ώστε μετά τις μετρήσεις και τις πρώτες παρατηρήσεις, να οδηγούν σε συζήτηση, προβληματισμό, ανάδειξη όσο το δυνατόν περισσότερων όψεων του προβλήματος και την κατά το δυνατόν αποτελεσματικότερη ενεργητική μάθηση.

(14) Γεωργόπουλος, Α. (1996) «Γη, Ένας Μικρός και Εύθραυστος Πλανήτης», Gutenberg, Αθήνα

Στην εισαγωγή περιγράφεται η δυσαρμονία στις σχέσεις Ανθρώπου και Φύσης με γενικούς όρους. Αναλύονται κάποιες παράμετροι του προβλήματος, εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους διαπλέκονται τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας όπως η παραγωγή τροφής, η βιομηχανοποίηση και η ανάπτυξη με τον υπερπληθυσμό, την φτώχεια και την αστυφιλία, επίσης η σχέση Τρίτου Κόσμου με όλα τα προηγούμενα και με την υγεία, την εκπαίδευση, την διαχείριση της άγριας ζωής, την κατάσταση των αυτοχθόνων λαών και τέλος με τον Βορρά του πλανήτη. Παρατίθενται επίσης κάποιες οδηγητικές έννοιες π.χ. η αειφορική ανάπτυξη, η ολιστικότητα και η έννοια του περιβάλλοντος σαν κοινής περιουσίας που κληρονομήθηκε από τις προηγούμενες γενεές. Ένα νέο σύνολο κανόνων που να διέπουν την σχέση Ανθρώπου και Περιβάλλοντος (Περιβαλλοντική Ηθική) θεωρείται αναγκαίο και σκιαγραφείται τελικά.

Στο πρώτο μέρος εξετάζονται τα φυσικά οικοσυστήματα -δομή, λειτουργία- οι βιογεωχημικοί κύκλοι των κυριότερων στοιχείων, οι κυριότερες σχέσεις μεταξύ των οργανισμών ενός οικοσυστήματος, και τα κυριότερα βιοσυστήματα του πλανήτη.

Στο δεύτερο μέρος παρατίθενται στοιχεία για τον πληθυσμό του πλανήτη: η ιστορία του, η σημερινή κατάσταση στον Τρίτο Κόσμο, η δημογραφική μετάβαση. Αναφέρονται κάποια δεδομένα για τις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί απέναντι στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού και τέλος αφού αναλυθεί η περίπτωση του δημογραφικού «προβλήματος» στην Ελλάδα παρατίθενται οι προβλέψεις του ΟΗΕ για τον επόμενο αιώνα.

Το τρίτο μέρος είναι αφιερωμένο στους φυσικούς πόρους.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η προβληματική που αφορά την επικείμενη έκλειψη των μη ανανεώσιμων πρώτων υλών, όπως τα ορυκτά καύσιμα και τα μέταλλα, ακολούθως εξετάζονται κάποιοι ενεργειακοί δρόμοι που οδηγούν στην εξοικονόμηση των παραδοσιακών ενεργειακών καυσίμων (η ανακύκλωση, η αποτελεσματικότερη χρήση ενέργειας, η πυρηνική ενέργεια, η ενέργεια από την σύντηξη και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας).

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά τα δάση και τους υγροτόπους του πλανήτη. Γίνεται ειδικά μνεία στα τροπικά δάση, στα προβλήματα από την καταστροφή τους και στις λύσεις οι οποίες συζητούνται όσον αφορά το πρόβλημα αυτό. Παρατίθενται επίσης στοιχεία για την κατάσταση των δασών στην Ελλάδα. Οι ωφέλειες του δάσους και οι συνέπειες από την καταστροφή τους αναλύονται σε σχέση με ελληνικά δεδομένα.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην άγρια ζωή του πλανήτη. Απαριθμούνται οι αιτίες της συρρίκνωσής της, οι τρόποι προστασίας της -νεότεροι και παραδοσιακοί- και αναφέρονται στοιχεία για την Ελλάδα.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά το νερό και την διαχείρισή του παγκόσμια με ειδική μνεία στις συγκρούσεις, εκδηλωμένες ή υποβόσκουσες που προκαλούνται από τη στενότητα του πόρου αυτού, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζονται διάφορες μορφές υποβάθμισης του εδάφους με κυριότερη εξ αυτών την ερημοποίηση.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η διαδικασία παραγωγής τροφής στον πλανήτη, τα μειονεκτήματα της χρήσης φυτοφαρμάκων, παρουσιάζεται η βιολογική γεωργία σαν εναλλακτικό γεωργικό μοντέλο, και παρατίθεται ανάλυση που αφορά τόσο την αυξανόμενη παραγωγή κρέατος στην ξηρά του πλανήτη, όσο και την -με τάσεις συρρίκνωσης- πορεία των αλιευμάτων παγκόσμια.

Το τέταρτο μέρος του βιβλίου αφορά την ρύπανση.

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζονται οι αέριοι ρύποι, οι πηγές ρύπανσης, κάποια από τα μέτρα που έχουν προταθεί για τον περιορισμό της και οι συνέπειές της - κοντοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες- για την ανθρώπινη υγεία. Αναλύονται επίσης εν εκτάσει το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η όξινη βροχή, και η καταστροφή του στρατοσφαιρικού όζοντος («τρύπα» του όζοντος).

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι ρύποι και οι μορφές ρύπανσης που αφορούν το νερό, εξηγούνται οι τρόποι βιολογικού καθαρισμού και αναλύεται η περίπτωση της Μεσογείου και της Μαύρης θάλασσας.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται τρόποι διαχείρισης των στερεών αποβλήτων και στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η ηχορύπανση.

(15) Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε., Sixsmith, Ph. (1996) Environmental Education: Goals, Objectives, Principles, στο “Water and You”, Ευρωπαϊκή Ένωση, EU Project B4-3040/94/000933/MM/B4

Το έργο αυτό αναλήφθηκε με πρωτοβουλία των εκπαιδευτηρίων Κωστέα-Γείτονα, υποστηρίχθηκε οικονομικά με κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και γράφτηκε από Ολλανδούς, Άγγλους, Ιταλούς και Έλληνες επιμορφωτές. Η ελληνική ομάδα (Γεωργόπουλος, Τσαλίκη, Sixsmith) ανέλαβε να γράψει την εισαγωγή.

Κατ’ αρχάς αναφέρονται οι αρχές και οι στόχοι της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και κατόπιν αναλύονται επτά σημεία τα οποία με συναινετικές διαδικασίες η ευρωπαϊκή ομάδα θεώρησε πως περιέχουν την ουσία των συζητήσεων της Τυφλίδας και του Βελιγραδίου καθώς και κάποιες νεότερες απόψεις:

1) Η υιοθεσία μιας ολιστικής προσέγγισης σημαίνει την αναγνώριση του αλληλένδετου όλων των ζωντανών οργανισμών με το περιβάλλον τους, του σώματος με το μυαλό, του Ανθρώπου με τη Φύση, του επιστήμονα με τα αντικείμενα, της μελέτης του κ.λπ. Ο αναλυτικός και αναγωγικός τρόπος σκέψης βοήθησε πολύ την ανάπτυξη της επιστήμης, αλλά ίσως υπερπροσανατόλισε την ανθρώπινη προσπάθεια προς επιθετικές παρά ανταποκριτικές φόρμες, προς ανταγωνιστικές παρά προς συνεργατικές δραστηριότητες.

2) Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι εκπαίδευση μέσα και δια μέσου του Περιβάλλοντος (το περιβάλλον χρησιμοποιείται σαν υλικό μάθησης) είναι εκπαίδευση για το περιβάλλον (προσφορά γνώσης) και τέλος είναι εκπαίδευση υπέρ του περιβάλλοντος (σκοπεύει τη δημιουργία ενός συνόλου πεποιθήσεων, στάσεων, αξιών ευνοϊκές για την προστασία του).

3) Το στοιχείο της αισθητικής επίγνωσης είναι κεντρικό όσο αφορά την ανάπτυξη συναισθημάτων θετικών προς το περιβάλλον. Δεν θα πρέπει να υποτεθεί πως αναδύεται αυθόρμητα εμπρός σε μια φυσική ομορφιά. Επιτρέπει πάντως -όταν αναπτυχθεί- την αναγνώριση της ομορφιάς αυτής και την συνεπαγόμενη συγκίνηση. Η τέχνη γενικότερα μπορεί να κάνει μια ομάδα ανθρώπων και ειδικότερα τα παιδιά, να κατανοήσουν πως αποτελούν μέρος του τοπικού, εθνικού και παγκόσμιου

περιβάλλοντος, να εξερευνήσουν πολιτιστικές αλλαγές και διαφορές, να κοινωνούν τα συναισθήματά τους, και να ανεβάσουν την αυτοεικόνα τους.

4) Η ενεργητική μάθηση διασφαλίζει πως τα υποκείμενα εμπλέκονται προσωπικά με την απόκτηση της γνώσης τους, πως το ευρύτερο περιβάλλον χρησιμοποιείται σαν υλικό για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, πως τα υλικά και οι τεχνικές θα λαμβάνουν υπ' όψιν τους τις διαφορές μεταξύ των παιδιών, πως η διδασκαλία δεν θα είναι δασκαλοκεντρική, επιτρέποντας έτσι εντονότερες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των παιδιών, πως θα επιτρέπει την εξερεύνηση των προσωπικών αξιών και πως θα αυξάνει την αυτοπεποίθηση.

5) Στενότερη σύνδεση μεταξύ των φορέων της τυπικής και της άτυπης εκπαίδευσης, θα αναδείξει τις ανάγκες της κοινότητας και θα φέρει κοντά μαθητές, πολίτες και ειδικούς στα θέματα περιβάλλοντος. Τα τελευταία χρόνια το πρόγραμμα δράσης για τον 21^ο αιώνα (Agenda 21) -που εγκρίθηκε από την Συνδιάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992- άρχισε να εξειδικεύεται σε τοπικά προγράμματα δράσης (Local Agenda 21) φέρνοντας κοντά εταιρείες, πανεπιστήμια, βιομηχανίες, σχολεία και επαγγελματίες.

6) Το πρόβλημα των αξιών είναι ίσως περισσότερο κεντρικό απ' όσο πιστεύεται για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Το βιβλίο που τιτλοφορείται «Το Κοινό μας Μέλλον» και εκδόθηκε το 1987 εισήγαγε τον όρο αισθητική ανάπτυξη (sustainable development) και έδωσε την ακόλουθη ερμηνεία: Αειφορική ανάπτυξη είναι εκείνη η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των τωρινών γενεών χωρίς να υπονομεύει την ικανοποίηση των αναγκών των επόμενων γενεών. Με τον τρόπο αυτό έβαλε σε συζήτηση το θέμα των συμφερόντων των επόμενων γενεών και της συνεπαγόμενης υποχρέωσης να τους παραδοθεί ο πλανήτης σε «καλή» κατάσταση.

Παρόλη την τεράστια σημασία του παραπάνω σκεπτικού η ίσως ελλιπής επεξεργασία του (δικαιολογημένα διότι πρόκειται για πολύ καινούργιες έννοιες) φαίνεται προς το παρόν τουλάχιστον να μην δίνει τόση σημασία στο θέμα της κοινωνικής δικαιοσύνης (φτώχεια, ανεργία, κ.λπ.), να μην τονίζει την παράμετρο της δημοκρατίας (ενώ οι Βόρειοι αποφασίζουν για την Αμαζονία, οι Νότιοι δεν έχουν λόγο για την χημική ρύπανση του Βορρά) και είναι ανθρωποκεντρικής κατεύθυνσης (η Φύση αντιμετωπίζεται σαν αποθήκη πρώτων υλών, οι μη άνθρωποι οργανισμοί δεν φαίνεται να έχουν καθόλου δικαιώματα).

7) Μπορούμε να υποθέσουμε πως η βασική κατανόηση του κόσμου, η εξερεύνηση στάσεων και συναισθημάτων και η ενεργητική μάθηση που προσφέρονται μέσα από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση θα οδηγήσουν σε μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση και η τελευταία με την σειρά της θα έχει σαν αποτέλεσμα υπευθυνότητα, αίσθηση δύναμης και δράση. Όλα τα τελευταία είναι απολύτως απαραίτητα για την οικοδόμηση των νέων συλλογικών ταυτοτήτων.

Σεμινάρια και διαλέξεις που παρακολούθησα στα πλαίσια της εκπαιδευτικής άδειας 1995-1996

Κατά την περίοδο 1995-96 αναχώρησα στην Αγγλία με εκπαιδευτική άδεια, όπου έγινα δεκτός από το Τμήμα Φιλοσοφίας του πανεπιστημίου του Lancaster σαν επισκέπτης καθηγητής (visiting member of staff). Εκεί παρακολούθησα σειρά διαλέξεων και συμμετείχα σε σεμινάρια στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών που έχουν οργανωθεί εκεί με θέμα την Περιβαλλοντική Ηθική και Φιλοσοφία.

Κατά την πρώτη περίοδο (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1995) συμμετείχα σε τρεις σειρές διαλέξεων και σεμιναρίων. Η πρώτη ονομαζόταν Environment and Culture I: Risk,

Discourse and Nature. Οι κεντρικές ιδέες που την διαπότιζαν θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής: η κυρίαρχη άποψη για τα περιβαλλοντικά προβλήματα εναποθέτει τη λύση τους στις φυσικές επιστήμες. Οι τελευταίες όμως κάθε άλλο παρά «αντικειμενικές» μπορούν να θεωρηθούν. Στηρίζονται σε συμβάσεις και πολιτιστικές προϋποθέσεις, χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα και αδυναμία επακριβούς καθορισμού πολλών παραμέτρων. Επίσης, οι επιστήμονες όντας υπεύθυνοι και χρηματοδοτούμενοι από οργανισμούς (κυβέρνηση, βιομηχανίες) αναγκαστικά επηρεάζονται ως προς το τι ακριβώς θεωρούν πρόβλημα.

Συνεπώς έννοιες όπως επιστημονική «απόδειξη», «βεβαιότητα» ή «γεγονός» είναι χίμαιρες. Επομένως ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτός ο κίνδυνος (perception of risk) στα περιβαλλοντικά πράγματα έχει να κάνει με μια πληθώρα παραγόντων εκτός των «αντικειμενικών» και επιστημονικών ευρημάτων που σχετίζονται με αυτά. Αυτός είναι εν μέρει και ο λόγος για τον οποίο διαμάχες με αντικείμενο την προσπάθεια εκτίμησης (προσδιορισμού) του βαθμού επικινδυνότητας μιας διαδικασίας, μιας τεχνολογίας, μιας δραστηριότητας κ.λπ. τραβάνε σε μακρός χωρίς οι διαφωνούντες ειδικοί να μπορούν να πείσουν αλλήλους για την (υποτιθέμενη) μια και μόνη, αντικειμενικά προσδιορισμένη «αλήθεια». Και ενώ η φύση των κινδύνων αυτών αλλάζει λόγω της παγκοσμιοποίησης του μοντέλου της ανάπτυξης (π.χ. φαινόμενο θερμοκηπίου) και οι ειδικοί επιστήμονες εμφανίζονται όλο και λιγότερο εφοδιασμένοι με τα εργαλεία εκείνα τα οποία θα τους επέτρεπαν να προβλέψουν κινδύνους, οι άνθρωποι απογοητευμένοι αρχίζουν να αποσύρουν την ενεργητική υποστήριξή τους προς τους παραδοσιακούς θεσμούς (πολιτικά κόμματα, εκκλησίες, συνδικάτα, κ.λπ.) και να δημιουργούν συλλογικές ταυτότητες έξω απ' αυτούς. Ένα σύνολο νέων αξιών, συνήθως αυτών που καλούνται μεταύλιστικές, συνοδεύουν την μετακίνηση αυτή.

Η δεύτερη σειρά διαλέξεων και σεμιναρίων είχε τον τίτλο Ethical Theories and Environmental Values. Κατά την διάρκειά τους υποστηρίχθηκε πως οι αξίες και οι στάσεις που οι άνθρωποι έχουν απέναντι στον μη ανθρώπινο φυσικό κόσμο είναι κατά βάση ανθρωποκεντρικές. Ο τελευταίος θεωρείται σαν «αποθήκη υλικών» που έχουν μόνο εργαλειακή αξία και επιτρέπεται να τον μεταχειριστούμε με οποιοδήποτε τρόπο για να αυξήσουμε την ανθρώπινη ευημερία. Μια πιο ήπια παραλλαγή της παραπάνω άποψης, θεωρεί πως μπορούμε να λάβουμε υπόψη και τα συμφέροντα των επόμενων γενεών. Η βιοκεντρική ηθική, έρχεται να θέσει ένα πιο προωθημένο ερώτημα: έχει άραγε ο μη ανθρώπινος φυσικός κόσμος κάποια αξία παραπάνω από την εργαλειακή για την ανθρωπότητα; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι φευγαλέα δεδομένου πως πρέπει να γίνει αποδεκτό πως ο μη ανθρώπινος φυσικός κόσμος έχει εγγενή (έμφυτη) αξία. Μέχρι τώρα η κυρίαρχουσα άποψη δεχόταν πως μόνο τα ανθρώπινα όντα έχουν τέτοιου είδους αξία (ανθρωποκεντρισμός). Εγγενής αξία κάποιου πράγματος ορίζεται σαν η αξία εκείνη η οποία δεν συνεισφέρει στην αξία κάποιου άλλου πράγματος. Οι υποστηρικτές της βιοκεντρικής ηθικής, υποστηρίζουν πως τα σημερινά περιβαλλοντικά δεινά, οφείλονται στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνεται ο κόσμος σήμερα αλλά και παλαιότερα μέσω της ανθρωποκεντρικής ηθικής. Την απομάκρυνση από την καταστρεπτική αυτή ηθική κοσμοθεώρηση προσβέδουν τα πιο μοντέρνα ρεύματα όπως η Βαθεία Οικολογία και ο Οικοφемινισμός. Σύμφωνα με αυτά, η εγγενής αξία είναι διαχυμένη στη Φύση και οι οργανισμοί αποτελούν τους κόμβους ενός δικτύου σχέσεων με εγγενή αξία.

Η τρίτη σειρά διαλέξεων και σεμιναρίων αναφερόταν στις Σπουδές Ειρήνης. Εξετάστηκε ο τρόπος με τον οποίο μελετήθηκαν οι αιτίες και τα αποτελέσματα των πολέμων, τα αποτελέσματα της τεχνολογίας, το εμπόριο όπλων. Παρουσιάστηκε η

εργασία του Johan Galtung σε σχέση με τον θετικό ορισμό της ειρήνης και τη θεωρία της δομικής βίας. Αναλύθηκαν κάποιες από τις συνέπειες του πολέμου για τους άμαχους. Παρουσιάστηκε η εργασία του Rapoport για τις συγκρούσεις και την συνεργασία, παρουσιάστηκαν στοιχεία της θεωρίας Επίλυσης Συγκρούσεων και συσχετίστηκαν τα προηγούμενα με το γνωστό άρθρο του Hardin που τιτλοφορείται The Tragedy of the Commons (=η τραγωδία της κοινής γης). Η τελική θέση της σειράς αυτής των σεμιναρίων, ήταν πως τα αντιτιθέμενα συμφέροντα των εθνών μπορούν να συμβιβαστούν χωρίς να φτάσουμε σε πόλεμο.

Κατά τη δεύτερη περίοδο (Ιανουάριος-Μάρτιος 1996) παρακολούθησα δύο άλλες σειρές μαθημάτων και σεμιναρίων. Η πρώτη είχε σαν αντικείμενό της τα Νέα Κοινωνικά Κινήματα. Αναφέρθηκαν διάφορες θεωρίες (των συλλογικών συμπεριφορών, της κινητοποίησης των πηγών, της πολιτικής διαδικασίας, των νέων κοινωνικών κινήματων) με σκοπό να εξηγηθεί η ύπαρξη των κινήματων αυτών. Διαφέρουν από τα παραδοσιακά κινήματα (π.χ. το εργατικό) ως προς την ιδεολογία (αμφισβητούν την υλική ευημερία, ζητούν συμμετοχή στις αποφάσεις που επηρεάζουν την ζωή μας, προωθούν άμεση δημοκρατία) την ανομοιογενή ταξικά βάση τους, τα κίνητρα συμμετοχής των πολιτών σ' αυτά, την ρευστή, αποκεντρωμένη, αντιεραρχική οργανωτική δομή και την πολιτική δράση τους που συνήθως δεν επιδιώκει τυπική ή άτυπη συνεργασία με τις κυβερνήσεις και δεν ακολουθεί τα συμβατικά στερεότυπα. Ακολουθώς εξετάστηκε η Βαθεία Οικολογία σαν κίνημα (Earth First! στην Αμερική, κίνημα ενάντια στην κατασκευή καινούργιων δρόμων στην Αγγλία), η Κοινωνική Οικολογία (σύνθεση αναρχισμού και οικολογικών αρχών), ο Οικοφεμινισμός (είναι η Πατριαρχία η αιτία της περιβαλλοντικής υποβάθμισης;) τα βρετανικά κινήματα άμεσης δράσης (καταληψίες σπιτιών, Travellers, αγωνιστές για τα δικαιώματα των ζώων, ακτιβίστες ενάντια στην κατασκευή καινούργιων δρόμων κ.λπ.).

Η δεύτερη σειρά σεμιναρίων τιτλοφορείτο Land as a Community. Το κεντρικό θέμα της και ταυτόχρονα ένα από τα πιο σημαντικά ηθικά ζητήματα της εποχής μας ήταν αν υπάρχει κάποιου είδους τάξη στη Φύση, την οποία οι άνθρωποι θα πρέπει να καταλάβουν, να σεβαστούν και να διατηρήσουν. Αν λοιπόν υπάρχει τέτοιου είδους τάξη, με ποιο ακριβώς τρόπο θα πρέπει οι άνθρωποι να την ακολουθούν; Αλλά από μια κατάσταση της φύσης είναι λάθος να συνάγεται μια κανονιστική προτροπή (η περιβόητη διχοτομία του Hume μεταξύ του είναι και του πρέπει). Αυτά που γνωρίζουμε για την θεωρία της εξέλιξης του Δαρβίνου σήμερα, μπορούν να προσφέρουν μερικά από τα στοιχεία αυτής της τάξης. Παρότι υπάρχει μια εγγενής δυσκολία στο να διαχωριστούν τα μη φυσικά από τα φυσικά στοιχεία που απαρτίζουν τον κόσμο γύρω μας, διότι τα κριτήρια είναι αρκετά ρευστά, ορίστηκε σαν υγεία μιας φυσικής έκτασης, η δυνατότητά της για αυτοανανέωση, οπότε οι ενέργειές μας πρέπει να σκοπεύουν την διατήρηση αυτής της ικανότητας.

Η τρίτη είχε σαν αντικείμενό της τις Σπουδές Ειρήνης. Εξετάστηκαν παραδείγματα ενδοκοινοτικής και διαπροσωπικής βίας, σε σχέση με διάφορες θεωρίες για τα αίτια της. Ερευνήθηκε η καταγωγή των καταπιεστικών καθεστώτων. Αναλύθηκε το φαινόμενο του ρατσισμού και διάφορες άλλες μορφές πολιτιστικής βίας. Αναφέρθηκε η θεωρία της μη βίας και συσχετίστηκε με τις απόψεις που υποστηρίζουν πως είναι εφικτή η ειρήνη με βίαια μέσα. Εξερευνήθηκε η πρακτική και η θεωρία της επίλυσης συγκρούσεων σε προσωπικό επίπεδο και τονίστηκε η σημασία της αυτοεκτίμησης. Παρουσιάστηκαν παραδείγματα από κοινωνίες με χαμηλά επίπεδα βίας και ερευνήθηκαν οι παράγοντες που πιθανόν συντείνουν σ' αυτόν.

Κατά την τρίτη περίοδο (Απρίλιος-Ιούνιος 1996) παρακολούθησα μια σειρά σεμιναρίων και διαλέξεων. Τίτλοφορείται «Λήψη Αποφάσεων για το Περιβάλλον. Μερικά Φιλοσοφικά Θέματα». Κατά την διάρκειά της εξετάστηκε καταρχάς η προσωπική υπευθυνότητα του ατόμου απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα (μήπως αυτό που κάνω, ανήκει σε ένα σύνολο πράξεων που όλες μαζί παράγουν κάτι κακό;) Ακολούθως εξετάστηκαν τα δικαιώματα (και τα συμφέροντα) των επόμενων γενεών: υπάρχουν επιχειρήματα με τα οποία να μπορεί να υποστηριχθεί πως οι σημερινοί άνθρωποι χρωστούν στους επόμενους έναν πλανήτη σε καλή κατάσταση, ώστε αυτοί οι τελευταίοι να μπορούν να ζήσουν με περίπου ίδια ποιότητα ζωής; Τέλος, υπάρχουν τρόποι για να αποτιμηθούν σε οικονομικές μονάδες περιβαλλοντικά -ή άλλα- αγαθά στο μέλλον; Είναι η ανάλυση κόστους και οφέλους ικανή να επιβληθεί σαν μέθοδος αποτίμησης περιβαλλοντικών αγαθών;

(16) Γεωργόπουλος, Α., Μπακιρτζής, Κ. (1998) «Βιοματική Παιδαγωγική Εμπειρία στο Μάθημα - Εργαστήριο της Ανθρώπινης Οικολογίας», *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού*, τ. 3, σελ. 115-139

Το άρθρο αυτό περιγράφει την εμπειρία ενός εξαμηνιαίου μαθήματος - εργαστηρίου, μέσα από αυτοαξιολογητικά κείμενα των φοιτητριών/των που πήραν μέρος. Το περιεχόμενο του μαθήματος αυτού ήταν η επεξεργασία θεμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (πυρηνική ενέργεια, άγρια ζωή, τρίτος κόσμος κ.λπ.) με σκοπό όχι μόνο την πρόσκτηση γνώσεων, αλλά και την συναισθηματική εμπλοκή των συμμετεχόντων η οποία θα ευαισθητοποιούσε και θα κινητοποιούσε βαθύτερα τα άτομα.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η προβολή διαφανειών για ένα περιβαλλοντικό θέμα, η ελεύθερη συζήτηση με εμπνευστές τους δύο διδάσκοντες, τα παιχνίδια ρόλων, η αυτόματη γραφή. Η παιδαγωγική αυτού του μαθήματος - εργαστηρίου βασίστηκε στις αντιλήψεις για την ανάπτυξη προσωπικής εμπλοκής των σπουδαστών με το αντικείμενό τους, αλλά και στις προτάσεις της ψυχοπαιδαγωγικής της αναπτυξιακής ψυχολογίας και της δυναμικής των ομάδων που αναγνωρίζουν τη σημασία της επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους, καθώς και στην συνάρθρωση ατομικού και κοινωνικού στοιχείου προς μια ολιστικού τύπου θεώρηση. Η ολιστική αυτή θεώρηση είναι αποδεκτή και από τον χώρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ειδικότερα, η οποία προσθέτει και την σχέση Ανθρώπου - Φύσης.

Η ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των αυτοαξιολογητικών κειμένων έδειξε πως οι φοιτήτριες/τές μέσα από το συγκινησιακό βίωμα αναπτύχθηκαν τόσο γνωστικά όσο και συναισθηματικά και κοινωνικά. Εντοπίστηκε ένα σχήμα της διεργασίας της μάθησης που συσχετίζει γνωστικούς, συναισθηματικούς και κοινωνικούς παράγοντες μέσα από την αναγνώριση του συγκινησιακού βιώματος ως βασικού κομβικού παράγοντα διαλεκτικής σύνθεσης μεταξύ των ενδοψυχικών και διαψυχικών λειτουργιών.

(17) Γεωργόπουλος, Α. (1998) «Η Προβληματική της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», στο Μ. Μοδινός και Η. Ευθυμιόπουλος (επιμ.), *Οικολογία και Επιστήμες του Περιβάλλοντος*, Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ), Αθήνα, σελ. 217-232

Στο άρθρο αυτό αναλύεται η φιλοσοφία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε σχέση με τα όρια της οικονομικής ανάπτυξης των τελευταίων δεκαετιών, την ολιστική άποψη για τον κόσμο που την διέπει, την συνεπαγόμενη διεπιστημονική πραγμάτευση των θεμάτων με τα οποία ασχολείται, την βιοματικού τύπου εκπαίδευση που την

χαρακτηρίζει, την έντονη αλληλεπίδραση με την τοπική κοινότητα η οποία αναπτύσσεται. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην καινούργια περιβαλλοντική ηθική που αναδύεται και χαρακτηρίζεται από τον μη ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό της.

Ακολουθώς αναλύεται η μεθοδολογία project (ή μέθοδος των βιωμάτων, μέσα από την οποία τα παιδιά συζητούν κατά ομάδες, μεταβαίνουν επί τόπου, καταγράφουν, συνθέτουν, παρουσιάζουν προτάσεις και δρουν σύμφωνα με τα συμπεράσματά τους, σε μια προοπτική δημιουργίας ενεργών πολιτών.

Παρατίθεται μια σύντομη ιστορία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης από τα πρόδρομα κινήματα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα, στην δεκαετία του '70 (Στοκχόλμη, Βελιγράδι, Τιφλίδα), την συνδιάσκεψη της Μόσχας (1987) και τέλος την συνδιάσκεψη της Θεσσαλονίκης (1997).

Θίγονται οι δυσκολίες εφαρμογής προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα (συγκεντρωτική δομή, πυκνό και ανελαστικό ωρολόγιο πρόγραμμα, απαιτούμενος εθελοντισμός των εκπαιδευτικών, δυσπιστία απέναντι στους εισαγόμενους "νεωτερισμούς" της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, έλλειψη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και επικέντρωση στο γνωστικό πεδίο παρά στην "εκπαίδευση πολιτών" μέσα από μετασχηματισμό αξιών).

Τέλος, συζητείται το θέμα των νεωτερισμών και συνδέεται με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, μέσα από αποτελέσματα ερευνών που δείχνουν π.χ. πως η έξοδος από το σχολείο - κατάλληλα προετοιμασμένη και καθοδηγούμενη - μπορεί να είναι πηγή γνώσης και συναισθηματικής εμπλοκής η οποία να σφραγίζει κάποια τουλάχιστον άτομα, για το υπόλοιπο της ζωής τους.

(18) Georgopoulos, A, Paraskevopoulos, S (1998) Trends in environmental ethics and sustainable development, Proc. UNESCO International Conference: Environment and Society (Athens, Greece), pp. 463-465

(19) Ριτσατάκης, Μ., Γεωργόπουλος, Α., Αποστόλου, Α., Μπάλας, Τ. (1999) «Ένα project Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για το Λαύριο», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 107, σελ. 114-122 και τ. 108-109 σελ. 98-108

Στο άρθρο αυτό ιχνηλατείται η πορεία ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που είχε για θέμα του το Λαύριο και εκπονήθηκε από παιδιά των εκπαιδευτηρίων Κωστέα - Γείτονα. Επιχειρείται η σύνδεση των δραστηριοτήτων τύπου project με την εκπαιδευτική έρευνα δράσης, μέσα από την διαπίστωση πως η ομάδα των εμπυχωτών - εκπαιδευτικών εκπόνησε την συγκεκριμένη έρευνα δράσης με εργαλείο την μέθοδο project, θέλοντας να αλλάξει μια πραγματικότητα προς κάποια άλλη, περισσότερο επιθυμητή.

Η αξιολόγηση του προγράμματος αυτού αμέσως μετά το πέρας του έδειξε πως κατά την διάρκειά του κατακτήθηκαν τόσο γνώσεις, όσο και δεξιότητες. Ειδικότερα τονίστηκε από μέρους των παιδιών η ανάπτυξη τόσο της επικοινωνίας, όσο και της συνεργασίας ανάμεσά τους. Επί πλέον εκφράστηκαν πολύ έντονα - στην πλειοψηφία τους θετικά - υπέρ της εργασίας σε ομάδες. Επίσης φάνηκε πως κατά την διάρκεια του προγράμματος ανέπτυξαν άποψη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, αύξησαν τον αυτοσεβασμό και την αυτοεκτίμησή τους, εσύναψαν σχέσεις με τους καθηγητές τους έξω από τις στερεότυπες, ανέπτυξαν δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων και ένοιωσαν πως μπορούν να εκφραστούν σε ότι αφορά τη "σωστή" εκπαίδευση.

Η επανάληψη της αξιολόγησης με τα ίδια παιδιά μετά από τρία χρόνια, έδειξε πως το πρόγραμμα εκείνο ήταν ένα σημείο καμπής: τα βοήθησε να βρουν άλλους τρόπους διασκέδασης (ορειβασία, κ.λπ.), απετέλεσε σχολείο εκμάθησης της συνεργασίας, ήταν κάτι διαφορετικό μέσα από το οποίο συνειδητοποίησαν το τι είναι βιωματική γνώση και ενεργός μάθηση, επιβεβαιώνουν την προαναφερθείσα "σύσταση σχέσης" με τους καθηγητές τους - πλέον με περισσότερα επιχειρήματα - και δηλώνουν πως θα συμμετείχαν ξανά σε παρόμοιο εγχείρημα.

(20) Γεωργόπουλος, Α. (2002) «Περιβαλλοντική Ηθική», Gutenberg, Αθήνα

Η μονογραφία αυτή αποτελείται από δύο μέρη: στο πρώτο μέρος εξετάζονται οι ηθικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί σε σχέση με το περιβάλλον. Στο δεύτερο μέρος επιχειρείται η σκιαγράφηση ενός παιδαγωγικού πλαισίου που καθοδηγεί ως προς την διδασκαλία των αξιών ώστε οι εκπαιδευτικοί να μπορέσουν (αφού εξοικειωθούν με κάποιες από τις παραπάνω θεωρίες) να διδάξουν κάποιες από τις περιβαλλοντικές αξίες στην τάξη.

Στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους συζητείται η Περιβαλλοντική Ηθική, τόσο στην Ανθρωποκεντρική, όσο και στην Οικοκεντρική της διάσταση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται κάποιες από τις χριστιανικές ιδέες σε σχέση με την Φύση, ειδικότερα η παράδοση του Ανθρώπου - Κατακτητή, η παράδοση που θέλει τον Άνθρωπο διαχειριστή της Φύσης και η παράδοση που θεωρεί τον Άνθρωπο σαν συνεργάτη της Φύσης, την οποία προσπαθεί να τελειοποιήσει.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι παραδοσιακές ηθικές θεωρίες: η Χρησιμοθηρία (Ωφελιμισμός), η θεωρία των Δικαιωμάτων, η θεωρία του Κοινωνικού Συμβολαίου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζονται οι ηθικές υποχρεώσεις προς τις επόμενες γενεές, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο εκτίθεται η προβληματική της απελευθέρωσης των ζώων, καθώς και τα προβλήματα που σχετίζονται με την οπτική αυτή.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η βιοκεντρική (οικοκεντρική) ηθική, αναλύεται η έννοια της εγγενούς αξίας, εκτίθεται η θεωρία του Paul Taylor για τον Σεβασμό προς την Φύση, του Albert Schweitzer για Ευλάβεια προς την Ζωή, του Aldo Leopold για την Ηθική της Γης και συζητούνται τα διάφορα προβλήματα των θεωριών αυτών και η κριτική που τους έχει προσοφθεί.

Στο έβδομο κεφάλαιο εκτίθεται η φιλοσοφία της Βαθείας Οικολογίας καθώς και η διάστασή της με την "Ρηχή" Οικολογία (όπως την αποκαλούν).

Στο όγδοο κεφάλαιο συζητούνται τα διάφορα ρεύματα του Οικοφεμινισμού και οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους οι οικοφεμινίστριες συνδέουν τον φεμινισμό με την οικολογική σκέψη. Αναλύεται επίσης η διαμάχη ανάμεσα στις οικοφεμινίστριες και τους βαθείς οικολόγους.

Στο ένατο κεφάλαιο εξετάζεται η Κοινωνική Οικολογία του Murray Bookchin, ο οποίος συσχετίζει την κοινωνική ιεραρχία με την οικολογική κρίση και συζητείται η διαμάχη ανάμεσα στην Κοινωνική Οικολογία και την Βαθεία Οικολογία.

Στο δεύτερο μέρος της μονογραφίας, αντικείμενο πραγμάτευσης είναι οι αξίες και η διδασκαλία τους. Εξετάζεται η φύση τους, καθώς και το πώς αναπτύσσονται μέσα από την γνωστική θεωρία (Piaget, Kohlberg), την ψυχαναλυτική θεωρία (Φρόυντ) και την συμπεριφοριστική θεωρία (Skinner).

Αναλύονται οκτώ στρατηγικές διδασκαλίας αξιών στην Περιβαλλοντική

Εκπαίδευση σύμφωνα με τον Caduto: η laissez faire, η στρατηγική της ηθικής ανάπτυξης, η ενστάλλαξη (κατήχηση), η στρατηγική της ανάλυσης αξιών, της διασαφήνισης αξιών, της μάθησης μέσα από δράση, της συμβάλλουσας εκπαίδευσης και της τροποποίησης της συμπεριφοράς.

(21) Γεωργόπουλος, Α. (2000) «Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Μπροστά στον 21^ο αιώνα», στο Β. Παπαδημητρίου (επιμ.) *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης του 21^{ου} Αιώνα-Προοπτικές και Δυνατότητες*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Λάρισα, εκδ. Παλμός, σελ. 138-146

Στο άρθρο αυτό αναφέρονται και συζητούνται σύντομα θέματα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης όπως η Αειφορική Ανάπτυξη, η ανάγκη για –έστω μερική-επαναξιοδότηση φυσικών στοιχείων προς την βιοκεντρική κατεύθυνση, η ισορροπία ανάμεσα στις προσφερόμενες γνώσεις και την διδασκαλία αξιών, οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν στο οικολογικό επίπεδο λόγω της επικράτησης του νεοφιλελευθερισμού σε συνδυασμό με αυτό που αποκαλείται «κοινωνία της διακινδύνευσης», κάποιες από τις συνέπειες όλων των προηγούμενων για το σχολείο του σήμερα και η εκπαίδευση για την Αειφορική Ανάπτυξη. Τέλος, εκφράζονται κάποιες σκέψεις για το είδος της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών που πιθανώς συναρμόζει με τους προηγούμενους προβληματισμούς

(22) Georgopoulos, A. (2001) “Sustainable Development Revisited”, *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 2(1), σελ. 21-28

Στο άρθρο αυτό η έννοια της Αειφορικής Ανάπτυξης θεωρείται ως συμπεκνώνουσα τον «ιστορικό συμβιβασμό» ανάμεσα στους υπέρμαχους της ανάπτυξης και στους ανθρώπους με οικολογικές ευαισθησίες. Στη συνέχεια παρατηρείται πως η έννοια αυτή χρειάζεται περαιτέρω επεξεργασία, ώστε να μπορέσει να ενσωματώσει αιτήματα κοινωνικής δικαιοσύνης που αφορούν τον Τρίτο Κόσμο αλλά και την φτώχεια στον Πρώτο Κόσμο. Ποιος όμως οργανισμός θα είναι αυτός που θα αναλάβει να ικανοποιήσει το κυριολεκτικά κολοσσιαίο καθήκον της Αειφορικής διαχείρισης του πλανήτη και ταυτόχρονα να διαφυλάξει τις δημοκρατικές διαδικασίες (πρόβλημα που φαίνεται ακόμη άλυτο σε διάφορα μέρη του κόσμου); Τέλος, όπως και να έχουν τα πράγματα είναι αναγκαίο να ενσωματωθεί στη διαδικασία αυτή η αναδυόμενη μη ανθρωποκεντρική ευαισθησία, που πιθανώς δεν είναι φυσιολογικά και αυτονόητα συμπλέουσα με τον τωρινό ορισμό της Αειφορικής Ανάπτυξης.

(23) Magos, K., Georgopoulos, A. (2001) *Peace Studies: Greek-Turkish Relations “Go to School”*, στο Nikos P. Terzis (ed.) “*Teacher Education in the Balkan Countries*”, Kyriakidis, Thessaloniki, σελ. 141-157

Η εργασία αυτή έχει ως αντικείμενο την ανάγκη και τους τρόπους εκπαιδευτικής παρέμβασης στο θέμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Στο πρώτο μέρος συζητούνται σύντομα προδικαστικά ζητήματα που αφορούν τις Σπουδές Ειρήνης, όπως το αν οι σύγχρονοι άνθρωποι αλλά και οι πρόγονοί μας ήταν εκ φύσεως βίαιοι και πολεμοχαρείς, αν έχουμε κανονιστικά εργαλεία για να κινηθούμε προς την κατεύθυνση οικοδόμησης μιας ειρηνικής κουλτούρας όπως επίσης και το αν αυτή η τελευταία μπορεί να εμπεριέχει την παράμετρο της αποφυγής του πολέμου (αρνητική ειρήνη), αλλά και αυτήν της θεμελίωσης της «θετικής ειρήνης» (εξάλειψη της δομικής βίας, οικολογική ισορροπία, μη βία, προσωπικός μετασχηματισμός). Από όλα τα προηγούμενα προκύπτει η ανάγκη για Εκπαίδευση για την Ειρήνη, ουσιώδες

συστατικό της οποίας αποτελεί η μελέτη της επίλυσης συγκρούσεων.

Στο δεύτερο μέρος διαπιστώνεται πως μια στρατηγική εκπαιδευτικής παρέμβασης με σκοπό την ακύρωση προκαταλήψεων, στερεοτύπων και συναισθημάτων απειλής και φόβου (που αποτελούν το υπόστρωμα επάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι συγκρούσεις) είναι η διαπολιτισμική αγωγή. Αναφέρεται και αναλύεται σύντομα ένα πετυχημένο τέτοιο παράδειγμα, που ήταν η σχέση που αναπτύχθηκε ανάμεσα στα παιδιά του σχολείου της Αγίας Μαρίνας της Λέρου και του τουρκικού σχολείου της πόλης Gulluk απέναντι από τη Λέρο. Στη συνέχεια αναφέρονται έρευνες των οποίων τα συμπεράσματα θεμελιώνουν την ανάγκη για αλλαγή των στερεοτύπων μέσα από τα οποία προσλαμβάνονται οι Τούρκοι και τα οποία κυριαρχούν ανάμεσα στους μαθητές και εκπαιδευτικούς. Προτείνονται τέλος ανάλογες εκπαιδευτικές πρακτικές, μέσα από αλλαγή των ελληνικών σχολικών βιβλίων, εξοικείωση με την τουρκική γλώσσα και εκπόνηση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

(24) Γεωργόπουλος, Α. (2002) «Βία ή μη βία σαν εργαλείο αλλαγής» στο Κ. Ναυρίδης (επιμ.) «Εξουσία Βία Πόνος», τόμος Α΄, Πρακτικά του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Κλινικής Κοινωνιολογίας και Κλινικής Ψυχοκοινωνιολογίας, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ. 90-108

Στην εργασία αυτή γίνεται καταρχάς μια ανασκόπηση της θεωρίας της μη βίας μέσα από τη συνοπτική παρουσίαση των τεσσάρων θεωρητικών της (Μ. Γκάντι, Λ. Τολστόϊ, Μ. Α. Κίνγκ, Χ. Ντ. Θορώ). Παρουσιάζονται και συζητούνται βασικές αρχές της όπως η πολιτική ανυπακοή του Θορώ, ο ιδιότυπος χριστιανικός αναρχισμός του Τολστόϊ, η αφοσίωση στην Αλήθεια /Θεό αλλά και η συνείδηση πως δεν την κατέχουμε ποτέ ολόκληρη, που διαπερνά τη σκέψη του Γκάντι, καθώς και τα βήματα κλιμάκωσης της μη βίαιης εκστρατείας σύμφωνα με τον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η μετέπειτα συγκροτημένη πολιτική θεωρία της «μη βίαιης κοινωνικής άμυνας των πολιτών» του Sharp, που βασίζεται στο δόγμα της πολιτικής ανυπακοής και μη συνεργασίας, το οποίο επιτρέπει την μη βίαη αντίσταση πολιτών ενάντια σε εξωτερικό εισβολέα ή σε πραξικόπημα. Τέλος, αναλύεται η μελέτη της περίπτωσης της μη βίαιης πάλης του αλβανικού λαού στο Κόσοβο ανάμεσα στο 1990 και 1998, μέσα από την παρουσίαση του σκεπτικού της και των τακτικών της που σκόπευαν κυρίως στη διατήρηση του υψηλού ηθικού και της κοινωνικής κινητοποίησης: ημέρες πένθους, ημέρες σιωπής, επανασυμφιλίωση οικογενειών που χωρίζονταν από «βεντέτα» και βέβαια η (πολύ λίγο μελετημένη) δημιουργία παράλληλου (προς τα κυβερνητικά) συστημάτων υγείας, εκπαίδευσης και φορολογίας.

Τέλος, συζητούνται σύντομα οι λόγοι της κατάρρευσης της μη βίαιης πάλης και η προσφυγή στον ένοπλο αγώνα από μέρους των Κοσοβάρων που οδήγησε στην πολύ εντονότερη πια άσκηση βίας από τον σερβικό στρατό, παραστρατιωτικούς και αστυνομία και τελικά στους βομβαρδισμούς της πρώην Γιουγκοσλαβίας από το ΝΑΤΟ.

(25) Γεωργόπουλος, Α. (2002) «Σύντομη Ανασκόπηση Παραδοσιακών και Μοντέρνων Θεωριών της Περιβαλλοντικής Ηθικής», 1^ο Περιβαλλοντικό Συνέδριο Μακεδονίας, σελ. 439-443

Στο άρθρο αυτό αντλείται υλικό από τη μονογραφία για την Περιβαλλοντική Ηθική (Gutenberg, 2002) και συνοπτικά συζητούνται όψεις του ζητήματος αυτού, όπως τα ηθικά καθήκοντα που πρέπει (ή δεν πρέπει) να αναληφθούν από τους ανθρώπους προς τα μη ανθρώπινα όντα και το κατά πόσον είμαστε έτοιμοι /έτοιμες να

αποδώσουμε αξία σε αρκετά ανόμοια προς εμάς πλάσματα όπως τα φυτά, τα ζώα, οι μικροοργανισμοί ή τα οικοσυστήματα. Συμπεραίνεται πως ο Χριστιανισμός και οι παραδοσιακές ηθικές φιλοσοφίες (ωφελιμισμός, ηθική των δικαιωμάτων, θεωρία του Κοινωνικού Συμβολαίου) είναι κατά πάσα πιθανότητα αθεράπευτα ανθρωποκεντρικές προσεγγίσεις τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά λόγω των απαιτήσεων που οι φιλοσοφίες αυτές εγείρουν στο αξιακό επίπεδο.

Η ηθική της φροντίδας προτείνεται ως-ίσως- μια γόνιμη ηθική προσέγγιση ικανή να συμπληρώσει όψεις της καντιανής θεωρίας (δικαιώματα, υποχρεώσεις) που αφήνουν «ακάλυπτο» τον μη ανθρώπινο κόσμο.

(26) Γερμανός, Δ., Γεωργόπουλος, Α., Γκλούμπου, Α., Ιωαννίδου, Μ., Καπετανοπούλου, Μ., Λαμπριανίδου, Κ., και Μπεκτασιάν, Γκ. (2002) «Η Λειτουργία του Χώρου ως Υλικού Πεδίου Αγωγής : Εφαρμογή σε ένα Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Νηπιαγωγείο», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τ. 33, σελ. 95-114

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζεται η παρέμβαση με μορφή project που οργανώθηκε σε νηπιαγωγείο της Καλαμαριάς, μέσα από ομαδοσυνεργατικές μεθόδους εργασίας, δραματοποίησης, επισκέψεων, πειραμάτων, παιχνιδιών κλπ. και τη συνακόλουθη αξιολόγηση των παραπάνω δραστηριοτήτων. Σκοπός της παρέμβασης ήταν η κατάκτηση γνώσης για τη ρύπανση αλλά και την αειφορική διαχείριση του νερού, η ταυτόχρονη ανάπτυξη των επικοινωνιακών – συνεργατικών δεξιοτήτων των παιδιών και η συναισθηματική εμπλοκή των παιδιών με ταυτόχρονη αξιοποίηση του εσωτερικού και εξωτερικού χώρου ώστε να ευνοήσει τους παραπάνω σκοπούς. Βασικός στόχος ήταν επίσης η επεξεργασία του προφίλ του δημοκρατικού ηγέτη – δασκάλου εμπνευστή (όπως τον περιγράφει ο Lewin). Από την αξιολόγηση (διαμορφωτική και τελική) που έγινε βάσει συνεντεύξεων με τα παιδιά και τους γονείς τους, οδηγών παρατήρησης, βιντεοσκοπήσεων και φωτογραφιών, προέκυψε ότι κατά τη διάρκεια της παρέμβασης τα παιδιά είτε απέκτησαν καινούριες γνώσεις, είτε τις μετασχημάτισαν επί το ορθολογικότερο, άρχισαν να προτιμούν την ομαδική εργασία έναντι της ατομικής, ενεπλάκησαν συναισθηματικά με θετικό τρόπο και τέλος ανέλαβαν πρωτοβουλίες που οδήγησαν σε αναδυόμενες δραστηριότητες. Όλα τα προηγούμενα στοιχεία αποτελούν ενδείξεις για την (τουλάχιστον μερική) επιτυχία του ρόλου του δημοκρατικού ηγέτη – δασκάλου εμπνευστή.

(27) Γεωργόπουλος, Α. (2004) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Μερικά Κομβικά Ζητήματα/Προκλήσεις Μπροστά στον 21^ο Αιώνα», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 134, σελ. 128-142

Στην εργασία αυτή καταρχάς συζητείται εκτενώς η έννοια της Αειφορικής Ανάπτυξης, εκτίθενται οι κριτικές και σκιαγραφούνται οι θετικές όψεις της: Η μελλοντοκεντρική σκόπευση της, η ευκολία που προσφέρει για σύμπτυξη εκπαιδευτικών συμμαχιών της ΠΕ με την Αγωγή Υγείας, την Αγωγή Καταναλωτού, τις Σπουδές Ειρήνης, την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η «βολική» δυνατότητα ένταξής της στην Ευέλικτη Ζώνη. Σχολιάζεται ο κρίσιμος ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχοντας ενσωματώσει την έννοια της Αειφορικής Ανάπτυξης στις αρχές της, προωθεί συνεργατικές συμφωνίες ή συμμόρφωση με τις οποίες –βάσει της ηθικής θεωρίας του Κοινωνικού Συμβολαίου- μπορούν να αποβούν προς όφελος όλων των συμβαλλόμενων μερών. Στη συνέχεια συζητούνται θέματα της Νεοφιλελεύθερης Παγκοσμιοποίησης και μάλιστα οι εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις που τουλάχιστον θεωρητικά εγκυμονούνται στο οικολογικό επίπεδο από

το αντίστοιχο πολιτικο-οικονομικό σκεπτικό, εκτίθεται το παράλογο σκεπτικό που προκύπτει από τη συνάντηση της ωφελμιστικής ηθικής θεωρίας με το νεοφιλελεύθερο δόγμα της Ελεύθερης Αγοράς και καταλήγει σε μια διερεύνηση των περιεχομένων της Εκπαίδευσης για την Αειφορική Ανάπτυξη, συμπεραίνοντας πως η τελευταία, κατά πάσα πιθανότητα, δεν αντιπαλεύει την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ούτε σε θεωρητικό επίπεδο ούτε σε επίπεδο πράξης.

Τέλος, αποτυπώνονται τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά της Εκπαίδευσης για την Αειφορική Ανάπτυξη που ως μέρος της γενικότερης διαδικασίας κοινωνικής αλλαγής, οφείλουν να σχετίζονται με (και να εμπνέονται από) τον μαθητοκεντρισμό, την ομαδοσυνεργατική μέθοδο, την βιωματικότητα, την ενδυνάμωση των παιδιών, την πλανητοκεντρική σκέψη και τον μελλοντοκεντρισμό.

(28) Georgopoulos, A. (2004) “Must the Management of Natural Resources Create Conflicts or Can We Collectively Manage the Earth? Case Study: Greece Versus Turkey About the Aegean Sea”, *Fresenius Environmental Bulletin*, 13(9), σελ. 846-853

Στο άρθρο αυτό καταρχάς αναλύεται η σχέση ανάμεσα στη διαχείριση των φυσικών πόρων και τις συγκρούσεις που αναφύονται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής. Κατόπιν αναλύεται η νεότερη αισιόδοξη οπτική που φαίνεται να αντικαθιστά τις σκοτεινόχρωμες προηγούμενες που προέβλεπαν με πολύ ντετερμινιστικό τρόπο πως η πληθυσμιακή αύξηση και η διαχείριση των φυσικών πόρων με μη αειφορικό τρόπο οδηγούν αμετάκλητα στον πόλεμο. Εισάγεται η έννοια της ευρύτερης και πιο περιεκτικής (comprehensive) ασφάλειας (εξοπλισμοί οποιουδήποτε είδους δεν απαλύνουν καθόλου την ανασφάλεια από τον υπερπληθυσμό, την οικολογική κρίση ή τη φτώχεια, μάλιστα κατά πάσα πιθανότητα οξύνουν τα προβλήματα αυτά) αντί της στενά εννοούμενης, παραδοσιακής σύλληψής της, με την πρώτη να ενδιαφέρεται για τη συλλογική και διεθνή (και όχι εθνοκεντρική) ασφάλεια, πυροδοτώντας τους φόβους των εθνικών κρατών για μειωμένη εθνική κυριαρχία στην περίπτωση που συγκροτείται κάποια «περιβαλλοντική συμμαχία» (environmental alliance) για αντιμετώπιση προβλημάτων αλλά και η αντίστοιχη προσπάθεια αστυνόμευσης των προκρινόμενων μέτρων.

Στη συνέχεια γίνεται μια συντομότερη αναφορά στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και στην ανταγωνισμό για το (κατά πάσα πιθανότητα και σύμφωνα με τους ειδικούς) ελάχιστο πετρέλαιο του Αιγαίου και αναλύονται τα δύο πιο πιθανά σενάρια, αυτό της συνεκμετάλλευσης και το δεύτερο της ολοσχερούς αποχής και των δύο χωρών από εξόρυξη και άντληση, μετά από αμοιβαία απόφασή τους. Τέλος συζητείται το κατά πόσο συνεργασίες για τη διάσωση του περιβάλλοντος μπορούν να παράξουν έναν πιο ειρηνικό κόσμο, αναλύονται οι παράμετροι που σχετίζονται με το ερώτημα αυτό και συσχετίζεται η συγκεκριμένη ελληνοτουρκική διαμάχη με την πολιτική ολοκλήρωση της Ευρώπης. Παρατηρείται πως ο αποφασιστικός παράγοντας φαίνεται να είναι το είδος της κοινωνικής ατμόσφαιρας στην περιοχή το οποίο εξαρτάται από τη δυνατότητα απόλυσης της αναλυτικής και στρατηγικής αβεβαιότητας.

(29) Στ. Καραγεωργάκης, Στ., Λιθοξοΐδου, Α., Αραπατζίδου, Φ., Κουράκης, Κ., Γεωργόπουλος, Α. (2005) «Περιβαλλοντική Ηθική και στο Σχολείο: Η Εκπαίδευση Αξιών Ανοίγει Νέα Μονοπάτια», στο Μ. Καΐλα, Ε. Θεοδωροπούλου, Α. Δημητρίου, Γ. Ξανθάκου, Ν. Αναστασάτου (επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ερευνητικά Δεδομένα και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός*, Ατραπός, Αθήνα, σελ. 285-306

Στην εργασία αυτή αφού γίνει μια σύντομη αναδρομή στις ηθικές θεωρίες για το περιβάλλον (ανθρωποκεντρισμός, οικοκεντρισμός, δικαιώματα των επόμενων γενεών, δικαιώματα των ζώων, βαθιά οικολογία), συζητούνται με περισσότερες λεπτομέρειες κάποια επιχειρήματα ενάντια στον οικοκεντρισμό (δεν είναι μια ριζοσπαστική θεωρία διότι «πάλι οι άνθρωποι αποφασίζουν», δεν μπορούμε να συμπεριλάβουμε στην ηθική κοινότητα όντα που δεν είναι έλλογα, ο οικοκεντρισμός δεν έχει ιστορικότητα και είναι ασυνεπής με τον εαυτό του αφού οι φιλόσοφοί του δεν μπορούν με συνέπεια να υπερασπίσουν τα δικαιώματα όλων των όντων). Στη συνέχεια συζητείται το ομόλογο προς τον οικοκεντρισμό Νέο Περιβαλλοντικό Παράδειγμα, το θέμα των αξιών ως (έμμεσο τις περισσότερες φορές) αντικείμενο διδασκαλίας και προτείνεται η ανάπτυξη θετικής συμπεριφοράς προς άλλα όντα μέσω της οικοδόμητης ενσυναίσθησης. Τέλος συνδέεται η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με την Εκπαίδευση Αξιών, και αποτυπώνονται οι κύριες στρατηγικές διδασκαλίας αξιών, τα κύρια χαρακτηριστικά τους και τα μέσα που χρησιμοποιούν σε σχέση με τις ψυχολογικές θεωρίες που αναφέρονται στην ανάπτυξη της ηθικής συμπεριφοράς (θεωρία της κοινωνικής μάθησης, γνωστικο-αναπτυξιακή θεωρία, γνωστικοκοινωνική θεωρία).

(30) Γεωργόπουλος, Α. (2005) (επιμέλεια) «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται», Gutenberg, Αθήνα

Στο βιβλίο αυτό έγινε μια προσπάθεια αποτύπωσης της εικόνας της Π.Ε. στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό, μέσα από θεωρητικά κείμενα που ζητήθηκαν από Έλληνες/ίδες όσο και από αλλοδαπούς μελετητές.

Εξετάζεται κριτικά η ιστορία της Π.Ε. (1^ο κεφάλαιο) συζητούνται κάποιες από τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στο πεδίο αυτό (2^ο κεφάλαιο) ενώ στη συνέχεια, άλλοι/ες συγγραφείς ασχολούνται με ζητήματα πολιτικής (policy) που αφορούν το «πώς» της ένταξης της (3^ο κεφάλαιο). Οι θεωρητικοί προβληματισμοί που διατρέχουν το 4^ο κεφάλαιο αφορούν τον κονστрукτιβισμό, την ολιστικότητα, τη βιοματική εκπαίδευση, συναντούν και συνδιαλέγονται με επιστημολογικές θεωρήσεις, συζητούν θεωρητικά μοντέλα σχετικά με την περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά, ενώ στο 5^ο κεφάλαιο όλα τα άρθρα αφορούν τη συνάντηση της Π.Ε. με την παιδική λογοτεχνία, τα εικαστικά, τη μουσειακή εκπαίδευση. Ο ρόλος και η λειτουργία των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι το αντικείμενο του 6^{ου} κεφαλαίου, ενώ το 7^ο κεφάλαιο αφορά τη σύνδεση της Π.Ε. με το εκπαιδευτικό δράμα. Το 8^ο κεφάλαιο πραγματεύεται ζητήματα σχετικά με το τοπικό σχέδιο δράσης 21 (local agenda 21), ενώ στο επόμενο κεφάλαιο (9^ο) θίγεται το θέμα της αξιολόγησης και του τρόπου με τον οποίο διαφορετικές επιστημολογικές σχολές «μιλούν» γι' αυτήν, στα πλαίσια της Π.Ε. Στο 10^ο κεφάλαιο αναπτύσσονται θέματα σχετικά με την Περιβαλλοντική Ηθική (ο πολιτισμός των ζώων, η σχέση ανθρώπων – ζώων), συζητούνται οι σχέσεις της με το πεδίο της Πολιτικής Οικολογίας και τέλος προτείνονται τρόποι ανάπτυξης θετικών συναισθημάτων προς τον μη ανθρώπινο κόσμο. Στο τελευταίο (11^ο) κεφάλαιο παρατίθενται «οι νίκες» που έχει καταγάγει ο πράσινος προβληματισμός, ως απάντηση στη διάχυτη απαισιοδοξία που διακατέχει το ευρύτερο κοινό και προσπάθεια άντλησης ελπίδας και προβληματισμού για το μέλλον.

(31) Γεωργόπουλος, Α., Καραγεωργάκης, Στ. (2005) «Η Περιβαλλοντική Ηθική Συναντά την Πολιτική Οικολογία» στο Α. Γεωργόπουλος (επιμ.)

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται, Gutenberg, Αθήνα, σελ. 819-839

Το άρθρο αυτό που εν μέρει στηρίζεται στο βιβλίο «Περιβαλλοντική Ηθική» εκκινεί από τις βασικές φιλοσοφικές γραμμές της περιβαλλοντικής ηθικής, τον ανθρωποκεντρισμό και τον οικοκεντρισμό, εμπλουτίζει τον προβληματισμό του προαναφερθέντος βιβλίου για τα θέματα των δικαιωμάτων των ζώων, της εγγενούς αξίας μη ανθρώπινων οντοτήτων, των ολιστικών θεωριών (βαθιά οικολογία) για να φτάσει να συζητήσει τη σχέση περιβαλλοντικής ηθικής και πολιτικής οικολογίας μέσα από την παράθεση προβληματισμών σχετικών με την Κοινωνική Οικολογία και τον Οικολογικό Μαρξισμό. Η Κοινωνική Οικολογία υποστηρίζει τον ελευθεριακό κοινοτισμό και τις αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες, εξετάζει τις σχέσεις ανθρώπου – φύσης κάτω από το πρίσμα των σχέσεων κυριαρχίας ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο, θεωρεί τον ολισμό με διαφορετικό τρόπο από τους φιλοσόφους της βαθιάς Οικολογίας και συνεχίζει να αντιπαράθετει τον άνθρωπο στη φύση (μιλώντας όμως για συμπληρωματικότητα και εννοώντας όλες εκείνες τις ρυθμιστικές πράξεις που οφείλει να αναλάβει ο πρώτος για το καλό της δεύτερης). Ο οικομαρξισμός αποδέχεται το ρόλο του κράτους σε μια οικολογική κοινωνία (αντί της άμεσης δημοκρατίας που πρεσβεύουν οι κοινωνικοί οικολόγοι) αλλά απορρίπτει την ιδέα της εγγενούς αξίας της φύσης θεωρώντας την ασύμβατη με μια πολιτική οικολογική θεωρία. Σε κάθε περίπτωση το εμπόδιο για την σύνθεση του οικομαρξισμού φαίνεται να είναι «προμηθεϊσμός» του Μάρξ (η αντίληψη δηλαδή πως η τεχνολογία θα απελευθερώσει τον άνθρωπο μέσα από την κυριαρχία πάνω στη φύση). Συμπερασματικά, επειδή τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά μόνο με αλλαγή της προσωπικής στάσης, χρειάζεται μια πολιτική αλλαγή. Αυτής της πολιτικής αλλαγής θεμελιώδες συστατικό στοιχείο οφείλει να είναι η φροντίδα για το συνολικό οικοσύστημα μέσα στα πλαίσια μιας μονόδρομης ηθικής υπευθυνότητας που θα έχει μια θέση για την αξία/ συναίσθημα που φαίνεται να έχει παραγκωνιστεί: την αγάπη.

(32) Georgopoulos, A. (2006) “Postmodernism, Education, Environmental Education”, *Themes in Education*, 6(2), σελ. 143-151

Στην εργασία αυτή επιχειρείται η σύνδεση χαρακτηριστικών της Μεταμοντέρνας Κατάστασης με τις θεωρητικές κατευθύνσεις και πρακτικές της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Θεμελιώδης σύλληψη της πρώτης είναι η άρνηση της αντικειμενικής αξίας του ορθολογισμού, της επιστήμης και της προόδου που υποτίθεται πως θα οδηγήει την ανθρωπότητα προς καταστάσεις όλο επιθυμητότερες. Η κεντρική αυτή νοηματική σύλληψη αποτελεί το σημείο επαφής με τον οικολογικό προβληματισμό. Σε σχέση με την εκπαίδευση επίσης ενώ η μοντέρνα άποψη εναποθέτει τις ελπίδες της σ’ αυτήν για «να απελευθερώσει την ανθρωπότητα από την άγνοια» η μεταμοντέρνα σκέψη στην προσπάθειά της να αμφισβητήσει την «ελεύθερη αξιών» (value free) γνώση, υποβάλλει σε κριτική την παραδοσιακή άποψη για την εκπαίδευση, αιτούμενη ένα ριζοσπαστικό αναπροσανατολισμό περιεχομένων, μεθόδων και σκοπών.

Στη συνέχεια εξετάζεται ο ισχυρισμός πως η ΠΕ στην ελληνική της τουλάχιστον «έκδοση» αποτελεί μέρος της μεταμοντέρνας κατάστασης. Πρώτον, μέσα από την ΠΕ εμφανίζεται η αμφισβήτηση του μοντέρνου δόγματος «κυριαρχία πάνω στη φύση», δεύτερο η βιωματική εκπαίδευση παρέχει χώρο για την ανάπτυξη της «υποκειμενικής» γνώσης (σε αντίστιξη με την «από τα πάνω» μεταδιδόμενη αντικειμενική γνώση), συνηθίζει να χρησιμοποιεί άμπολλες πηγές πληροφοριών

(μια των οποίων είναι τα επιστημονικά βιβλία), βασίζεται στην καλλιέργεια των επιθυμιών και κάποιες φορές έχει ως εκφρασμένο σκοπό της το παιγνιώδες (ludic) στοιχείο. Η εστίαση των εκπαιδευτικών σε θέματα ΠΕ που αναφέρονται στο τοπικό στοιχείο, την ειδική περίπτωση, το μικροεπίπεδο, την μικροκλίμακα, αποτελεί ίσως ένα άλλο σημείο επαφής της ΠΕ με την μεταμοντέρνα σύλληψη. Ακόμη και η περιθωριοποίησή της για την οποία μια εξτρεμιστική μεταμοντέρνα «φλέβα σκέψης» βλέπει και πλεονεκτήματα (τα οποία συμμερίζονται εν μέρει κάποιοι εκπαιδευτικοί της ΠΕ στην Ελλάδα) προσφέρει ελεύθερο έδαφος για πειραματισμούς σχετικούς με την εκπαιδευτική διαδικασία.

Εν τέλει η ΠΕ συναντά τη μεταμοντέρνα σκέψη στην προσπάθεια και των δύο να θραύσουν τα σύνορα των διαφόρων επιστημονικών πεδίων, δημιουργώντας νέους χώρους παραγωγής γνώσης, διαδικασία που σχετίζεται με αυτό που η κριτική παιδαγωγική αποκαλεί «κριτική γνώση» και η οποία με τη σειρά της είναι μέρος της γενικότερης απόπειρας για τη δημιουργία μιας δημόσιας σφαίρας πολιτών με έλεγχο πάνω στη ζωή τους.

(33) Γεωργόπουλος, Α. (2006) Οικολογία και Αυτονομία: Μπορεί το Πράσινο Κίνημα να Συγκροτήσει μια Διακριτή και Ρεαλιστική Πολιτική Εναλλακτική Δύση; Στο συλλογικό έργο «Η Πολιτική Οικολογία στην Ελλάδα», Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 24-48

Στο άρθρο αυτό επιχειρείται μια καταγραφή των καταστατικών αρχών του πράσινου κινήματος, ξεκινώντας από την μερική αμφισβήτηση του Διαφωτισμού, συνεχίζοντας με τη μη βία ως φιλοσοφία επίλυσης συγκρούσεων, τον προβληματισμό για τα όρια της ανάπτυξης σε σχέση με την κριτική προς το οικονομικό μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης, αλλά και την μείωση του εργάσιμου χρόνου, την αμφιλεγόμενη παράμετρο της «πνευματικότητας», την αποκέντρωση και τις αυτόνομες κοινότητες, τον οικοφεμινισμό. Στη συνέχεια διερευνούνται οι κοινοί τόποι του οικολογικού και του αριστερού προβληματισμού και παρατίθενται κάποια στοιχεία αυτοκριτικού λόγου σε σχέση με ζητήματα της οικονομικής ανάπτυξης, της εργασίας, της ιδεολογίας του «προντουκτιβισμού», της ιδέας της Προόδου κλπ. από σημαίνοντα στελέχη της ελληνικής ανανεωτικής αριστεράς. Σαν συμπέρασμα εξάγεται ότι η τελευταία εν μέρει συμερίζεται τους προβληματισμούς του πράσινου πολιτικού χώρου, επομένως μια συνεργασία για προβλήματα ασφάλειας και κοινωνικής δικαιοσύνης και μάλιστα σε επίπεδο αυτοδιοίκησης είναι δυνατή και σκόπιμη. Δεν φαίνεται να συμβαίνει το ίδιο για προβλήματα που σχετίζονται με το γυναικείο ζήτημα, με την κριτική στη μισθωτή εργασία, με τον οικοκεντρισμό, ίσως με τα θέματα που διαπλέκονται γύρω από το δίπολο βία-μη βία και σίγουρα για τα μεγάλα «αναπτυξιακά» έργα (με κάποιες αξιόλογες εξαιρέσεις). Κατά συνέπεια ένας αυτόνομος πράσινος πολιτικός σχηματισμός κατά πάσα πιθανότητα είναι αναγκαίος.

(34) Abdallah, M., Paraskevopoulos, S., Georgopoulos, A (2006) Toward improving the status of environmental literacy among formal and non formal education in Palestine, *Protection and Restoration of the Environment VIII* (Chania)

(35) Ιωαννίδου, Ε., Γεωργόπουλος, Α., Κουράκης, Κ., Τσιτουρίδου, Μ., Ψυχίδου, Ρ., Παρασκευόπουλος, Στ. (2006) «ΤΠΕ και Περιβαλλοντική

Εκπαίδευση: η έρευνα στον ελληνικό χώρο» στο Δ. Ψύλλος, Β. Λαγδιλέλης (επιμ.) «Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση», Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Ελληνική Επιστημονική Ένωση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη, σελ. 342-350

Στην εργασία αυτή γίνεται μια απόπειρα διερεύνησης του πλαισίου σύνδεσης των ΤΠΕ με την ΠΕ, μέσω της επισκόπησης 26 ερευνητικών εργασιών και εκπαιδευτικών εφαρμογών στον ελλαδικό χώρο.

Οι αναφερόμενοι στόχοι είναι η σύνδεση ΤΠΕ και ΠΕ με στόχο την αξιοποίηση των πρώτων σε περιβαλλοντικές δραστηριότητες, την εξοικείωση των μαθητών με τους υπολογιστές στο πεδίο της ΠΕ και την επιμόρφωση και ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Τρία είδη τεχνολογικών εφαρμογών σχεδιάστηκαν ή επιλέχθηκαν: i) πολυμεσικές εφαρμογές ii) λογισμικά γενικής χρήσης και iii) διαδικτυακές εφαρμογές.

Τα ευρήματα των εργασιών είναι περιορισμένα, καμιά φορά αντιφατικά, ενώ η αξιολόγηση δεν ήταν πάντα ικανά τεκμηριωμένη, ώστε επικρατεί σύγχυση ανάμεσα στο στόχο και στα ευρήματα. Η χρήση των ΤΠΕ στο πεδίο της ΠΕ συνήθως εστιάζεται στον τεχνολογικό αλφαριθμητισμό, αναδεικνύοντας τη διχοτομία εκπαιδευτικών στόχων που αποδίδει στις ΤΠΕ δύο ρόλους, με αυτόν των τεχνολογικών δεξιοτήτων να διαφαίνεται πιο σημαντικός από αυτόν της παιδαγωγικής αξιοποίησης, με τελικό μοιραίο αποτέλεσμα τον παραγκωνισμό των στόχων της ΠΕ καθώς και των αρχών και των μεθόδων της.

(36) Ψυχίδου, Ρ., Τσιτουρίδου, Μ., Γεωργόπουλος, Α., Ιωαννίδου, Ε., Κουράκης, Κ., Παρασκευόπουλος, Στ. (2006) «ΤΠΕ και διδακτικές προσεγγίσεις των ΦΕ: μια επισκόπηση της έρευνας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση» Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Ε.ΔΙ.Φ.Ε., Βόλος, 7 - 8 Απριλίου 2006

Στην εργασία αυτή επισκοπούνται 40 εμπειρικές έρευνες που αφορούν απόπειρες διδασκαλίας των ΦΕ με τη χρήση ΤΠΕ και είχαν ως στόχο παιδιά της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι παραπάνω έρευνες αναλύθηκαν ως προς τους στόχους τους όπως επίσης και ως προς τα Μέσα και τον τρόπο αξιοποίησής τους, τη θεματολογία και την εκπαιδευτική θεωρία που ενσωματώνουν. Ως προς τους στόχους, το 47,5 % των εργασιών θέτει το θέμα της αντιμετώπισης των γνωστικών εμποδίων και το μετασχηματισμό των προϋπαρχουσών ιδεών των παιδιών στοχεύοντας τη διερεύνηση των βιωματικών νοητικών αναπαραστάσεων και της εννοιολογικής αλλαγής τους, ενώ το υπόλοιπο 52,5% των εργασιών αποπειράται να διερευνήσει και να κατανοήσει τις ιδέες των παιδιών, εστιάζοντας κυρίως στη μελέτη εναλλακτικών διδακτικών προτάσεων και παρεμβάσεων στη διδασκαλία των ΦΕ.

Σε σχέση με τα Μέσα, παρατηρείται ότι στο 70% των εργασιών σχεδιάστηκαν εφαρμογές ΤΠΕ ενώ στο 27,5% επιλέχθηκαν, ενώ τα οποιαδήποτε ψηφιακά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν εμπλουτίστηκαν και με παραδοσιακά, όπως χάρτες, εικόνες, βιντεοπροβολές, εκπαιδευτικά παιχνίδια, διαφάνειες, φύλλα εργασίας.

Η θεματολογία των εργασιών των σχετικών με τον πρώτο στόχο (διερεύνηση της εννοιολογικής αλλαγής) αφορά διδακτικά αντικείμενα όπως πλανήτες, διαλύματα, μόρια, εναλλαγή ημέρας και νύχτας, πυκνότητα, ηλιακό σύστημα, Γη και διάστημα, Ήλιο-ενέργεια-περιβάλλον, χλωρίδα, πανίδα, δύναμη/αλληλεπιδράσεις σωμάτων,

διάβρωση, βρασμό νερού, απλό ηλεκτρικό κύκλωμα, ήχο, όπως και θέματα που περιέχονται στα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος.

Η θεματολογία των εργασιών που σχετίζεται με το δεύτερο στόχο (μελέτη εναλλακτικών διδακτικών προτάσεων στη διδασκαλία των ΦΕ) αφορά διδακτικά αντικείμενα όπως πλανήτες, οξέα-βάσεις, νερό, ηλεκτρισμός, αέρια-στερεά-υγρά-μετατροπές, μάζα, ύλη και ενέργεια, χλωρίδα-πανίδα, συστήματα θέρμανσης, κλίμα, ηλεκτρομαγνητικά κύματα, φαινόμενα κυματικής, πυρηνική φυσική.

Στις 28 από τις 40 εργασίες ο σχεδιασμός ή η επιλογή μιας εφαρμογής για τη διδασκαλία εννοιών ΦΕ αναφέρεται άμεσα στην εποικοδομητική θεωρία

(37) Κουράκης, Κ, Ιωαννίδου, Ε. Α, Ψυχίδου, Ρ, Γεωργόπουλος, Α, Τσιτουρίδου, Μ, Παρασκευόπουλος, Στ (2006) «Σχεδιασμός Εκπαιδευτικού Υλικού και οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών: η Περίπτωση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», στο Ε. Σταυρίδου, Χ. Σολομωνίδου (επιμ.) «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό: Ζητήματα Δημιουργίας, Διδακτικής Αξιοποίησης

Τα κύρια ευρήματα της εργασίας αυτής έχουν ως εξής: οι εκπαιδευτικοί θεωρούν την ενεργό συμμετοχή των παιδιών ως την πιο σημαντική παιδαγωγική παράμετρο, ενώ τα κύρια προβλήματα τους είναι τα οικονομικά καθώς και αυτά της ιεραρχίας και του χρόνου. Επίσης πρόβλημα θεωρούν την έλλειψη εκπαιδευτικού υλικού (ιδιαίτερα αισθητή στους νηπιαγωγούς). Επιπλέον οι εκπαιδευτικοί που υιοθετούν μη παραδοσιακές μεθοδολογίες βρίσκονται σε αμηχανία μην γνωρίζοντας εάν βρίσκονται στο σωστό δρόμο (ιδιαίτερα όσο αφορά την ομαδοσυνεργατική για την προώθηση της οποίας σημειώτεον πως προτείνουν τις ΤΠΕ) και για το λόγο αυτό επιθυμούν αξιολόγηση του έργου τους

Επιθυμούν αξιοποίηση των ΤΠΕ μέσα από δραστηριότητες όπως αναζήτηση πληροφοριών, επικοινωνία και ανταλλαγή υλικού με άλλα σχολεία καθώς και με εκπαιδευτικά παιχνίδια, προσομοιώσεις, ιστοσελίδες και λογισμικά γενικής χρήσης. Ιδιαίτερα η-με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών- αναζήτηση πληροφοριών θεωρούν πως βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν κριτική σκέψη. Τα πλεονεκτήματα των ΤΠΕ είναι η αμεσότητα, η διαδραστικότητα, το ενδιαφέρον που προκαλεί στους μαθητές το οπτικοακουστικό περιβάλλον, η ταχύτητα, η δυνατότητα πειραματισμού και το πλήθος της πληροφορίας. Τους διακατέχει σκεπτικισμός για την δασκαλοκεντρική χρήση της τεχνολογίας, εκφράζουν επιφυλάξεις για το αν οι ΤΠΕ προωθούν τελικά την επικοινωνία ή την απομόνωση των μαθητών, ενώ παραδέχονται πως δεν έχουν επαρκή κατάρτιση στις ΤΠΕ και πολύ περισσότερο στην εκπαιδευτική αξιοποίησή τους.

Εν τέλει αντιλαμβάνονται τα δύο πεδία ως αυτόνομα και αδυνατούν να τα συνδυάσουν μέσα από συνθετικές προτάσεις αξιοποίησης των τεχνολογιών στην εκπαιδευτική πράξη.

(38) Γεωργόπουλος, Α, Λιθοξοΐδου, Α (2006) Αναζητώντας ένα Μοντέλο Αξιολόγησης για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Προσχολική Ηλικία, στο Δ.Μ. Κακανά, Κ. Μπότσογλου, Ν. Χανιωτάκης, Ε. Καβαλάρη (επιμ.) Η Αξιολόγηση στην Εκπαίδευση: Παιδαγωγική και Διδακτική Διάσταση, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 561-571

Στην εργασία αυτή προτείνεται ένα μοντέλο που περιλαμβάνει τόσο ατομικές όσο και ομαδικές μορφές αξιολόγησης: συνεντεύξεις, φύλλα εργασίας, φακέλους παιδιών, χάρτες εννοιών, δημιουργία ιστορίας, παιχνίδι ρόλων, δηλώσεις αντίθετου (προς το επιθυμητό εκπαιδευτικό αποτέλεσμα) περιεχομένου, παρατήρηση και

ερωτηματολόγιο. Υπογραμμίζεται η σημασία της συλλογικής αυτοαξιολόγησης ως έχουσα εκλεκτική συγγένεια με τη φιλοσοφία της ΠΕ (όλοι οι εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία έχουν ενεργό ρόλο), σε αντίστιξη με την εξωτερική «αντικειμενική» αξιολόγηση του ακραιφνούς θετικιστικού επιστημολογικού παραδείγματος, χωρίς πάντως να αγνοείται και η συμπληρωματικότητά τους. Η τελική αξιολόγηση αναφέρεται τόσο στις κατακτήσεις των παιδιών όσο και στην ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία και προκύπτει από τη συνεκτίμηση όλων των εμπλεκόμενων μερών (παιδιά, υπεύθυνος/η εκπαιδευτικός, γονείς). Το παραπάνω μοντέλο δίνει τη δυνατότητα να ενσωματώσει προσεγγίσεις και από τα τρία επιστημολογικά παραδείγματα που εκφράζονται στο χώρο της Π.Ε. (το θετικιστικό, το ερμηνευτικό και το κοινωνικά κριτικό) ενώ κάποιες από αυτές έχουν σχετική ευελιξία που τους επιτρέπει να ενταχθούν σε οποιοδήποτε από αυτά.

(39) Karageorgakis, S., Lithoxidou, L. & Georgopoulos, A. (2007). The impact of higher education on environmental beliefs and practices, in: W.L. Filho, E.I. Manolas, M.N. Sotirakou & G.A. Boutakis (eds.), *Higher Education and the challenge of sustainability: Problems, promises and good practice*, Environmental Education Center of Soufli.

(40) Γεωργόπουλος, Α. (2007) «Το περιεχόμενο της ΠΕ», 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Πανελληνίας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, με θέμα «Εκπαίδευση για την Αειφορία και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Κοινωνία-Οικονομία-Περιβάλλον-Πολιτισμός», 9-10-11 Νοεμβρίου 2007

(41) Δημητρίου, Α., Γεωργόπουλος, Α., & Μπιρμπίλη, Μ. (2008). Απόψεις και πρακτικές νηπιαγωγών για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 1 (2), 199 - 218

Η εργασία αυτή είχε σκοπό να διερευνήσει τη θεματολογία των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία εφαρμόζουν οι νηπιαγωγοί καθώς και τον τρόπο επιλογής των θεμάτων, τις δραστηριότητες που εφαρμόζουν κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των προγραμμάτων στο νηπιαγωγείο καθώς και τον τρόπο επιλογής των δραστηριοτήτων αυτών και τέλος να αποτιμήσει τα οφέλη από την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών, σύμφωνα βέβαια με τα λεγόμενα των νηπιαγωγών.

Τα κυριότερα ευρήματα της έρευνας αυτής είναι: κύριος σκοπός της εφαρμογής των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης φαίνεται να είναι η γνωριμία των παιδιών με το φυσικό περιβάλλον (και κατά δεύτερο λόγο με το ανθρωπογενές περιβάλλον).

Η βιωματική προσέγγιση της γνώσης, η ανακάλυψη καθώς και η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του παιδιού φαίνεται να αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες του πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύσσονται τα προγράμματα, τα οποία οι νηπιαγωγοί επιχειρούν και συνδέουν με το υπόλοιπο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου μέσα από διαθεματικές προσεγγίσεις.

Από πολλές νηπιαγωγούς του δείγματος γίνεται επίκληση της μεθόδου project, πράγμα που δείχνει πως προσλαμβάνεται ως χρήσιμη μέθοδος για την υλοποίηση των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Παρόλα αυτά, από τα σχόλια των ίδιων των νηπιαγωγών φαίνεται πως δεν είναι ίσως επαρκώς καταρτισμένες σε σχέση τόσο με τη θεωρητική γνώση για αυτήν όσο και με την πρακτική της εφαρμογή.

(42) Γεωργόπουλος, Α., Δημητρίου, Α. & Μπιρμπίλη, Μ. (2008). Παράμετροι των Προσωπικών Θεωριών των Νηπιαγωγών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 1 (1), 59 – 78

Το άρθρο εκθέτει την με το παραπάνω θέμα έρευνα, σκοπός της οποίας ήταν η αποτύπωση του πλέγματος των εννοιών με τις οποίες οι νηπιαγωγοί, που έχουν εκπονήσει προγράμματα, επενδύσουν την Π.Ε. Επίσης, η καταγραφή των τρόπων και του σκεπτικού με τα οποία επιλέγουν θέματα προγραμμάτων, η σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών που αποδίδουν στον εκπαιδευτικό τους ρόλο και τέλος η εξιχνίαση των κινήτρων και των καταβολών τους. Τα συμπεράσματα του άρθρου είναι: η Π.Ε. γίνεται αντιληπτή με τρεις διαφορετικούς τρόπους από τις νηπιαγωγούς: ως διαδικασία παραγωγής βιωμάτων που δημιουργούν θετικά συναισθήματα και τελικά διάθεση για φροντίδα υπέρ του περιβάλλοντος, ως ιδιαίτερος τρόπος δουλειάς που «παράγει» κριτικούς πολίτες, ως γνωστική κατανόηση. Το θέμα επιλέγεται από προτάσεις των ίδιων των παιδιών ή μέσα από συζήτηση με τα παιδιά ή το επιλέγουν οι ίδιες και το δίνουν στα παιδιά μέσα από την κατάλληλη αφορμή, ενώ μια ομάδα νηπιαγωγών λειτουργεί περισσότερο κατευθυντικά. Σε σχέση με το ρόλο τους συνάγεται πως είτε τον βλέπουν ως καταλυτικό της πορείας των παιδιών προς την ανακάλυψη, είτε θεωρούν τον εαυτό τους ως «συνοδό» ανοιχτών / αναδυόμενων δραστηριοτήτων. Τα κίνητρά τους είναι η προσωπική ευαισθησία αλλά και η επιθυμία μεταβίβασής της στα παιδιά, ενώ κάποιες καταβολές τους φαίνεται να σχετίζονται με εναλλακτικού (προς την παραδοσιακή) τύπου απόψεις για την εκπαίδευση.

(43) Georgopoulos, A, Kirkine, E., Mavromatis, G., Paidia, S (2009) Peace and Education, Synergies Sud-Est Europeen, no 2, pp. 137-157

Στην εργασία αυτή επιχειρείται η χαρτογράφηση κάποιων θεματικών περιοχών οι οποίες αφενός ενδιαφέρουν την προβληματική της ειρήνης και αφετέρου αποτελούν πεδία ανάδυσης συγκρούσεων. Ως πρώτη τέτοια θεματική περιοχή επισημαίνεται και συζητείται κριτικά η οικονομική ανάπτυξη-κατ'εξοχήν «χιμαιρική» παράμετρος του δυτικοκεντρικού κοσμοειδώλου-που λειτουργώντας συνδυαστικά με τον υπερπληθυσμό του πλανήτη και τη συρρίκνωση των φυσικών πόρων, αυξάνει τη φτώχεια και την πείνα (ενώ υποτίθεται πως ήταν το αντίδοτο σε αυτές), οδηγεί σε τριβές μεταξύ κρατών ή γενικότερα κοινωνικών ομάδων, που μπορεί να καταλήξουν σε ένοπλες αναμετρήσεις ενώ η οικονομική αποτίμησή της παρέχει ένα πλαστό μέτρο της ευημερίας που υποτίθεται πως μετρά.

Στη συνέχεια συζητούνται σύντομα δύο άλλες θεματικές περιοχές που σχετίζονται με την ειρήνη, ο εθνικισμός και ο ρατσισμός. Τόσο η προσπάθεια δημιουργίας κρατών ομοιογενών από εθνική και γλωσσική άποψη-αλλά και η αντίστοιχη καθόλου ήσσονος σημασίας εκπαιδευτική διαδικασία σφυρηλάτησης εθνικής ταυτότητας όχι πάντα με τον ορθολογικότερο τρόπο-όσο και η ταξινόμηση ανθρώπων με βάση βιολογικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά φαίνεται να αναδεικνύονται ως όλο και πιο άτοπα κάτω από το φως των πρωτοφανών αλλαγών (κοινωνικο-οικονομικός μετασχηματισμός, μεταναστεύσεις, οικολογική κρίση) που λαμβάνουν χώρα στην επιφάνεια του πλανήτη σήμερα.

Η αντιδικτική εξέταση της βίας και της μη βίας ως εργαλείων κοινωνικής αλλαγής είναι η επόμενη σχετική περιοχή που εξετάζεται για να βγει το συμπέρασμα πως ενώ η πρώτη μην απαιτώντας πάντα συμφωνία ανάμεσα σε μέσα και σκοπούς, δεν επέτρεψε σε κανένα από τα ένοπλα κινήματα που αναδύθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, να οικοδομήσει δημοκρατία, αντίθετα, ο μη βίαιος τρόπος επίλυσης συγκρούσεων, έχει τη δυνατότητα να μετασχηματίσει τις συγκρούσεις αυτές προς μια συνεργατική ατμόσφαιρα.

Τέλος και όσο αφορά την κατάλληλη εκπαιδευτική προσέγγιση για τη «διδασκαλία» όλων των παραπάνω προτείνεται ένα είδος βιωματικής εκπαίδευσης, (όχι αποκλειστικά γνωσιοκεντρικής) που θα εστιάζει στην επεξεργασία προβλημάτων της πραγματικής ζωής όπως είναι οι εξουσιαστικές-εκμεταλλευτικές δομές του καθημερινού, πραγματικού κόσμου.

(44) Γεωργόπουλος, Α., Καραγεωργάκης, Σ. & Λιθοξοΐδου, Λ. (2009). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως χώρος ζύμωσης παραδειγματικών αλλαγών: Παιδαγωγική και ηθική θεωρία. Στο: Ε. Θεοδωροπούλου, Μ. Καΐλα, C. Lagère & M. Bonnett (επιμ.), *Περιβαλλοντική Ηθική: από την έρευνα και τη θεωρία, στην εφαρμογή*, Αθήνα: Ατραπός, σελ. 159-183

(45) Λιθοξοΐδου, Λ. Δημητρίου, Α, Γεωργόπουλος, Α (2010) Η περιβαλλοντική ηθική στο νηπιαγωγείο, στο Μ. Σακελλαρίου, Μ. Ζεμπύλας, Α. Πέτρου (επιμ.) Ηθική και Εκπαίδευση, Διλήμματα και Προοπτικές, Κριτική, Αθήνα

(46) Γεωργόπουλος, Α (2010) Περιβαλλοντική πολιτική και περιβαλλοντική ηθική στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το παράδειγμα της Οικολογίας-Αλληλεγγύης στη Θεσσαλονίκη, III Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, «Αναζητώντας την Ηθική στην Πολιτική: θέματα και προβλήματα της Βιοηθικής και της Περιβαλλοντικής Ηθικής & Φιλοσοφίας», Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη, 28-30 Μαΐου 2010.

(47) Γεωργόπουλος, Α (2010) Αποανάπτυξη: το υπέρτατο καθήκον προς τη Βιόσφαιρα, στο Ε. Παπανικολάου, Περιβάλλον, Κοινωνία, Ηθική, Πρακτικά από τη 2^η διεθνή ημερίδα περιβαλλοντικής ηθικής, Αειφορία, Αθήνα

(48) Γεωργόπουλος, Α (2010) Γιατί να διασώσουμε τα μεγάλα ζώα της άγριας πανίδας; στο Α. Α. Λυδάκη και Γ.Ν. Μπασκόζος (επιμ.) Περί Ζώων. Με λογική και συναίσθημα, Ψυχογίος, Αθήνα

(49) Γεωργόπουλος, Α (2010) Για τη βία και τη μη βία: σχέδιασμα μιας προσωπικής διαδρομής, στο Θ. Τριαρίδης (επιμ.) *Κάθε πολιτική βία είναι φασιστική*, Διάπυρο, Αθήνα

(50) Μπακιρτζής, Κ, Ιπέκη, Β, Γεωργόπουλος, Α (2011) Η επίδραση της αρχικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών σε βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας στις πρακτικές τους στην προσχολική εκπαίδευση, *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τ. 51, σελ. 140-158

(51) Λιθοξοΐδου, Λ, Γεωργόπουλος, Α (2011) Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης προς τα ζώα. Σχολικές πρακτικές νηπιαγωγών. Συνέδριο OMEP, Κύπρος, Μάιος http://www.omep.com.cy/images/media/assetfile/conference_proceegins.pdf , σελ. 571-578

(52) Georgopoulos, A, Birbili, M, Dimitriou, A (2011) Environmental Education (EE) and experiential education: a promising “marriage” for Greek pre-school teachers, δημοσιεύτηκε στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Creative Education* <http://www.scirp.org/journal/ce/> 2(2)

(53) Ε. Φλογαίτη, Α. Γεωργόπουλος (επιμ.) (2012) *Περιβαλλοντική εκπαίδευση. Ερευνητικές εργασίες στην Ελλάδα*, Πεδίο, Αθήνα

(54) Μπακιρτζής, Κ, Ιπέκη, Β, Γεωργόπουλος, Α (2012) Εκπαίδευση φοιτητριών προσχολικής αγωγής σε βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας και η επίδρασή της στις εκπαιδευτικές πρακτικές τους, *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τ. 54, σελ. 150-168

(55) [Tsoubaris, Dimitris & Georgopoulos, Aleksandros \(2013\) Gauging the Potential of Socially Critical Environmental Education \(EE\): Examining Local Environmental problems through children's perspective, Journal for Critical Education Policy Studies, 11 \(4\), pp. 132-158](http://www.jceps.com/index.php?pageID=article&articleID=317)
<http://www.jceps.com/index.php?pageID=article&articleID=317>

Field Code Changed

(56) Aramptzidou, F., Georgopoulos, A., Bakirtzis, K., Lenakakis, A. (2014) Using Theatre of the Oppressed of Augusto Boal in Environmental Education, 8th IDEA (International Drama in Education Association) World Congress, "From one world to another: arts education for tomorrow", Paris, 2013, July, 8th to 13th

(57) Γεωργόπουλος, Α., Νικολάου, Κ., Δημητρίου, Α., Γαβριλάκης, Κ., Μπλιώνης, Γ. (2014) Γη, ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης, Gutenberg, Αθήνα

(58) Γεωργόπουλος, Α (2014) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ): Ζητήματα Ταυτότητας*, Gutenberg, Αθήνα

Στη μονογραφία αυτή γίνεται μια απόπειρα για συγκρότηση της ταυτότητας της ΠΕ μέσω της επεξεργασίας ζητημάτων που φαίνεται να απασχολούν τους εκπαιδευτικούς αλλά και τους ακαδημαϊκούς επιστήμονες που ασχολούνται με αυτήν. Καταρχάς διατυπώνονται οι ιδεολογικές και επιστημολογικές προκείμενες του εγχειρήματος αυτού και δηλώνεται πως ο τρόπος πραγμάτευσης του υλικού υποδηλώνει συμπληρωματικότητα και όχι αναγκαστικά ανταγωνισμό με τις κυρίαρχες απόψεις, αν και σε μεγάλο βαθμό θα ασχοληθεί με «μειοψηφικές» απόψεις που συναντώνται τόσο στη βιβλιογραφία όσο και στην εκπαιδευτική πράξη.

Το νεοελληνικό σχολείο με το φορτίο της ομοιογένειας και του συγκεντρωτισμού που μεταφέρει είναι το πρώτο σημείο εστίασης και αφού αναλυθεί σύντομα, ακολουθεί η θέση πως μετά τη Μεταπολίτευση η Νέα Αγωγή έρχεται και αρχίζει να εγκαθίσταται στην Ελλάδα με όχημα την ΠΕ η οποία φαίνεται να αποτελεί το αντίδοτο για όλες τις «εκτροπές» της παραδοσιακής αγωγής. Με άλλα λόγια διατυπώνεται ο ισχυρισμός πως η άφιξη αλλά και το «ρίζωμα» της ΠΕ στην Ελλάδα ήταν (και κατά πάσα πιθανότητα ακόμη είναι) έκφραση μεταπαραδειγματικής κατάστασης ανωμαλιών και κρίσης του Παραδείγματος της κλασσικής παιδαγωγικής η οποία λόγω κοινωνικών αιτιών πιεζόταν να αφήσει χώρο σε άλλες απόψεις, ιδιαίτερα σε αυτές που μέσα από «τολμηρές υποθέσεις» και άσκηση «αδιόρρυθμης επιστήμης» άρχιζαν να θεωρούν τα παιδιά ως αυθύπαρκτα όντα και όχι παρακολούθημα των ενηλίκων ή ατελείς ακόμη «μεγάλους».

Ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς τρόπους έκφρασης της «αδιόρρυθμης επιστήμης» από μέρους των εκπαιδευτικών που εργάζονται στο πεδίο της ΠΕ ήταν η εφαρμογή της βιωματικής εκπαίδευσης, δηλαδή της απευθείας εμπλοκής με το

αντικείμενο της μάθησης και τη φυσική συνάντηση μαζί του ώστε να "μαθαίνουμε πράττοντας" (learning by doing). Συνοδευτικά θέματα της βιωματικής εκπαίδευσης τα οποία στη συνέχεια αναλύονται ως οργανικά της συστατικά, είναι η δουλειά σε ομάδες, ο τύπος της ηγεσίας μιας ομάδας, ο τρόπος εκμετάλλευσης του σχολικού χώρου και χρόνου, η αξία της διερεύνησης των συναισθημάτων και η πολιτική σημασία της.

Στη συνέχεια συσχετίζεται η μέθοδος project με τη βιωματικότητα, δείχνεται η συγγένεια μεταξύ τους αλλά και με την ΠΕ και εντοπίζεται το επαναστατικό δυναμικό των εθελοντικών προγραμμάτων που εκπονούνται στα σχολεία (σε μεγάλο ποσοστό με την μέθοδο project) στην αυτοθέσμιση της εκπαιδευτικής ομάδας που μπορεί να επιδιώξει μέσα από την εκπόνηση των προγραμμάτων αυτών ταυτόχρονη κατάρτιση ενός μέρους του αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος του σχολείου υπερβαίνοντας έτσι τις συγκεντρωτικές απόψεις του ΥΠΕΠΘ.

Στο επόμενο κεφάλαιο τίθενται μερικά επί πλέον ζητήματα σχετικά με την ταυτότητα της ΠΕ που αφορούν: τη σύγχυση που επικρατεί ανάμεσα στα θέματα που εμπίπτουν στο πεδίο της ΠΕ και σε εκείνα του αντίστοιχου πεδίου των περιβαλλοντικών επιστημών. Την ιδιόρρυθμη «κηδεμονία» που ασκούν οι φυσικές επιστήμες στην ΠΕ. Την επικράτηση των γνωστικών στοιχείων στο πεδίο και βέβαια την συνακόλουθη υποβάθμιση των αξιακών, συναισθηματικών και πολιτικών στοιχείων. Τη μεγάλη σημασία της διάστασης «μέσα» στο περιβάλλον που πιθανόν υποτονίζεται. Την προσπάθεια που γίνεται (με επιστημονικά επιχειρήματα που όμως καλύπτουν ένα πολύ συγκεκριμένο πολιτικό σκεπτικό) για να υποβαθμιστεί η ΠΕ και να περιοριστεί στο αθροιστικό πεδίο των περιβαλλοντικών επιστημών και της οικονομίας, ενυποχίζοντάς την από τις αξιακές και κατά συνέπεια τις πολιτικές διαστάσεις της που είναι καθόλα νόμιμες και σκόπιμες. Την αισιοδοξία που μπορεί (και παιδαγωγικά είναι πρέπον) να αντληθεί μέσα από τη δημοκρατική διαχείριση της διακινδύνευσης από την κοινωνία των πολιτών, αποφεύγοντας τους μηχανισμούς άμυνας που οι άνθρωποι αναπτύσσουν μπροστά στην οικολογική κρίση εν μέρει επειδή «ξεχάσαμε» τις πηγές παραγωγής ελπίδας. Τις αντιγνώμιες και παρεξηγήσεις γύρω από τη διάσταση «υπέρ» του περιβάλλοντος. Και τελικά, το αιτιολογημένο περιεχόμενο ενός «προγράμματος σπουδών» με στόχο την κατάρτιση των μελλοντικών περιβαλλοντικών εκπαιδευτών.

Ακολουθεί μια συνοπτική παρουσίαση των τελευταίων (1993-1999) συμπερασμάτων της έρευνας σε σχέση με την ΠΕ, όπως αυτά παρουσιάζονται από ερευνητή του χώρου μαζί με τις επιφυλάξεις που εξέφρασαν άλλοι ερευνητές του πεδίου, καθώς και μια σύντομη βιβλιογραφικά ανασκόπηση της σχέσης ΠΕ και προσχολικής αγωγής, η οποία προς το παρόν τουλάχιστον φαίνεται να είναι καχεκτική, αποσπασματική και όχι ιδιαίτερα δημοφιλής, όπως φαίνεται τουλάχιστον από τα λίγα διεθνή και κάποια περισσότερα ελληνικά δημοσιεύματα.

Στα συμπεράσματα αναφέρεται η ταυτόχρονη καθυστέρηση αλλά και απελευθερωτική λειτουργία του περιβαλλοντικού προβληματισμού στην Ελλάδα, ο θετικιστικός χαρακτήρας της ΠΕ και η αδυναμία σύζευξής της με τα παιδαγωγικά ευρήματα. Στη συνέχεια τονίζεται η συμβατότητα βιωματικής εκπαίδευσης και του ενδιαφέροντος για τις προσωπικές θεωρίες των εκπαιδευτικών, μέσα στις οποίες η ΠΕ επέχει τη θέση προσωπικού στοιχείου, χωρίς κατά πάσα πιθανότητα να φτάνουν στις ακραίες λογικές συνέπειες της εναλλακτικής στάσης τους. Το χιούμορ είναι όχι μόνο αποδεκτό αλλά επιβάλλεται για τη δημιουργία ελπίδας, η οικοκεντρική

κοσμοθεώρηση μπορεί να είναι χρήσιμη, η εκπαίδευση αξιών είναι αναγκαία διότι καθιστούν την ΠΕ «επικίνδυνη», ενώ μέσα από τις συγκρούσεις που είτε παρουσιάζει είτε προκαλεί, μπορεί να παραχωρεί το έδαφος για την μελέτη τους, να αναπτύσσει δεξιότητες όπως η επικοινωνία (αλλά και τον συνακόλουθο στοχασμό πάνω στην «αλήθεια»). Τέλος, χωρίς να αμφισβητούνται οι δυσκολίες που έχει να αντιμετωπίσει η ΠΕ, οφείλουμε να δεχτούμε πως το δυναμικό της, ενώ έχει να επιδείξει (σε συνεργασία με άλλους παράγοντες βεβαίως) εξαιρετικά επιτεύγματα όπως η θέσμιση της ευέλικτης ζώνης, πιθανότατα βρίσκεται σε κάποιου είδους στασιμότητα, παρά το «ένδοξο» παρελθόν της.

59) Λιθοξοΐδου, Λ., Γεωργόπουλος, Α. & Δημητρίου, Α. (2014). «Και τα δέντρα έχουν ψυχή! Καλλιέργεια ενσυναίσθησης και περιβαλλοντικών αξιών στην προσχολική ηλικία», Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, «Ανα-στοχασμοί στην Παιδική Ηλικία», Θεσσαλονίκη.

60) Ελένη Καρπούζα, Ραχήλ Καλλιανίδου, Ιωάννα Μπίμπου-Νάκου, Αλέξανδρος Γεωργόπουλος (2014) «*Εδώ πέρα μιλάμε για τα συναισθήματά μας...*»: αξιολόγηση ενός προγράμματος συναισθηματικού γραμματισμού μέσα από το λόγο των παιδιών, των γονέων και της εκπαιδευτικού, Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΑΠΘ, «Ανα-στοχασμοί στην Παιδική Ηλικία», Θεσσαλονίκη.

61) Σλαυκίδης, Γ., Γεωργόπουλος, Α. (2014) Οι υπεύθυνοι των ΚΠΕ μιλούν για τη βιωματική εκπαίδευση και τη συγκίνηση στα προγράμματά τους, 5^ο περιβαλλοντικό συνέδριο Μακεδονίας, Ένωση Ελλήνων Χημικών, 14-16 Μαρτίου 2014, Θεσσαλονίκη

62) Ιππέκη, Β., Γεωργόπουλος, Α. (2014) Εισαγωγή και ευαισθητοποίηση φοιτητών του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (Τ.Ε.Π.Α.Ε.) της Παιδαγωγικής Σχολής του Α.Π.Θ. στην έννοια της Αειφόρου Μετακίνησης, *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τ. 5 (50)

63) Γεωργόπουλος, Α., Ιππέκη, Β. (2014) Ο «απογαλακτισμός» της ΠΕ από τις φυσικές και περιβαλλοντικές επιστήμες, *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τ. 5 (50)

64) Γεωργόπουλος, Α. (2015) ΠΕ: είναι καιρός να την πάρουμε στα σοβαρά!, *Η φύση*, τ. 148, σελ. 17-22, Ιανουάριος-Μάρτιος

65) Ελένη Καρπούζα, Ραχήλ Καλλιανίδου, Ιωάννα Μπίμπου-Νάκου, Αλέξανδρος Γεωργόπουλος (2015) Η συμβολή της βιωματικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του συναισθηματικού γραμματισμού, 2^ο διεθνές συνέδριο ...για να ξαναφανταστούμε το σχολείο... Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 24-26 Ιουνίου

66) Σλαυκίδης, Γ., Γεωργόπουλος, Α. (2015) ...λείπει από την δική μας εκπαίδευση η χαρά της μάθησης, Διεθνές Συμπόσιο με θέμα «Παιδαγωγική της χαράς», Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών Εκπαίδευσης, Εθνικό Πανεπιστήμιο της Ταϊβάν, Εταιρεία Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης της Ταϊβάν, 27-30 Μαΐου, Ρέθυμνο

67) Φωτιάδης, Μ., Γεωργόπουλος, Α. (2015) Η ενδυνάμωση ως αποτέλεσμα συμμετοχής και μάθησης στην κοινότητα, Συνέδριο ΠΙΕΚΠΕ, Βόλος, Μάρτιος 2015

68) Κατσούλη, Δ., Ιπέκη Βασιλική, Γεωργόπουλος Α., (2015) «Η εφαρμογή των αρχών της βιωματικής μάθησης σε Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Δημοτικό Σχολείο», στο «Περιβάλλον-Γεωγραφία- Εκπαίδευση. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Απόστολο Κατσίκη», Πεδίο, ISBN Τόμου: 978-960-546-522-3.

69) Αραμπατζόγλου, Φ., Γεωργόπουλος, Α., Λενακάκης, Α., & Μπακιρτζής, Κ. (2015). Το Θέατρο του Καταπιεσμένου στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Εκπαίδευση & Θέατρο, 16, 124-131.

70) Καρπούζα, Ε., Καλλιανίδου, Ρ., Γεωργόπουλος, Α. Μπίμπου-Νάκου, Ι. (2016) Η συμβολή της βιωματικής εκπαίδευσης στη συναισθηματική ανάπτυξη μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου: μια ποιοτική προσέγγιση (υπό κρίση)

71) Μοτσιοπούλου Α., Γεωργόπουλος, Α. (2017) Η ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ; ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ,

<http://iake.weebly.com/praktika2017.html> , Β' Τόμος, σελ, 118

στον οποίο μπορείτε να μεταφερθείτε και απευθείας από εδώ:

https://www.scribd.com/document/365993163/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-3%CE%BF%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%95-2017-%CE%92-%CE%A4%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82#from_embed

3ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΙΑΚΕ - Ηράκλειο 5-7 Μαΐου 2017

"Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Εκπαίδευση, Κοινωνία και Πολιτική Παιδεία"

72) Lithoxoidou, L., Georgopoulos, A. & Dimitriou, A.& Xenitidou, S., (2017). Trees have a soul too! Developing empathy and environmental values in early childhood, in: Y. Bhagwanji (Ed.), *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 5(1), Fall, 2017, NAAEE, ISSN: 2331-0464 on line: 68-88.

(https://cdn.naaee.org/sites/default/files/eepr/resource/files/ijeece_51.pdf)